

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY
ŚLĄSK

DWVG
Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Analiza tendencji rozwojowych regionu w odniesieniu do zgodności ze Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego

Analiza współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu „Analizy, badania i prognozy na rzecz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego [POKL.08.01.04-02-003/08]

Dr hab. Stanisław Korenik, dr Małgorzata Rogowska, dr Niki Derlukiewicz

Wrzesień 2010

1

Spis treści:

Wstęp	4
Rozdział I	
Współczesne uwarunkowania rozwoju regionalnego z uwzględnieniem Dolnego Śląska	8
Rozdział II	
Kierunki rozwoju Dolnego Śląska w warunkach budowy gospodarki rynkowej	18
2.1 Rozwój regionu w latach 1990-1999	18
2.2 Integracja i kształtowanie się struktury nowego regionu po roku 1999	21
2.3 Rozwój gospodarczy regionu i podregionów na przykładzie wskaźnika PKB	22
2.4 Miejsce innowacji w rozwoju regionu, analiza pogłębiona z elementami prognoz	30
Rozdział III	
Kształtowanie się zjawisk rozwojowych w przestrzeni regionu	49
3.1 Zmiany demograficzne w latach w regionie	49
3.2 Sieć osadnicza	51
3.3 Zróżnicowanie przestrzenne regionu w przekroju podregionów w roku 2004 i 2008 ...	57
Rozdział IV	
Ocena przekształceń zachodzących w strukturze przestrzennej regionu w skali powiatów w okresach 2000-2004 i 2004-2008	70
Rozdział V	
Budowa syntetycznego miernika rozwoju powiatów i podregionów w latach 2004-2008	87

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY
ŚLĄSK

Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

5.1 Metodyka badań.....	87
5.1.1 Uwagi wstępne.....	87
5.1.2 Dobór zmiennych diagnostycznych	88
5.2 Budowa modelu.....	91
5.3 Wyniki analizy	93
Rozdział VI	
Prognozy rozwoju województwa dolnośląskiego	102
Rozdział VII	
Rozwój regionu a założenia strategii.....	111
Rekomendacje co do sposobów maksymalizacji wykorzystania własnych zasobów (naturalnych, kulturowych, gospodarczych) dla poprawy pozycji konkurencyjnej regionu wraz z analizą SWOT proponowanych rozwiązań.....	119
Zakończenie.....	126
Spis tabel	132
Spis rysunków.....	135
Bibliografia	137

Wstęp

Dokonując analizy tendencji rozwojowych występujących w jednostkach przestrzennych, w odróżnieniu od oceny np. takich zjawisk w podmiotach rynkowych (o coraz częściej postępującej wirtualizacji ich granic), należy uwzględniać długoletnie okresy, gdyż zmiany i trendy je wywołujące w przestrzennych strukturach społeczno-ekonomicznych zachodzą w dłuższym czasie. Ocena krótkookresowa ma charakter oceny statycznej, w której nie można wykazać tendencji rozwojowych, a jedynie krótkotrwałe zjawiska, często o charakterze sezonowym lub koniunkturalnym. Z drugiej strony należy brać do analizy tylko te elementy i czynniki, które w sposób najpełniejszy warunkują tendencję rozwojową danej jednostki.

Region stając się obecnie uczestnikiem rynkowym w coraz większym stopniu podlega zasadom współczesnej ekonomii. Kryzysy nękające w ostatni okresie gospodarkę światową mają swoje korzenie w zjawiskach finansowych, przenoszą się one jednak na wszystkie dziedziny życia, oddziałując także na funkcjonowanie regionów. Ponieważ podstawą tych załamania gospodarczych jest spekulacyjne zachowanie się ludzi związane często z oszustwami (np. tzw. kreatywna księgowość), w rezultacie trudno jest przewidzieć wystąpienie tego zjawiska. W efekcie klasyczny model rozwoju ze swoją cyklicznością uległ zaburzeniu. W takiej sytuacji zaczyna coraz bardziej działać prawo chaosu czy też entropii. W tak turbulentnych warunkach trudno jest w sposób zadawalający oceniać przyszły rozwój wybranych jednostek czy całych układów społeczno-ekonomicznych. Czy jednak nie należy tego robić? Oczywiście że tak, tylko ocena przyszłych zjawisk i wariantowanie możliwych scenariuszów kierunku rozwoju ograniczają w dużym stopniu niepewności. Tym bardziej

dotyczy to jednostek przestrzennych, które charakteryzują się specyficznymi elementami takimi jak: potencjał demograficzny, infrastruktura, sieć osadnicza, poziom urbanizacji, zasoby gospodarcze, kulturowe itp., które stanowiąc względnie stałe w czasie elementy przestrzeni regionu, stabilizują a zarazem ukierunkowują ich rozwój w przyszłości. Wykorzystując te elementy można dokonać oceny i propozycji rozwojowych na przyszłe lata. Klasycznym instrumentem takiego przewidywania stają się strategie rozwoju regionu (czy też innych jednostek przestrzennych). Dokonując jednak oceny wpływu takiej strategii w wielu wypadkach trzeba uwzględniać zjawiska nieprzewidywalne. Często „oczyszczając” takie oceny z zakłóceń sezonowych, lub przypadkowych możemy dopiero prawidłowo ocenić „trajektorie” rozwoju regionu.

Niniejsze opracowanie ma na celu ocenę rozwoju regionu Dolny Śląsk i wskazanie w jaki sposób był on warunkowany przez zapisy Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do roku 2020. Czy procesy występujące w przestrzeni regionu są zgodne z zapisami tego dokumentu. Strategia została uchwalona przez Sejmik Województwa w drugiej połowie 2005 r. jednak prace nad nią rozpoczęły się zdecydowanie wcześniej, równocześnie impulsem do jej opracowania była akcesja naszego kraju do Unii Europejskiej.

Autorzy postanowili że okres badawczy będzie uwzględniał sześć lat, tj. 2004-2009, (oceniane będą także dane także za rok 2010 w wypadku ich występowania). Podjęto także decyzje, że analizy odnosić się będą także do okresów wcześniejszych, by pokazać z jednej strony kształtowanie się określonych zjawisk w dłuższych okresach, a z drugiej uwypuklić zmiany. Ze względu na fakt, iż w praktyce wiele danych statystycznych nie jest dostępnych za rok 2009, okres badawczy został sprowadzony do lat 2004-2008, a w przypadku zagadnień związanych z innowacyjnością do lat 2005- 2008.

Opracowanie składa się z siedmiu części poprzedzonych wstępem i zakończonych wnioskami oraz rekomendacjami.

W pierwszej części opracowania określono podstawy współczesnego rozwoju regionów, jego uwarunkowania oraz przeanalizowano zmiany zachodzące w ostatnim

okresie zarówno w przekrojach międzynarodowych, jak i w mniejszych jednostkach przestrzennych. Wskazano na wpływ globalizacji, kształtowania się gospodarki opartej na wiedzy, dematerializacji czynników produkcji oraz znaczenie innowacji we współczesnej gospodarce.

W kolejnej części przedstawiono analizę rozwoju Dolnego Śląska. Na początku krótko scharakteryzowano kierunki rozwoju regionu w latach 90-tych XX, następnie dokonano oceny tego okresu. Następnie przeprowadzono analizę zjawisk występujących w regionie w pierwszej dekadzie XXI w. uwzględniając fakt przystąpienia do UE, oraz dokonując już pewnych ocen tendencji rozwojowych występujących w przestrzeni regionu. Szczególną uwagę zwrócono na kształtowanie się wskaźnika PKB w różnych przekrojach terytorialnych. Na zakończenie przedstawiono charakterystykę i potencjał woj. dolnośląskiego w zakresie tworzenia innowacyjnej gospodarki. Określono także podstawowe zagrożenia i trendy w tej dziedzinie oraz wskazano działania, które powinny być podejmowane na rzecz budowy innowacyjnej gospodarki w regionie.

W dalszej części opracowania dokonano analizy zmian zachodzących w przestrzeni regionu. Oceniono układ osadniczy i wskazano na jego wzrastającą rolę w kreowaniu rozwoju regionu. Następnie dokonano prezentacji i analizy wybranych zjawisk występujących w podregionach województwa dolnośląskiego porównując lata 2004 i 2008. Kolejna analiza przeprowadzona została w przekroju powiatów dolnośląskich.

Na podstawie przeprowadzonych analizy dokonano wstępnej oceny kierunków rozwoju. Jednak dla weryfikacji otrzymanych wyników została przeprowadzona ocena rozwoju regionu w oparciu o metodę wielowymiarowej analizy porównawczej. Ponieważ rozwój społeczno-gospodarczy jest procesem bardzo złożonym, przebiegającym w różnych płaszczyznach, tym samym jest on niejednoznacznie kwantyfikowalny. Wykorzystana metoda badawcza jest uniwersalna przy badaniu poziomu rozwoju obiektów wielocechowych jakimi są jednostki przestrzenne, takie jak gminy czy powiaty. Pozwoliła ona

na określenie syntetycznego miernika rozwoju powiatów oraz podregionów województwa dolnośląskiego w latach 2004-2008.

W kolejnej części opracowania przedstawiono prognozę rozwoju regionu na najbliższe lata wraz ze wskazaniem możliwych zagrożeń.

Następnie w oparciu o otrzymane wyniki analiz i przeprowadzonych badań odniesiono się do zapisów Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku. Dokonano weryfikacji zapisów działań i celów strategii, a następnie oceniono zasadność realizacji działań zapisanych w strategii na następne dziesięciolecie.

Ostatnia część zawiera wnioski końcowe oraz rekomendacje dotyczące sposobów maksymalizacji wykorzystania własnych zasobów regionu dla zwiększenia jego konkurencyjności.

Autorzy w opracowaniu wykorzystali literaturę przedmiotu (krajową i zagraniczną), dane źródłowe (głównie GUS i Eurostat), różnego rodzaju dokumenty i akty prawne oraz własną wiedzę popartą często wywiadami bezpośrednimi w regionie.

Kończąc wstęp autorzy pragną zwrócić uwagę, że kształtowanie się różnorodnej struktury przestrzennej regionu jest odzwierciedleniem wykorzystywania endogenicznych potencjałów tego obszaru. To właśnie ta różnorodność staje się postawą gwarantującą stabilne funkcjonowanie gospodarki regionu, co w dużej mierze potwierdza się w przyjętym w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020 modelu dyfuzyjno-polaryzacyjnym.

Rozdział I

Współczesne uwarunkowania rozwoju regionalnego z uwzględnieniem Dolnego Śląska

Jednostki przestrzenne, tak jak cała współczesna gospodarka uległy istotnym zmianom, które nierzadko prowadziły do przewartościowania dotychczasowego ich funkcjonowania. Wraz z postępującą globalizacją, kształtowaniem się gospodarki opartej na wiedzy i rozwojem społeczeństwa informacyjnego uwidoczniły się nowe realia funkcjonowania podmiotów przestrzennych. Te nowe realia funkcjonowania przejawiają się dominacją wertykalnych, elastycznych relacji społeczno-gospodarczych, towarzyszącej temu dematerializacji czynników produkcji przy równoczesnym wzroście znaczenia jakościowych cech jednostek przestrzennych. Coraz częściej można spotkać stwierdzenie, że jest to początek piątej fali Kondratiewa, w której główną rolę będzie odgrywać informatyka i komunikacja (Strykiewicz, 2001, s. 40). W efekcie „tradycyjne” pojmowanie rozwoju przestrzennego zorientowane na niwelowanie barier rozwojowych w słabiej rozwiniętych regionach nie przynosi oczekiwanych efektów. Interwencja regionalna aby być skuteczna musiała coraz bardziej odchodzić od centralistycznych założeń na rzecz *multi-level governance*. Równocześnie nowa gospodarka, której kształtowanie obserwujemy coraz wyraźniej, charakteryzuje się tendencją do polaryzacji poziomu rozwoju, tj. wzrostu nierówności, jak to stwierdza M. Castells daje się zauważyć „jednoczesny wzrost zarówno góry, jak i dołu skali społecznej” (Castells, 2009, s. 344). Zjawiskiem postępującym w globalizującym się świecie jest delegitimacja państwa (Ibidem). Wraz z rozwojem

cywilizacyjnym i kształtowaniem się współczesnej demokracji dokonuje się proces decentralizacji państwa poprzez upodmiotowienie społeczności regionalnych. W efekcie tworzy się i rozpowszechnia samorząd terytorialny, który jest formą zdecentralizowanej administracji publicznej, wykonującej przydzielone mu w drodze ustawy zadania własne na własną odpowiedzialność. W kontekście spraw rozwoju przestrzeni społeczno-ekonomicznej szczególnie istotne jest, że posiadanie zadań własnych może być impulsem do rozwoju regionalnego, bowiem zmusza jednostki samorządu terytorialnego do samodzielnego realizowania tych zadań i rozwiązywania problemów z nimi związanych. „Prowadzi to z reguły do zwiększania efektywności działania, innowacyjności, powstania nowych idei i pomysłów realizacyjnych, co jest podstawą rozwoju” (Borodo, 2004, s. 42). Jednak należy pamiętać, że o szansach rozwojowych w większej mierze obecnie decyduje potencjał endogeny, w tym przede wszystkim jakość władzy publicznej, także tej na szczeblu regionalnym i lokalnym, która ma wspierać i wzbogacać działania państwa. Jest to o tyle istotne, że globalizacja przyspiesza zmianę dotychczasowego statusu prawnego i polityczną emancypację społeczności lokalnych i regionalnych. Jako potwierdzenie można przytoczyć stwierdzenie D. Bella, według którego paradoks współczesnego państwa polega na tym, że jest ono zbyt małe by podołać globalnym wyzwaniom oraz jednocześnie zbyt duże by efektywnie rozwiązywać sprawy regionalne (lokalne) (Szczepański, 1992, s. 155-156). Rozwikłaniem tej sytuacji jest tylko dalsze upodmiotowienie społeczności lokalnych i regionalnych. Z kolei takie tendencje powodują, że na rynku obok podmiotów komercyjnych pojawiają się nowe tj. jednostki terytorialne.

Przemiany tak krótko scharakteryzowane powyżej, zaczęły się w drugiej połowie XX w. i trwają do dzisiaj. W wyniku omawianych przemian występujących w przestrzeni zauważa się, że branże czy też przemysł surowcowe i tradycyjne, które dotychczas dominowały, decydując o zamożności np. regionów, zaczęły w szybkim tempie podupadać. W najgorszym scenariuszu obszary takie praktycznie w krótkim czasie z wiodących stały się obszarami problemowym, gdyż ich struktura gospodarcza zaczęła się charakteryzować

kryzysogennością, co przejawiało się przede wszystkim w przestarzałych technologiach oraz trudnością ze zbytem ich wyrobów na rynkach. Taka sytuacja dotyczyła przede wszystkim regionów rozwijających się na bazie klasycznych podstaw przemysłowych (*Globalizacja...*, 2001, s. 51). Przy czym należy pamiętać, że były to tereny, na których koncentrowała się dotychczas działalność gospodarcza przekraczająca znacznie średnie, normalne natężenie charakterystyczne dla danej gospodarki, czy też kraju, co w efekcie potęgował jeszcze skalę problemu, tak w tym regionie jak i w całej gospodarce narodowej. Obszary takie określano wcześniej często mianem zagłębi czy też okręgów przemysłowych (często o charakterze monofunkcyjnym) obejmowały swoim zasięgiem znaczne tereny, często utożsamiane z regionem administracyjnym, który w wielu wypadkach wręcz był tworzony właśnie po to, aby sprawnie zarządzać tego typu jednostkami przestrzennymi. Zjawiskiem towarzyszącym tym przekształceniom jest realokacja aktywności gospodarczej w przestrzeni oraz zmniejszenie się znaczenia tradycyjnych związków terytorialnych. Nowym zjawiskiem, towarzyszącym temu przemieszczaniu się jest kumulowanie się działalności gospodarczej na obszarach dużych miast, które stają się tzw. „lokomotywami wzrostu”. Wynika to z faktu, że działalność gospodarcza staje się bardziej efektywna, gdy jest skoncentrowana w przestrzeni. Równocześnie swoboda lokalizacyjna przedsiębiorstw w przestrzeni, w wyniku postępu technicznemu uległa znacznemu zwiększeniu. To zjawisko w nowych teoriach lokalizacji określa się przejściem od miejsca do przestrzeni. Należy podkreślić, że w przestrzeni Dolnego Śląska, takie zjawiska miały miejsce a także obserwujemy je obecnie (co będzie przedmiotem analizy w dalszych częściach opracowania).

Jedną z istotniejszych cech współczesnej gospodarki jest nasilająca się intensywność zmian oraz towarzyszący temu procesowi wzrost turbulencji. Zmiany te występują we wszystkich dziedzinach życia społeczno-ekonomicznego. Rozwój przestrzenny cechuje coraz większą złożonością wynikającą ze wzrostu otwartości życia społeczno – gospodarczego przy pogłębiającej się specjalizacji, rozszerzającej się wielopodmiotowości oraz zróżnicowań układów funkcjonalno-przestrzennych. Otwartość życia społecznego i gospodarczego

skutkuje poprzez wzrost mobilności ludności i przemieszczania się dóbr oraz nasilającej się dynamice cywilizacji informacyjnej, czego efektem są nowe wzorce zachowań przełamujące dotychczasowe systemy wartości. Pogłębiająca się specjalizacja naukowa i zawodowa rozwija zdolności twórcze społeczeństwa umożliwiając posługiwanie się w coraz większym stopniu zaawansowaną technologią. Specjalizacja wpływa bezpośrednio na podniesienie jakości i konkurencyjności, wymuszając daleko idące reformy w zakresie edukacji, organizacji produkcji i służb publicznych. Ponieważ nie wszystkie jednostki przestrzenne w sposób podobny dostosowują się do tych dynamicznych zmian, powoduje to narastanie dysproporcji w poziomie ich rozwoju. To zróżnicowanie pogłębia się w wyniku zjawiska polaryzacji wywołanej różnym stopniem podatności elementów przestrzeni na absorpcję nowoczesnych osiągnięć działalności człowieka. W konsekwencji we współczesnej przestrzeni obserwuje się zjawisko zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Równoczesne upodmiotowienie się społeczności poszczególnych elementów przestrzennych (regionów, gmin, powiatów) powoduje, że są oni coraz bardziej zainteresowani kształtowaniem procesów rozwoju. Równocześnie, jako źródło zmian sytuacji polskich regionów należy wskazać przyspieszenie i intensyfikację natężenia we współczesnej gospodarce światowej procesów rozwoju, jako efekt wzrostu znaczenia wiedzy (innowacji), oraz towarzyszącą temu procesowi postępującą globalizację, a także zjawiska społeczne jak np. rozwój samorządności terytorialnej – wywołuje to z kolei narastanie zjawisk związanych z decentralizacją czyli ograniczeniem roli władz państwowych w kształtowaniu procesów rozwoju regionalnego (wzrasta znaczenie polityki intraregionalnej). Przekształcenia te wywołują zmianę pozycji regionów w procesach gospodarczych zachodzących w szerszej skali (np. kraju czy kontynentu). Inną znaną cechą tych procesów jest znaczne zróżnicowanie ich występowania w przestrzeni poszczególnych regionach. Powoduje to narastanie dysproporcji w poziomie rozwoju poszczególnych części kraju czy świata. O ile zrozumiałe jest to w sytuacji zestawienia krajów słabo rozwiniętych i wysoko rozwiniętych o tyle w przestrzeni poszczególnych krajów jest to zjawisko niekorzystne i nie zawsze wytłumaczalne. Bez

wątpienia jednym z podstawowych, a zarazem pierwotnym źródłem intensyfikującym działalność gospodarczą na konkretnie wybranym obszarze jest istnienie swoistej formy układów osadniczych, jaką jest miasto. Związane jest to z cechą współczesnej cywilizacji - narastającym procesem urbanizacji. Współcześnie na ten proces nakłada się zjawisko metropolizacji przestrzeni przede wszystkim w wymiarze społeczno-gospodarczym (ale także w przekroju urbanizacyjnym). Zjawisko to polega na tym, że styl życia i działalności gospodarczej o charakterze miejskim wykracza daleko poza jego granice, tworząc zwarte obszary połączone funkcjonalnie (Klasik, 2002, s. 15-20). W tych ostatnich obszarach zacierają się granice administracyjne poszczególnych jednostek je tworzących (Wolaniuk, 1997, s. 21). Nowe formy przestrzennego funkcjonowania tych obiektów przybierają różnorakie postaci i kształty, trudne w sposób jednoznaczny i wyczerpujący do opisanie. Jest to związane z tym, że w dzisiejszym świecie największy potencjał zarówno finansowy, produkcyjno-usługowy, jak i intelektualny wykazuje skłonność do skupiania się właśnie w dużych ośrodkach miejskich (często zwanych aglomeracjami, konurbacjami, metropoliami czy obszarami metropolitalnymi). Zjawisko wzrostu tego potencjału narasta, co określane jest często mianem „sterytorializowania procesów rozwoju” (Gorzelał, Jałowiecki, 1999). Równocześnie należy podkreślić, że cały system społeczno-gospodarczy (w tym przede wszystkim systemu dużych ośrodków osadniczych) w wyniku tego procesu ulega wzrostowi złożoności, powodującego jego większą podatność (mniejszą stabilność) na wszelkiego rodzaju zakłócenia zarówno typu gospodarczego, jak i społecznego.

W świetle powyższych rozważań należy mieć na uwadze, że zgodnie ze współczesnymi koncepcjami dotyczącymi rozwoju gospodarczego regionu należy ujmować go przez pryzmat jego endogenicznych zasobów. W efekcie rozwój regionalny jest przede wszystkim źródłem wewnętrznych zjawisk i procesów społeczno-ekonomicznych, które powstają w wyniku postaw społeczności regionalnej (jej preferencji, wyznawanych wartości, wzorców zachowań, przyzwyczajień, upodobań itp.), czyli kreowany jest „od dołu”. Polityka regionalna z jednej strony musi ulegać także procesowi endogenizacji (czyli wykorzystywać

unikatowe zasoby regionalne) a z drugiej strony być coraz bardziej selektywna, a przy tym elastyczna. Takie ujęcie nie jest w pełni zasadne do analizy rozwoju Dolnego Śląska po roku 1990, gdzie paradoksalnie dużą rolę odgrywały zjawiska zachodzące w otoczeniu zarówno tym bliższym jak i dalszym. Według różnego rodzaju analiz i badań realizowanych dotychczas przez Autorów można stwierdzić w zakresie potencjału rozwojowego regionów polskich w 2008, że:

1. Potencjał rozwojowy rozłożony jest nierównomiernie w skali kraju.
2. Przeważają regiony, w których występuje duży ośrodek miejski o charakterze metropolitalnym.
3. W dalszym ciągu w przestrzeni kraju wyróżnia się dominująca rola Warszawy.
4. Wyraźnie widać niższą pozycję tzw. regionów Polski Wschodniej i województwa świętokrzyskiego (które równocześnie jest jednym z najsłabiej rozwiniętych regionów UE).
5. Należy oczekiwać, że sytuacja nie ulegnie zmianie.

Dokonując oceny powyższych rozważań należy wskazać, że są one niewątpliwie następstwem zmian, które wystąpiły na początku lat 90-tych XX w. Przekształcenia te świadczą o przesuwaniu się aktywności gospodarczej z regionów słabiej rozwiniętych do tych, w których funkcjonuje duży ośrodek miejski pełniący funkcje swoistego bieguna wzrostu. Należy także oczekiwać, że ten proces w następnych latach będzie kontynuowany. W efekcie zostanie ukształtowana nowa struktura regionalna kraju, w której znaczącą rolę odgrywać będą obszary metropolitalne. Natomiast zasadne jest pytanie, czy nastąpi znaczne zdominowanie struktury gospodarczej kraju przez ściśle domknięte układy przestrzenne, czy w najbliższych latach wystąpi efekt „kuli śnieżnej” i nastąpi przyspieszenie wzrastania tych różnokierunkowych zjawisk. Dlatego dużą rolę do odegrania ma tutaj rząd w ramach realizacji polityki regionalnej, która z jednej strony nie może hamować aktywizacji gospodarczej liderów ale powinna powodować, że efekty rozwoju będą przekładać się na cały obszar kraju, oczywiście w określonych proporcjach.

Odnosząc się jeszcze do ogólnych trendów w rozwoju współczesnych gospodarek należy wskazać, że w wielu krajach wysokorozwiniętych działania zmierzające do podnoszenia konkurencyjności nakierowane były na wiodące metropolie albo to metropolie w tych przedsięwzięciach odgrywały istotną rolę. Szczególnie widoczne było to w polityce realizowanej w strukturach Unii Europejskiej. Natomiast w Polsce w latach 90-tych XX w. oraz pierwszych latach XXI w. można było dostrzec dziwne postawy przy wyznaczaniu założeń polityki regionalnej, które polegały albo na niedocenianiu dużych ośrodków miejskich lub wręcz ich pomijaniu. Wszelkie przejawy uwzględnienia tych metropolii były wymuszane przez elementy zewnętrzne (np. Unię Europejską) lub społeczności tych miast. Przykładowo do dzisiaj tj. połowy 2010 r. oficjalnie nie wyznaczono obszarów metropolitalnych. Przejawem zmiany podejścia jest projekt założeń Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013, w którym znajdujemy stwierdzenie, iż „zarówno nasze własne jak i cudze doświadczenia wskazują, że podstawą konkurencyjności współczesnych gospodarek jest ich innowacyjność generowana przede wszystkim w ośrodkach metropolitalnych”. (*Narodowy Plan Rozwoju...*) W dokumencie tym wskazuje się wręcz, że tylko akcentowanie roli ośrodków metropolitalnych w rozwoju regionów będzie poważnym potraktowaniem założeń Strategii Lizbońskiej. Z tych przyczyn należy dążyć do podjęcia dyskusji na temat obowiązującej terytorialnej organizacji państwa (szczególnie dotyczy to kategoryzacji gmin). Wydaje się, że pozytywnym przykładem zmian w polskiej polityce regionalnej odpowiadających wyzwaniom XXI w. jest *Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie*, która została przyjęta przez rząd 13 lipca 2010. Dokument ten stanowi obszerne opracowanie na temat założeń polityki regionalnej w drugim dziesięcioleciu XXI w. w realiach Polski, zmieniając radykalnie filozofię myślenia o tej polityce.¹ Dokonując jego ogólnej charakterystyki należy podkreślić, że jest to dokument bardzo istotny dla funkcjonowania naszej gospodarki. Po raz pierwszy mamy do czynienia z tak zwartym, kompleksowym i - co ważniejsze - aktualnym opracowaniem w obszarze

---

¹ Pełny tekst przyjętego dokumentu znajduje się na stronach Ministerstw Rozwoju Regionalnego; www.mrr.gov.pl

założeń polityki regionalnej (należy żałować, że nie opracowano tego dokumentu wcześniej). Jego istotnym dokonaniem jest zerwanie z dotychczasowym, bardzo zachowawczym podejściem do tej problematyki. Po raz pierwszy w sposób precyzyjny, co stanowi jego niewątpliwą zaletę, wskazano na to, że rozwój odbywa się w ściśle wyodrębnionych miejscach i jakiegokolwiek próby przeciwdziałania temu procesowi są kosztowne, obniżają łączny poziom rozwoju, a co najważniejsze są nieskuteczne - czyli nie wywołują zjawiska konwergencji w przestrzeni. Autorzy trafnie formułują w rozdziale „Najważniejsze wyzwania Polityki regionalnej do roku 2020” dziewięć obszarów strategicznych wyzwań, których określenie ma stanowić podstawę polityki regionalnej. Wiele wątków stanowi wręcz nowatorskie podejście i co ważniejsze jest dobrą diagnozą naszej rzeczywistości, np. o zdolności do absorpcji procesów rozwojowych jednostek przestrzennych, o nieefektywnym systemie edukacji, a przede wszystkim o niskiej jakości instytucji publicznych. Ważne jest także spostrzeżenie o tym, że „w układzie geograficznym zapobieganie procesom marginalizacji musi być ograniczone tylko do wybranych obszarów...” (s. 23). Zasadniczym przesłaniem tego dokumentu jest potwierdzenie, że w przestrzeni społeczno-gospodarczej obserwujemy naturalną skłonność do koncentracji działalności gospodarczej. Ta nierównomierność przestrzenna różnorodnych procesów rozwojowych, stała się podstawą do przyjęcia w tym dokumencie polaryzacyjno-dyfuzyjnego modelu rozwoju jako rozwiązania optymalnego w aktualnej sytuacji Polski. Zakłada on prowadzenie polityki rozwoju w dwóch podstawowych wymiarach:

- polaryzacyjnym, w którym wspierany będzie wzrost endogenicznych przewag konkurencyjnych tzw. „biegunów wzrostu”;
- dyfuzyjnym, w którym wzmocnione będą wewnętrzne szanse rozwojowe relatywnie słabszych obszarów poprzez przeciwdziałanie negatywnym skutkom polaryzacji dzięki wzmocnieniu więzi z biegunami wzrostu.

Istotą tego modelu staje wspieranie jednostek przestrzennych o najwyższym a zarazem najnowocześniejszym potencjale rozwojowym - zazwyczaj najsilniejszych ośrodków

miejskich, które dzięki rozwojowi swoich endogenicznych potencjałów mają szansę na zdobycie konkurencyjnej pozycji w gospodarce globalnej. Wskazanie na tego typu miejsca koncentracji jako bieguny wzrostu staje wyzwaniem współczesnej polityki regionalnej. Jednocześnie, wzrostowi społeczno-gospodarczemu tych jednostek ma towarzyszyć efekt rozlewania się korzyści tj. procesów dyfuzyjnych, które w ujęciu dynamicznym umożliwią zwiększenie spójności terytorialnej Polski. Realizacja polaryzacyjno-dyfuzyjnego modelu rozwoju będzie opierać się na czterech priorytetach:

- wspieraniu rozwoju metropolii;
- budowie wysokiej jakości systemu edukacji;
- rozwoju nowoczesnych technik telekomunikacyjnych;
- tworzeniu funkcjonalnych powiązań wolniej rozwijających się terenów z liderami wzrostu.

Istotne w tych założeniach jest przenoszenie efektów wzrostu na inne obszary, tak żeby dywergencji gospodarczej towarzyszyła konwergencja w poziomie życia. Ważnym, w tej sytuacji, staje się wypracowanie mechanizmu transmisji efektów dobrobytu poprzez odpowiednią infrastrukturę (określaną mianem *spatially blind institutions*). Dlatego w praktyce naszego kraju należy więcej uwagi poświęcić wypracowaniu elementów tej infrastruktury, gdyż bez ich precyzyjnego określenia wzrost gospodarczy może stać się udziałem tylko wybranych społeczności lokalnych (szczególnie obszarów metropolitalnych).

Dokonując oceny sytuacji regionów polskich (w tym Dolnego Śląska) należy także pamiętać o szerszym kontekście ich funkcjonowania jako określonych (coraz ważniejszych) elementów struktury gospodarczej. Istotnym zjawiskiem odciskającym się na ich sytuacji jest zmniejszanie się w gospodarce roli państwa przy równoczesnym wzroście ich znaczenia (Rykiel 2000) (są one bardziej elastyczne w dostosowywaniu się do turbulentnego otoczenia). Prowadzi to bezpośrednio do zmian w gospodarowaniu przestrzenią w tych jednostkach, polegających na nadaniu procesom tam występujących charakteru nieliniowego (skokowego) w odróżnieniu od wcześniejszych, mających charakter ewolucyjny.

Konsekwencją tego typu zjawisk jest bezpośredni wzrost i zaostrzenie się konkurencji poprzez powiększenie przestrzennego zakresu wymiany o te właśnie jednostki. Zmiany te i inne wywołują m.in. gruntowne i złożone przekształcenia gospodarki, identyfikowane przede wszystkim poprzez przewartościowanie relacji społeczno-gospodarczych zarówno w skali całej gospodarki, jak i poszczególnych regionów.

W rozważaniach teoretycznych podnosi się, że każdy region, bez względu na położenie czy wielkość, rozwija się w sposób nie tylko fazowy (o zróżnicowanym w czasie natężeniu), ale także odbiegający (często znacznie) od procesów rozwoju opisujących całą gospodarkę narodową. Takie podejście wydaje się być zgodne z teorią cyklu regionalnego L. H. Klaassena (Klassen 1988, s. 95), której głównym założeniem jest, że region rozwija się w sposób cykliczny (tak jak i cała gospodarka narodowa). Jednak trzeba przy tym pamiętać, że przebieg cykliczny wywołuje określone zmiany w strukturze społeczno-gospodarczej regionu. W rezultacie znaczenie regionów w gospodarce kraju zmienia się - jednak nie często zdarza się, aby region przodujący stał się nagle obszarem słabo rozwiniętym (jest tak wyłącznie możliwe w przypadku regionu depresyjnego). Zazwyczaj relacje dotyczące powiększania dysproporcji w rozwoju poszczególnych regionów nigdy nie rosną do nieskończoności i po pewnym czasie ulegają zahamowaniu albo odwróceniu. Oznacza to, że różnica w poziomie rozwoju między poszczególnymi regionami nie będzie się powiększać do nieskończoności.

Rozdział II

Kierunki rozwoju Dolnego Śląska w warunkach budowy gospodarki rynkowej

2.1 Rozwój regionu w latach 1990-1999

Rozpoczynając ocenę rozwoju regionu należy mieć na uwadze, że w latach dziewięćdziesiątych XX w. nie tylko na Dolnym Śląsku, ale też w skali całego kraju obserwuje się znaczny i przy tym kumulujący się wzrost skali różnicowań regionalnych oraz zmieniającą się hierarchię poszczególnych obszarów i terytoriów.

W ostatniej dekadzie XX w. w strukturze gospodarczej regionu, jak i całego kraju zaszły istotne zmiany. Źródłem tych przemian była transformacja ustrojowo-systemowa. Doprowadziło to do przewartościowania nie tylko zasad funkcjonowania gospodarki, ale także implikowało istotne przeobrażenia zarówno w gospodarce poszczególnych obszarów kraju, jak i zmiany w sytuacji, a co za tym idzie postawach społecznych. Analizując przekształcenia zachodzące w strukturze gospodarczej zarówno Dolnego Śląska, jak i w poszczególnych obszarów wchodzących w jego skład, należy także uwzględnić zmiany w całej gospodarce narodowej. Pierwszym istotnym zagadnieniem jest ocena zmian w strukturze własnościowej gospodarki. Obserwowany wzrost znaczenia sektora prywatnego w gospodarce narodowej ma duże znaczenie dla kształtowania się procesów rozwoju (inne zjawisko to np. pojawienie się tzw. sektora komunalnego²). Wpływ na zmianę sytuacji

---

² W wyniku wprowadzenia w 1990 r. samorządu terytorialnego na szczeblu lokalnym.

społeczno-gospodarczej poszczególnych regionów w tym okresie mają następujące równoległe zachodzące procesy, takie jak:

1. decentralizacja państwa i pojawienie się nowego podmiotu publicznego – samorządu terytorialnego (w 1990 r. samorządowych gmin a w 1999 samorządowego powiatu i rządowo-samorządowego województwa),
2. zmiany na rynku pracy i pojawienie się bezrobocia,
3. zmiany struktury własnościowej w gospodarce narodowej,
4. rozmieszczenie kapitału zagranicznego,
5. wzrost znaczenia mechanizmu rynkowego w określaniu efektywności poszczególnych elementów gospodarki,
6. rozwój instytucji środowiska biznesowego.

Poszczególne elementy województwa dolnośląskiego różnie reagowały na zmiany zachodzące w otoczeniu gospodarczym. Obszary o monofunkcyjnej strukturze gospodarczej, takie jak Dolnośląskie Zagłębie Węglowe, wykazały pełne niedostosowanie do nowych realiów ekonomicznych (Korenik, 1992). Łagodniej te procesy przebiegały na obszarze aglomeracji wrocławskiej; dzięki nowoczesnej i przede wszystkim różnorodnej strukturze gospodarczej, szybko dostosowywała się ona do zachodzących zmian. W podziale administracyjnym na progu przemian systemowych funkcjonują cztery małe województwa, które dopiero w wyniku reformy administracyjnej z roku 1999, tworzą nowe samorządowo-rządowe województwo. Podstawą charakterystykę zjawisk ekonomicznych w przestrzeni tych województw w latach 1990-1998 przedstawia tabela 1.

Tab. 1 Kierunki zmian gospodarki w czterech województwach dolnośląskich w latach 1990 - 1998

Województwo	Charakterystyka głównych kierunków przemian
jeleniogórskie	Likwidacja przemysłu ciężkiego oraz dużych zakładów przemysłowych uciążliwych dla środowiska. Podstawową funkcję w kształtowaniu gospodarki województwa zaczyna odgrywać turystyka. Przejawia się to gwałtowną rozwojem bazy turystyczno-wypoczynkowej oraz usług związanych z obsługą całorocznego ruchu turystycznego w oparciu o wcześniejszą bazę. Rozwija się także przemysł farmaceutyczny i chemiczny. Pozytywnym zjawiskiem jest wzrost współpracy transgranicznej. Następuje wzrost znaczenia Jeleniej Góry jako lokalnego i

	regionalnego węzła integrującego tą część Dolnego Śląska.
legnickie	Przemiany w tym województwie w początkowej fazie dekady lat dziewięćdziesiątych umacniają uzależnienie od monokultury przemysłowo-wydobywczej. Zapewnia to mieszkańcom stabilność i wysokie dochody co nie jest motywacją do poszukiwania nowych rozwiązań. W dalszych latach pojawiają się lokalne centra wzrostu bazujące na innych typach działalności gospodarczej jak np. Polkowice. W pozostałych częściach tego obszaru dominuje działalność rolnicza.
wałbrzyskie	Upadek i likwidacja Wałbrzyskiego Zagłębia Węgla Kamiennego prowadzi do szybkiego załamania się gospodarki tego obszaru. Powoduje to wzrost bezrobocia i pauperyzację społeczności lokalnej. Równocześnie na tym obszarze wzrasta znaczenie działalności uzdrowiskowo-leczniczej realizowanej przez liczne uzdrowiska oraz funkcji rekreacyjnej. Miasto Wałbrzych przeżywa głęboki kryzys, czego wynikiem jest też dekapitalizacja elementów infrastruktury technicznej. Pozostałe miasta (Świdnica, Świebodzice, czy konurbacja Dzierżoniowsko-Bielawska, Piechowice), także dotknięte załamaniem gospodarczym, nie mogą przejąć funkcji integrujących ten obszar. Całkowity zanik wielu rodzajów przemysłu, jak np.: włókienniczego, koksowniczego, wydobywczego czy szklarskiego.
wrocławskie	W początkowej fazie następuje upadek wielu dużych przedsiębiorstw, przede wszystkim przemysłu mechanicznego ale i informatycznego. Jednak szybko zaczynają oddziaływać czynniki aglomeracyjne, które przyciągają nowe inwestycje, często związane z transferem nowych technologii i innowacji. Równocześnie obserwuje się proces kształtowania się obszaru metropolitalnego, co prowadzi do szybszego rozwoju szczególnie miasta Wrocławia i okolic. Tutaj także występuje gwałtowny rozwój szkolnictwa wyższego, w efekcie kształtuje się znaczący ośrodek naukowy. Na obszarach peryferyjnych nadal dominuje tradycyjne rolnictwo.

Źródło Opracowanie własne w oparciu o: S. Korenik, *Problemy restrukturyzacji regionów depresji na przykładzie Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego*. Wrocław 1994 (maszynopis); S. Korenik, *Rozwój regionu ekonomicznego na przykładzie Dolnego Śląska*. Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1999.

Przekształceniom występującym w tym okresie towarzyszyły zmiany aktywności gospodarczej ludności oraz pojawienie się nowego zjawiska jakim było bezrobocie, to ostatnie szczególnie nasiliło się na obszarach woj. wałbrzyskiego. Ogólne zmiany aktywności gospodarczej nie odbywał się we wszystkich sekcjach gospodarki w sposób proporcjonalny co potwierdza tabela 2, w której uwzględniono także lata 2004 i 2009.

Tab. 2 Zmiany w liczbie pracujących na Dolnym Śląsku w ważniejszych gałęziach (sekcjach) w latach 1990-2009 (w tys. osób)

Sekcje	1990	1995	2000	2004	2009
przemysł	387,7	303,2	215,6	193,4	229,2
budownictwo	84,1	70,0	40,9	20,2	32,4
transport i łączność	51,3	69,5	46,6	24,6	26,9

handel i naprawy	116,8	138,1	55,6	47,2	77,0
oświata	94,1	70,1	67,8	70,0	73,5
ochrona zdrowia	83,7	88,6	72,6	50,2	52,9
administracja państwowa i wymiar sprawiedliwości (od 1994 wlicza się obronę narodową)	17,3	30,2	38,6	41,5	43,7
Pośrednictwo finansowe	-	-	19,1	18,1	27,2
Hotele i restauracje	-	-	7,6	8,8	16,3
Obsługa nieruchomości i firm	-	-	47,4	64,8	72,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z roczników statystycznych województw GUS: 1991 , 1996 , 2001, 2005, 2009.

Obecnie, tj. na progu drugiego dziesięciolecia XXI w. w gospodarce Dolnego Śląska dominuje przemysł, ale szczególnie w miastach wzrasta rola usług. Należy oczekiwać, że rola przemysłu mimo tendencji spadkowej, będzie nadal istotna, także w przyszłości gospodarczej regionu. Należy także pamiętać, że w przestrzeni regionu różnie kształtują się te wskaźniki i nie do końca odpowiadają one średniej dla województwa.

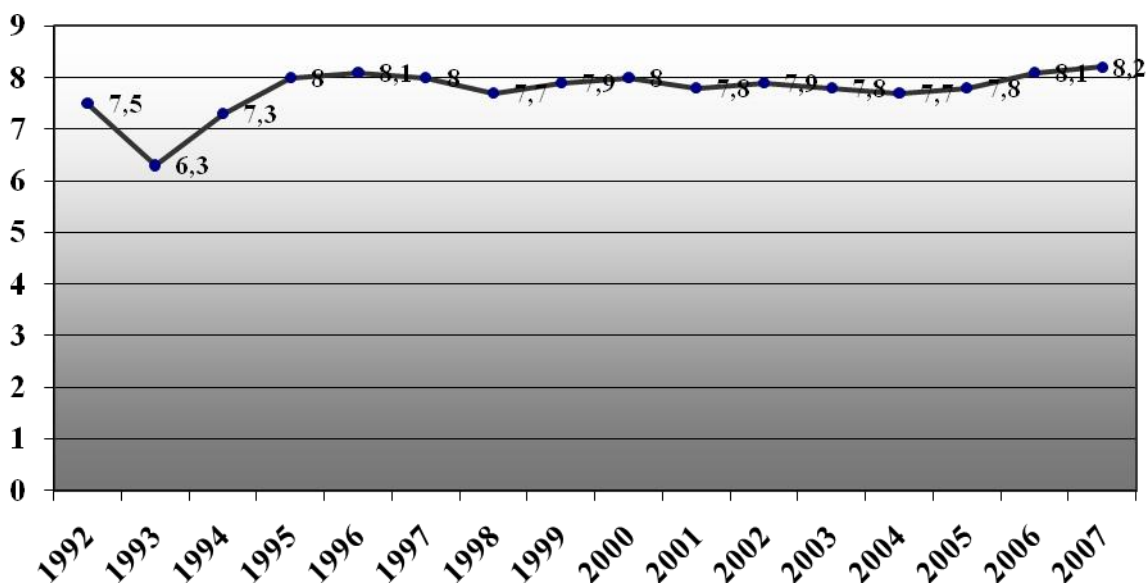
2.2 Integracja i kształtowanie się struktury nowego regionu po roku 1999

W okresie pierwszej dekady XXI w. różne zjawiska i czynniki zewnętrzne odgrywały istotną rolę, wpływając w sposób bezpośredni na rozwój regionów. Przykładem tych mających wymiar międzynarodowy – związane jednak bezpośrednio z transformacją (poprzez otwieranie się polskiej gospodarki) - jest narastanie procesu globalizacji Coraz większy wpływ na naszą gospodarkę wywiera także postępujący proces integracji Polski z krajami Unii Europejskiej. Obecnie można stwierdzić, że szczególnie ten ostatnie proces w sposób znaczący wpływał dotychczas na rozwój regionów naszego kraju. Mimo szerokiego

pola niepewności i ograniczeń przewidywalności, z dużą dozą prawdopodobieństwa można założyć, że jest to kluczowy wyznacznik kształtowania się procesów w przestrzeni gospodarczej naszego kraju. Włączenie naszego kraju w przestrzeń europejską wywoła różnego rodzaju zjawiska - zarówno korzystne (dostęp do źródeł finansowych, nowoczesnych stylów zarządzania przestrzenią itd.), jak i negatywne (wzrost konkurencji). Za najważniejsze należy uznać to, że zaistniał nowy podmiot polityki regionalnej, tj. Unia Europejska, dzięki czemu zaczęto w praktyce wdrażać nowoczesne rozstrzygnięcia w dziedzinie tej polityki, której przejawem są m.in. fundusze strukturalne. Jest to okoliczność niewątpliwie ważna, gdyż polityka Unii Europejskiej w zakresie rozwoju regionalnego jest nastawiona na łagodzenie dysproporcji. Ze względu na niski poziom rozwoju, którego syntetycznym wskaźnikiem jest bardzo niski poziom PKB na mieszkańca w stosunku do średniej wspólnotowej, wszystkie regiony w Polsce były w roku 2004 zaliczone do celu pierwszego polityki spójności społeczno-gospodarczej Unii Europejskiej. Dodatkowo całe terytorium Polski zostało objęte działaniem Funduszu Spójności. Umożliwiło to stworzenie realizacji szerokiego planu działań modernizacyjnych i rozwojowych, koncentrujących się na zwiększeniu siły konkurencyjnej całej gospodarki.

2.3 Rozwój gospodarczy regionu i podregionów na przykładzie wskaźnika PKB

W efekcie powyżej opisanych zjawisk i procesów w skali całego kraju jak i Dolnego Śląska obserwuje się po roku 2004 intensywny rozwój. Bezspornie jednym ze wskaźników powszechnie stosowanym do oceny sytuacji ekonomicznej poszczególnych gospodarek w tym regionów jest wskaźnik PKB i różne jego kombinacje. Analizując znaczenie Dolnego Śląska w gospodarce narodowej można posłużyć się udziałem regionu w tworzeniu krajowego PKB, co prezentuje rys 1.

Rys. 1 Udział województwa dolnośląskiego w tworzeniu PKB w latach 1992-2007 (Polska = 100%)

Źródło: Dane za 1992 - 1994 E. Saganowska, T. Śmiatkowska: *Uproszczona metoda szacunków PKB według regionów*. GUS, Warszawa 1996, s. 30-35; pozostałe dane z roczników statystycznych województwa dolnośląskiego.

Można stwierdzić, że udział regionu w tworzeniu krajowego PKB w ciągu 15 lat oscyluje na tym samym poziomie tj. 8%, przy czym w ostatnich latach obserwuje się lekką tendencję wzrostową. Równocześnie wyraźnie widać załamanie, które wystąpiło w roku 1997 i trwało do 2000, które było spowodowane m.in. przez powódź występującą przede wszystkim we Wrocławiu. Kolejnym powszechnie akceptowanym wskaźnikiem jest PKB *per capita*, który dokonuje rozbicia ogólnego PKB na jednego mieszkańca, wskazując na wydajność w tworzeniu danej społeczności regionalnej m.in. w krajowym PKB. Takiego porównania wszystkich regionów Polski w latach 2000 -2007 dokonuje kolejna tabela nr 3. Jak wynika z tego zestawienia tylko cztery regiony wytwarzają więcej niż średnia krajowa, co może świadczyć, że są to jednostki wiodące w naszej gospodarce. Także nasz region wytwarza większy PKB na głowę mieszkańca niż średnia krajowa, przy czym w roku 2006

następuje skokowy wzrost tego wskaźnika i utrzymuje się on na tym poziomie (co sytuuje region na drugiej pozycji w kraju), niewątpliwie ma to w dużej mierze charakter koniunkturalny i związane jest z cenami miedzi na rynkach światowych. Konkludując, czym lepsza sytuacja na rynku światowym tym szybciej wzrasta udział PKB regionu w stosunku do innych regionów naszego kraju. Oczywiście bez względu na miedź także inne atuty odgrywają dużą rolę i sytuują region wśród przodujących w naszym kraju.

Tab. 3 Zmiany w tworzeniu PKB na jednego mieszkańca (Polska 100%)

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Polska	100	100	100	100	100	100	100	100
dolnośląskie	104%	101%	103%	102%	102%	103%	107%	108,7
kujawsko-pomorskie	91%	92%	91%	90%	89%	87%	87,4%	88
lubelskie	70%	71%	70%	71%	69%	68%	67,6%	68
lubuskie	90%	89%	88%	87%	89%	90%	89%	89
łódzkie	90%	90%	91%	92%	92%	92%	91,8%	91
małopolskie	87%	84%	86%	86%	85%	85%	86,7%	86
mazowieckie	151%	156%	154%	155%	152%	158%	159,7%	160,1
opolskie	84%	82%	81%	79%	86%	83%	80,4%	83
podkarpackie	70%	70%	70%	71%	70%	69%	68,4%	67
podlaskie	75%	78%	77%	76%	75%	74%	73,4%	74
pomorskie	99%	98%	100%	98%	98%	98%	98,5%	98
śląskie	108%	108%	109%	109%	112%	108%	106,1%	106,1
świętokrzyskie	77%	76%	77%	78%	77%	75%	76%	77
warmińsko-mazurskie	78%	76%	76%	79%	78%	76%	75,6%	74
wielkopolskie	106%	106%	104%	105%	108%	107%	105,3%	104,5
zachodniopomorskie	102%	99%	98%	95%	93%	93%	91,1%	90

Źródło: opracowanie własne w oparciu o dane GUS (www.gus.gov.pl).

Odnosząc ten wskaźnik do średniej unijnej trzeba podkreślić, iż regiony polskie należą do uboższych, żaden z nich w 2007 r. nie przekracza 100%. Według danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w roku 2007 region nasz osiągnął wskaźnik 59,2% średniej unijnej i

był pod tym względem drugi w kraju (pierwsze było Mazowsze z wynikiem 87,1%). Przy czym w latach 2004-2007 wskaźnik ten dla całej gospodarki wzrósł o 5,5%, a na Dolnym Śląsku o 9,2% (druga lokata w kraju za mazowieckim 11,1%). (*Sytuacja społeczna...*, 2010, s. 12) Te dane świadczą o tym, że po roku 2004 Dolny Śląsk rozwijał się szybciej niż cała gospodarka narodowa. W ramach tego raportu wyliczono też wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym dla poszczególnych regionów wahał się w przedziale od 12% do 28%, w naszym województwie wyniósł 15% co także pozytywnie świadczy o jego rozwoju na tle innych regionów. (Ibidem, s. 30)

Dokonując dalszej analizy sytuacji regionu z wykorzystaniem tego wskaźnika należy podkreślić, że udział poszczególnych elementów przestrzennych naszego regionu w tworzeniu PKB jest różny, (jednak ze względu na to, że obliczany jest on tylko w przekroju podregionów, tylko ten przekrój przestrzenny został uwzględniony). Równocześnie 1 stycznia 2008 r. wprowadzono zmiany w podziale na podregiony w skali całego kraju. Na Dolnym Śląsku wyróżniono dodatkowo jeden podregion (podzielono jeleniogórsko-wałbrzyski na jeleniogórski i wałbrzyski) i dokonano zmian w granicach pozostałych. Poniższa tabela przedstawia tworzenie PKB w skali tych pięciu podregionów.

Tab. 4 PKB według podregionów (podział obowiązujący od 1 stycznia 2008 r.)

Podregiony: Subregions:	Lata	W mln zł	Polska100%	Region100%	Per capital		
					w zł	Polska 100%	Region 100%
jeleniogórski	1999	9695	1,5	18,2	16322	93,8	89,3
	2000	10311	1,4	17,5	17379	89,3	85,9
	2001	10937	1,4	18,2	18468	90,6	89,3
	2002	10449	1,3	16,5	17699	83,7	81,1
	2003	10871	1,3	16,6	18466	83,7	81,7
	2004	11762	1,3	16,5	20038	82,7	81,3
	2005	12202	1,2	15,9	20853	80,9	78,3
	2006	12733	1,2	14,8	21852	78,6	73,5
	2007	13922	1,2	14,4	22988	77,5	71,5
legnicko-głogowski	1999	9666	1,5	18,1	21340	122,7	116,7
	2000	11341	1,5	19,2	25044	128,7	123,8
	2001	11070	1,4	18,4	24450	120,0	118,3
	2002	11853	1,5	18,7	26189	123,8	120,0

	2003	12152	1,4	18,5	26899	121,9	119,0
	2004	14342	1,6	20,1	31814	131,4	129,1
	2005	17333	1,8	22,5	38496	149,4	144,6
	2006	20970	2,0	24,4	46661	167,9	156,9
	2007	23390	2,0	24,2	52127	168,8	155,3
wałbrzyski	1999	10002	1,5	18,8	14148	81,3	77,4
	2000	10755	1,4	18,2	15250	78,4	75,4
	2001	11682	1,5	19,4	16621	81,6	80,4
	2002	11783	1,5	18,6	16829	79,6	77,1
	2003	12447	1,5	19,0	17875	81,0	79,1
	2004	13494	1,5	18,9	19476	80,4	79,0
	2005	13956	1,4	18,1	20242	78,6	76,0
	2006	15026	1,4	17,5	21919	78,8	73,7
	2007	16674	1,4	17,2	24452	79,2	72,8
wrocławski	1999	6743	1,0	12,6	12973	74,6	71,0
	2000	7612	1,0	12,9	14623	75,2	72,3
	2001	8012	1,0	13,3	15341	75,3	74,2
	2002	8763	1,1	13,8	16727	79,1	76,6
	2003	9398	1,1	14,3	17873	81,0	79,1
	2004	9887	1,1	13,9	18718	77,3	76,0
	2005	10553	1,1	13,7	19928	77,3	74,9
	2006	11344	1,1	13,2	21350	76,8	71,8
	2007	13758	1,2	14,2	25723	83,3	76,6
m. Wrocław	1999	17222	2,6	32,3	26762	153,8	146,4
	2000	18921	2,5	32,1	29438	151,3	145,6
	2001	18466	2,4	30,7	28823	141,4	139,4
	2002	20628	2,6	32,5	32214	152,3	147,5
	2003	20684	2,5	31,6	32396	146,8	143,4
	2004	21868	2,4	30,6	34338	141,8	139,4
	2005	22900	2,3	29,8	36000	139,7	135,2
	2006	25702	2,4	30,0	40457	145,5	136,0
	2007	28923	2,5	29,9	45623	147,8	135,9

Źródło: www.gus.gov.pl.

Jak wynika z powyższego zestawienia udział dwóch podregionów tj. jeleniogórskiego i wałbrzyskiego zarówno w tworzeniu PKB kraju, jak i regionu ma tendencję malejącą równocześnie *per capita* jest zdecydowanie niższy niż średnia krajowa i regionalna (też przy tym wykazuje tendencję malejącą). W wypadku podregionu wrocławskiego obserwujemy wzrost udziału w regionie, jak i w kraju, co niewątpliwie związane jest z kształtowaniem się obszaru metropolitalnego, przy czym w odniesieniu do średnich dalej jest to poniżej 100%. Z

kolei dwa podregiony wykazują znacznie większą wartość w stosunku do średnich, są to m. Wrocław i podregion legnicko-głogowski, przy czym w wypadku miasta udział w tworzeniu PKB kraju i regionu ma lekka tendencję malejącą, co związane jest niewątpliwie z kształtowaniem się wspomnianego obszaru metropolitalnego i rozlewaniem się działalności gospodarczej poza granice miasta. Z kolei podregion legnicko-głogowski ma inne źródła takiego udziału, jest to niewątpliwie duży wpływ monokultury gospodarczej opartej o wydobywanie i przeróbkę rudy miedzi. Tak duży i rosnący udział jest związany z ceną miedzi i koniunkturą na rynkach międzynarodowych, i mimo że w roku 2008 wystąpił kryzys finansowy na tych rynkach, to miedź jako surowiec wykorzystywany w najnowszych technologiach informatycznych będzie nadal oddziaływać na sytuację tego podregionu, jak i całego regionu. Poniżej dokonano oszacowania PKB w podregionach w roku 2008 i jak wynika z tego zestawienia tendencja została podtrzymana.

Tab. 5 Szacunkowa wielkość PKB w podregionach województwa dolnośląskiego w roku 2008

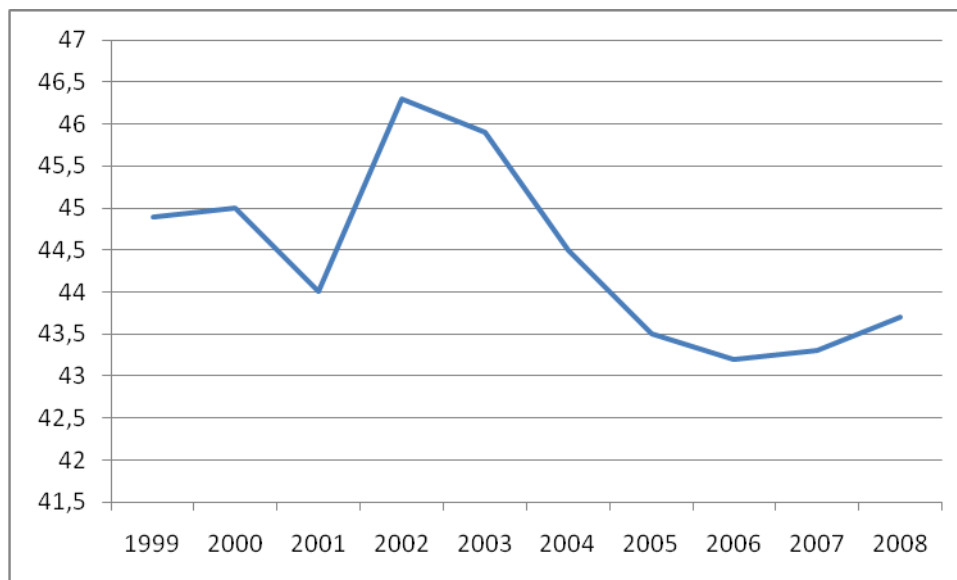
Rok	jeleniogórski	legnicko-głogowski	wałbrzyski	wrocławski	m. Wrocław	region
2008	15841	25093	18485	14527	31699	105645

Źródło: obliczenia własne.

Jak wynika z tych szacunków (wydaje się, że niezbyt optymistycznie), jest to kolejny rok w którym tworzenie PKB w regionie było ponad przeciętne w stosunku do średniej krajowej, przy czym wszystkie podregiony odnotowały wzrost, mimo że dynamika jest troszeczkę inna i przemawia tym razem na korzyść Wrocławia i jego otoczenia.

Zakładając, że m. Wrocław oraz podregion wrocławski to w sensie ekonomicznym Wrocławski Obszar Metropolitalny, można wskazać na jego znaczny udział w tworzeniu PKB regionu w poszczególnych latach. Jak obrazuje to poniższy rysunek, udział ten jest wysoki, bo plasuje się między 43,2% a 46,3%, jednak jest to w analizowanych latach pozycja praktycznie niezmienna (przy lekkiej tendencji spadkowej), wynika ona ze znacznego wpływu na PKB regionu wydobywania miedzi i jej cen na rynkach światowych. Ponieważ jak wspomniano na

terenie podregionu legnicko-głogowskiego zlokalizowany jest KGHM, to on w znacznym stopniu warunkuje tę wielkość przestrzennego tworzenia PKB.

Rys. 2 Udział WOM w tworzeniu PKB regionu w latach 2004-2008

Źródło: opracowanie własne.

Dotychczasowe analizy pozwalają na dokonanie wstępnej oceny rozwoju regionu i zmian przestrzennych w skali podregionów. Dokonując takiej ogólnej oceny rozwoju Dolnego Śląska jako całości oraz w skali podregionów, należy mieć na uwadze, że na obszarze regionu integrowanego w granicach z 1999 r. można stwierdzić, że przemiany, które zachodziły w regionie, w zdecydowany sposób nie odbiegały od tych występujących w skali całego kraju, jednak już w przestrzeni regionu zachodziły one w sposób bardziej zróżnicowany, występując z różnym nasileniem na poszczególnych obszarach regionu. Dolny Śląsk należy do regionów najintensywniej rozwijających się w naszym kraju. Rokiem, który można uznać, za przełomowy, zarówno dla naszej gospodarki, jak i regionu dolnośląskiego jest 2004, rok integracji ze strukturami UE oraz rok w którym zaczęto inicjować zmiany w funkcjonowaniu regionów. Niewątpliwie rok ten przyniósł nam skokowy wzrost znaczenia samorządu wojewódzkiego w kształtowaniu rozwoju regionalnego. Oceniając lata 2004-2009 należy

wskazać, że był to okres dobrej koniunktury na rynkach światowych, dopiero końcówka przyniosła spowolnięcie związane z kryzysem światowym. Środki unijne związane z realizacją funduszy strukturalnych wzmacniały pozytywne zjawiska zachodzące w naszej gospodarce. W tym okresie następuje skokowy wzrost napływu inwestycji zagranicznych. Niewątpliwie polska gospodarka jako całość dobrze wykorzystała szansę rozwojową otrzymaną w roku 2004. Przy czym te pozytywne przemiany w różnym stopniu dotknęły przestrzeń naszego kraju. Dolny Śląsk niewątpliwie lata 2004-2009 musi uznać za okres pozytywny. Analizując tylko wybrane dane statyczne, można stwierdzić, że wskazują one w sposób bezpośredni na to, że w regionie w ciągu 5 lat nastąpił realny rozwój we wszystkich dziedzinach życia.

Tab. 6 Wybrane wskaźniki dla regionu w latach 2004 i 2008

Wyszczególnienie	2004	2008	Przyrost w %
ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ogółu ludności	73,9	76	2,8
pracujący w tys.	875,9	1010	13,3
stopa bezrobocia	22,4	10	-55,4
przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł	2219,91	2923,58	24,1
długość sieci wodociągowej w km	12876,2	13888,3	7,3
długość sieci kanalizacyjnej w km	6213,8	7584	19,1
długość sieci gazowej w km	7432,3	8003,8	7,2
powierzchnia użytkowa mieszkań w m ² na 1000 ludności	22871,5	24138,7	7,3
studenci szkół wyższych w tys.	162,7	168,6	3,5
produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca w mln zł	17526	27783	37,0
sprzedaż produkcji budowlanej na 1 mieszkańca w zł	879	2028	56,7
dochody gmin na 1 mieszkańca w zł	3557,8	5286,6	32,7
wydatki gmin na 1 mieszkańca w zł	1730	2651	34,7
wartość brutto środków trwałych na 1 mieszkańca w zł	46177	62494	28,1
samochody zarejestrowane w tys. szt.	841,1	1207,4	40,4

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o dane GUS/ www.stat.gov.pl.

Niewątpliwie oceniając rozwój regionu należy te procesy odnosić także do zjawisk zachodzących w skali całej gospodarki narodowej. Przyjmując jako wskaźnik syntetyczny rozwoju jakim jest PKB można zestawić go dla regionu i kraju, przy czym za lata 2008 i 2009 wielkość ta dla regionu została oszacowana, zestawienie takie dla 6 lat przedstawia poniższa tabela.

Tab. 7 PKB Polski i Dolnego Śląska w latach 2004- 2009

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Polska	924 538	983 302	1 060 031	1 176 737	1 275 432	1 344 037
Dolny Śląsk	71328	76943	85774	96666	105645	111439

Źródło: www.stat.gov.pl/, dane za rok 2008 i 2009 dla Dolnego Śląska obliczenia własne.

Według danych z tabeli nr 7 przyrost PKB dla całego kraju w latach 2004-2007 wyniósł 27,28%, a dla regionu 35,5%, jeżeli uwzględnimy jeszcze lata 2008 i 2009 (wielkości szacowane) to wartości te przedstawiają się kolejno 45,37% i 56, 23% co świadczy, że w regionie następował szybszy przyrost tego wskaźnika niż w skali całej gospodarki narodowej.

2.4 Miejsce innowacji w rozwoju regionu, analiza pogłębiona z elementami prognoz

Rozwój współczesnych regionów w coraz większym stopniu determinowany jest umiejętnym zarządzaniem ich potencjałem wiedzy. Powszechnie zaakceptowana została teza, że o sukcesie rozwoju regionu decydują przede wszystkim odpowiednie zasoby wiedzy, a te z kolei stanowią konieczny element wprowadzania innowacji w regionie. Przy czym na wiedzę w regionie składają się wszystkie wykorzystywane w nim wiadomości, których przyrost powinien prowadzić do takich przepływów informacji, które umożliwiają wzrost innowacyjności. (*Efektywność gospodarki...*, 2007, s. 91) Z kolei możliwość przyswajania innowacji jest pochodną pozycji regionu w zakresie stanu sfery badawczo-naukowej, ilości i

jakości kadr zatrudnianych w sektorze B+R, nakładów na B+R, jak również potencjału kształcenia, którego miernikiem jest liczba studentów szkół wyższych. Problem znaczenia innowacji w rozwoju regionalnym to kwestia aktywności wszystkich aktorów procesu, jednak rolę moderacyjną powinien odgrywać przede wszystkim sektor publiczny, w tym regionalna władza samorządowa. (Parteka, 2008, s. 85)

Należy podkreślić, że współcześnie (w dobie gospodarki opartej na wiedzy) skutecznie konkurować mogą tylko te regiony, które są innowacyjne. Przy czym innowacyjny region to region zdolny do zmian, ulepszeń, do wprowadzania reform i nowatorskich rozwiązań w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego regionu w celu poprawy efektywności funkcjonowania mechanizmów wspierających rozwój w regionie. Region jest systemem złożonym, stąd innowacyjność regionu, podobnie jak konkurencyjność regionu, charakteryzowana jest przez zdolności i zachowania podmiotów tego systemu. Innowacyjność regionu można określić ustalając poziom innowacyjności poszczególnych grup czynników, które mają istotny wpływ na produkcję, dyfuzję, absorpcję i transfer innowacji w regionie, tj.: (Chądzyński, Nowakowska, Przygodzki, 2007, s. 144-145)

- innowacyjność przedsiębiorstw zlokalizowanych w regionie,
- potencjał badawczo-rozwojowy regionu,
- istnienie i poziom organizacji środowiska przedsiębiorczości,
- poziom kapitału społecznego i ludzkiego w regionie,
- innowacyjność i przedsiębiorczość władz publicznych w regionie.

Należy podkreślić, że obecnie bardzo ważnym elementem procesów innowacyjnych jest wiedza i jej umiejętne wykorzystanie. Innowacje powstają dzięki kojarzeniu informacji z wiedzą i przekształcaniu ich w nowe produkty, usługi, nowe rozwiązania organizacyjne lub rynkowe. (Niedzielski, Rychlik, 2006, s. 66) Dlatego wiedza i informacja to niezbędne czynniki konkurencyjności zarówno współczesnych przedsiębiorstw, jak i regionów. Jeżeli wiedza, którą posiadają podmioty gospodarcze regionu jest oryginalna i trudna do pozyskania dla konkurencji, to na jej bazie można uzyskać kluczowe kompetencje, utrwalające ich silną

pozycję konkurencyjną względem innych obszarów, a innowacje wprowadzane w regionie będą w trwały sposób stymulować jego rozwój (*Efektywność gospodarki...*, 2007, s. 92).

W związku z tym poniżej zaprezentowana została charakterystyka woj. dolnośląskiego (uwzględniająca szeroko rozumiane zasoby) w kontekście tworzenia innowacyjnej gospodarki.

Istotnym zasobem są zasoby ludzkie, które ze względu na posiadane wykształcenie, kwalifikacje mogą zająć się pracą związaną z tworzeniem, rozwojem, upowszechnianiem i zastosowaniem wiedzy. Dobre wykształcenie, posiadana wiedza, wysokie kwalifikacje oraz umiejętności adaptacji do zachodzących na rynku pracy zmian z pewnością ułatwiają zdobycie lepszej pracy i wyższych dochodów. Zdobywanie wiedzy i kwalifikacji umożliwiają liczne szkoły wyższe znajdujące się na terenie województwa, a także sieć liceów, wśród których są zajmujące wysoką pozycję w skali kraju. Należałoby jednak zachęcać społeczność regionu do ustawicznego kształcenia się. Niestety w woj. dolnośląskim w ostatnich latach (mimo licznych uczelni wyższych) obserwuje się spadek liczby osób z wykształceniem wyższym. W 2008 r. województwo to z odsetkiem osób z wykształceniem wyższym równym 13,7% zajmowało 12. miejsce w kraju. W Polsce w latach 2005- 2008 ilość osób z wykształceniem wyższym wzrastała, natomiast w województwie dolnośląskim utrzymywała się na zbliżonym poziomie.

Tab. 8 Ludność z wykształceniem wyższym w woj. dolnośląskim na tle Polski w latach 2005-2008 (w % ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008
Polska	13,4	14,2	14,7	15,6
Dolnośląskie	13,7	14	14,2	13,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 191.

Należy jednak podkreślić, że w województwie dolnośląskim obserwuje się tendencję wzrostową liczby osób studiujących. Oznacza to, że region, zaraz po woj. małopolskim i mazowieckim można uznać za atrakcyjne miejsce do studiowania.

Tab. 9 Studenci szkół wyższych na 10 tys. ludności w woj. dolnośląskim na tle Polski w latach 2005-2008

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008
Polska	508	506	504	501
Dolnośląskie	586	587	597	601

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 197.

Ponadto Dolny Śląsk zajmuje dobrą pozycję pod względem liczby jednostek sfery B+R, gdyż znajduje się na 4. miejscu w Polsce (po województwie mazowieckim, śląskim i wielkopolskim). Na Dolnym Śląsku zaobserwować można wzrost liczby jednostek prowadzących działalność badawczo-rozwojową (tabela 10). W roku 2008 było ich o 17 więcej niż w 2005 r. – nastąpił wzrost liczby jednostek rozwojowych oraz szkół wyższych. Jednostki te w 2005 r. stanowiły 7,5% ogółu polskich podmiotów działających w Polsce w tym obszarze, a w 2008 r. już 8,6%.

Tab. 10 Jednostki prowadzące działalność badawczo-rozwojową (B+R) w latach 2005-2008 w woj. dolnośląskim na tle Polski

	2005	2006	2007	2008
Polska	1097	1085	1144	1157
Dolnośląskie	82	81	90	99

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 35.

Tab. 11 Jednostki prowadzące działalność badawczo-rozwojową (B+R) w latach 2005-2008

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008
Ogółem	82	81	90	99
Jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe	11	14	12	14
Jednostki rozwojowe	55	51	61	62
Szkoły wyższe	14	13	14	19
Pozostałe jednostki	2	3	3	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 26.

W kwestii zatrudnienia na Dolnym Śląsku w działalności B+R w latach 2005-2008 zaobserwować można tendencje spadkową. W roku 2008 wynosiło ono 8520 osób, w tym w badanych szkołach wyższych zatrudnionych było 6807 osób. W porównaniu do sytuacji sprzed roku liczba zatrudnionych uległa zmniejszeniu o 56 osoby (tj. o 0,7%), w tym w

szkołach wyższych o 120 osób (o 1,7%). W stosunku do analogicznego stanu w 2005 r. odnotowano spadek liczby zatrudnionych – o 621 osób (tj. o 6,8%), w tym w szkołach wyższych o 675 osób (o 0,9%). Pewnością nie jest to pozytywne zjawisko z punktu widzenia budowania GOW w regionie.

Tab. 12 Zatrudnienie w działalności badawczo-rozwojowej (B+R) w latach 2005-2008 w woj. dolnośląskim

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008
Ogółem	9141	8819	8576	8520
Jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe	733	719	720	750
Jednostki rozwojowe	921	780	857	870
Szkoły wyższe	7482	7262	6927	6807
Pozostałe jednostki	-	58	72	93

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 26.

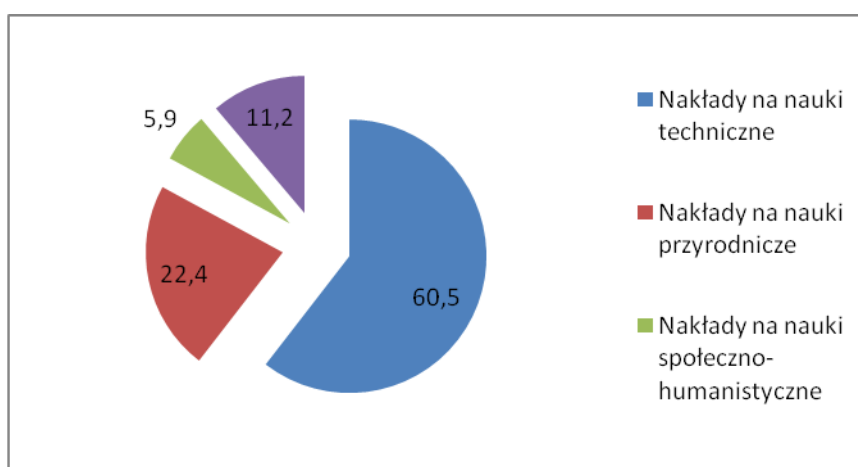
Jeżeli chodzi o nakłady na B+R to ich łączna wartość w 2008 r. wyniosła w województwie dolnośląskim 457,4 mln zł i w porównaniu do poprzedniego roku była wyższa o 63,8 mln zł (o 16,2%), a w porównaniu do 2005 r. – wyższa o 110,9 mln zł (o 32,0%). W województwie dolnośląskim ponad połowę nakładów na działalność badawczo-rozwojową poniosły badane szkoły wyższe – 243,7 mln zł (tj. 53,3% ogółu nakładów w województwie), następnie jednostki rozwojowe – 120,2 mln zł (tj. 26,3%) i jednostki badawczo-rozwojowe – 77,3 mln zł (tj. 16,9%). W przeliczeniu na 1 mieszkańca nakłady na działalność badawczo-rozwojową kształtowały się w woj. dolnośląskim na poziomie 159 zł (6. miejsce w kraju). Podobnie jak w latach poprzednich, była to wartość znacznie niższa od średniej dla Polski (w 2008 r. wynosiła 202 zł). Należy jednak zwrócić uwagę, że porównaniu do 2007 roku wartość tego wskaźnika uległa zwiększeniu – o 22 zł, tj. o 16,3% (średnio w Polsce o 27 zł, tj. o 15,4%), a w porównaniu do 2005 r. wskaźnik ten wzrósł o 39 zł, tj. o 32,5% (w Polsce o 56 zł, tj. o 38,4%).

Tab. 13 Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w latach 2005- 2008 w woj. dolnośląskim na tle Polski (w zł)

	2005	2006	2007	2008
Polska	146	154,6	175,1	202,1
Dolnośląskie	120	103,5	136,7	159

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 36.

Należy zaznaczyć, że w 2008 r. w województwie dolnośląskim najwięcej środków przeznaczonych było na nauki techniczne (60,5%), znacznie mniej na nauki przyrodnicze (22,4%), a najmniej na nauki społeczno-humanistyczne – zaledwie 5,9%.

Rys. 3 Nakłady na działalność B+R w województwie dolnośląskim w 2008 r. według dziedzin (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Bardzo ważną rolę w aspekcie tworzenia innowacyjnej gospodarki pełnią przedsiębiorstwa, które prowadzą innowacyjną działalność w regionie. W województwie dolnośląskim ok. 24,8% przedsiębiorstw jest aktywnych innowacyjnie. Oznacza to, że przedsiębiorstwa te w latach 2005-2008 wprowadziły przynajmniej jedną innowację techniczną lub zrealizowały przynajmniej jeden projekt innowacyjny. Pozostałe 75,2% to przedsiębiorstwa nieaktywne innowacyjnie. Spośród przedsiębiorstw aktywnych innowacyjnie większość, bo aż 93,2% należało do sektora prywatnego (w tym 22,7% – własność zagraniczna), a tylko 6,8% pochodziło z sektora publicznego. Warto jednak podkreślić, iż większość innowacyjnych przedsiębiorstw to przedsiębiorstwa przemysłowe

(92,6% jednostek należało do sekcji przetwórstwo przemysłowe, w tym najwięcej w działach: produkcja artykułów spożywczych i napojów oraz produkcja metalowych wyrobów gotowych). Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli 14 można stwierdzić, że Dolny Śląsk jest liderem w Polsce jeżeli chodzi o ilość przedsiębiorstw, które wprowadziły innowacje. W latach 2006-2008 w woj. dolnośląskim 42,9% przedsiębiorstw wprowadziły innowacje i było to najwyższy odsetek wśród regionów polski.

Tab. 14 Przedsiębiorstwa innowacyjne w przemyśle według rodzajów wprowadzonych innowacji w latach 2006-2008

	Przedsiębiorstwa przemysłowe, które wprowadziły innowacje (w % ogółu przedsiębiorstw)		
	ogółem	nowe lub istotnie ulepszone produkty	w tym nowe dla rynku
Polska	37,7	28,4	17,2
Dolnośląskie	42,9	31,3	18,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 95.

Jest to tym bardziej korzystne zjawisko, gdy zwrócimy uwagę na dość niskie w porównaniu z innymi regionami nakłady w województwie na działalność innowacyjną w przemyśle w tym okresie. Nakłady te w woj. dolnośląskim stanowiły ok. 7,5 % nakładów w Polsce, gdzie na przykład w woj. mazowieckim wynosiły ok. 25%, a w śląskim ok. 20%.

Według danych Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej dotyczących krajowych zgłoszeń wynalazków, w 2008 r. zarejestrowano w województwie dolnośląskim 280 zgłoszonych patentów (tj. 11,3% ogółu zgłoszonych patentów w Polsce) oraz 153 udzielonych patentów (tj. 10,5% ogółu udzielonych patentów w Polsce). Zarówno pod względem liczby zgłoszonych patentów, jak i liczby udzielonych patentów woj. dolnośląskie zajmowało 3. miejsce wśród pozostałych województw (po mazowieckim i śląskim). Szczegółowe dane zamieszczone zostały w tabeli 15.

Tab. 15 Ochrona własności przemysłowej w latach 2005-2008 w woj. dolnośląskim na tle Polski

Zgłoszone patenty	2005	2006	2007	2008
Polska	2028	2157	2392	2488
Dolnośląskie	222	188	323	280
Udzielone patenty	2005	2006	2007	2008
Polska	1054	1122	1575	1451
Dolnośląskie	90	105	219	153

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS.

Warto także nieco wspomnieć o technologiach teleinformatycznych, z których korzystają przedsiębiorstwa. W 2008 r. w woj. dolnośląskim 94 % ogółu przedsiębiorstw korzystało z komputerów i 91,2% z Internetu. Ponadto połowa przedsiębiorstw posiadała własną stronę internetową. Szczegółowe dane zawarte są w tabeli nr 16.

Tab. 16 Przedsiębiorstwa wykorzystujące wybrane technologie teleinformatyczne w 2008 r. w woj. dolnośląskim na tle Polski (% ogółu przedsiębiorstw)

Wyszczególnienie	Komputery	sieć lokalna LAN	Internet	Strona internetowa
Polska	95,0	57,9	92,7	56,6
Dolnośląskie	94,0	58,8	91,2	56,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 169.

Istotnym elementem mającym znaczenie dla budowania innowacyjnej gospodarki jest wyposażenie oraz umiejętność posługiwania się komputerem i Internetem przez społeczeństwo. W latach 2005-2008 w województwie dolnośląskim (podobnie jak w skali kraju, wystąpił znaczny wzrost wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania takie jak: komputery osobiste (w tym z dostępem do Internetu) oraz telefony komórkowe. Szczegółowe dane dotyczące tych zmian zawarte zostały w tabelach 17 i 18 oraz 19.

Tab. 17 Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty w woj. dolnośląskim na tle Polski (w % ogółu gospodarstw domowych)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008
Polska	38,6	43,7	50,1	56,4
Dolnośląskie	38,8	43,3	48,7	55,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 159.

Tab. 18 Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do Internetu w woj. dolnośląskim na tle Polski (w % ogółu gospodarstw domowych)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008
Polska	22,5	28,4	36,6	45,7
Dolnośląskie	22,7	28,4	36,2	46,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 159.

Tab. 19 Gospodarstwa domowe wyposażone w telefon komórkowy w woj. dolnośląskim na tle Polski (w % ogółu gospodarstw domowych)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008
Polska	65,2	73,1	79,3	83,5
Dolnośląskie	62,3	71,4	77,0	81,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 159.

Podobne pozytywne zmiany można zaobserwować w zakresie wyposażenia szkół w komputery, gdyż zarówno w szkołach podstawowych, jak i gimnazjach liczba komputerów z roku na rok wzrasta.

Tab. 20 Szkoły podstawowe wyposażone w komputery w woj. dolnośląskim na tle Polski (w % danej grupy szkół)

Wyszczególnienie	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009
Polska	72,3	81	86,1	90,4
Dolnośląskie	81	84	89,6	93,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 177.

Tab. 21 Gimnazja wyposażone w komputery w woj. dolnośląskim na tle Polski (w % danej grupy szkół)

Wyszczególnienie	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009
Polska	77,3	78,6	80,5	82,9
Dolnośląskie	78,3	78,7	81,8	85,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010, s. 177.

W regionie istotną rolę w działalności badawczo-rozwojowej i innowacyjnej pełnią także parki technologiczne, czyli zespoły wyodrębnionych nieruchomości wraz z infrastrukturą techniczną, utworzone w celu dokonywania przepływu wiedzy i technologii pomiędzy jednostkami naukowymi a przedsiębiorcami, których w regionie pojawia się coraz więcej. Obecnie należą do nich: (<http://www.t-park.pl>)

- **Wrocławski Park Technologiczny**, którego celem jest kreowanie warunków dla wykorzystania naukowego i przemysłowego potencjału Wrocławia i regionu oraz stymulacja rozwoju przemysłu zaawansowanych technologii (<http://www.technologypark.pl>).
- **Dolnośląski Park Technologiczny** (Wałbrzych/Szczawno Zdrój), którego misją jest bezpośrednie wzmocnienie konkurencyjności podregionu wałbrzyskiego, a pośrednio także całego Dolnego Śląska poprzez wspieranie przedsiębiorczości opartej na wiedzy, wypracowanie modelowej współpracy z regionalnymi centrami badań i rozwoju oraz wzmacnianie przedsiębiorstw tworzących podstawy długofalowego rozwoju regionu. Ponadto pobudzanie aktywności zawodowej regionalnej społeczności oraz poprawa spójności ekonomicznej mikroregionu z pozostałą częścią Dolnego Śląska, Polski i regionami Unii Europejskiej. (<http://www.t-park.pl>).
- **Legnicki Park Technologiczny**, którego celem jest pozyskiwanie innowacyjnych inwestorów, rozwój przedsiębiorczości oraz zapewnienie inwestorom wsparcia w rozwoju nowoczesnych technologii, a także tworzenie nowych i trwałych miejsc pracy (<http://www.letia.pl>).
- **ChemiPark Technologiczny w Brzegu Dolnym**, którego misją jest stworzenie największego w Polsce ośrodka innowacyjności w branży chemicznej.
- **Noworudzki Park Przemysłowy**, który oferuje pod wynajem i dzierżawę powierzchnie produkcyjne, handlowe, magazynowo-logistyczne i administracyjno-gospodarcze o powierzchni 21 683 m² oraz tereny pod inwestycje (31 657 m²) wraz z całą infrastrukturą techniczną i komunikacyjną.
- **Park Przemysłowy Bukowice**, położony jest w Brzegu Dolnym-Bukowice w odległości 20 kilometrów od Wrocławia i oferuje inwestorom 1 144 430 m² dla przemysłu szczególnie dla sektorów uciążliwych, np. chemii ciężkiej.

Warto podkreślić, że woj. dolnośląskie znajduje się na 2 miejscu pod względem ilości parków technologicznych w Polsce (po woj. śląskim, w którym jest ich 8).

Ważną funkcję w regionie pełnią również:

- **Inkubatory Przedsiębiorczości** (Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Uniwersytecie Wrocławskim, Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości w Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu, Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Politechniki Wrocławskiej),
- **Wrocławski Medyczny Park Naukowo-Technologiczny** – jest instytucją otoczenia biznesu, która stanowi punkt styczny między środowiskiem naukowym, światem biznesu i społecznością lokalną. Jest inicjatorem i koordynatorem nowego przedsięwzięcia pt. „Ogólnopolski Klaster e-ZDROWIE”, który gromadzi tematykę nowoczesnych technologii ICT w ochronie zdrowia zarówno w zarządzaniu, jak i w zakresie telemedycznych systemów wspomagania opieki nad chorymi ,(http://www.parkmedyczny.pl)
- **Ośrodek Transferu Wiedzy i Technologii Uniwersytetu Wrocławskiego** - jego istotą funkcjonowania jest wzmocnienie współpracy między środowiskiem naukowym a szeroko pojętą sferą gospodarki. Celem nadrzędnym jest stworzenie modelu aktywnej komunikacji pomiędzy ośrodkami akademickimi a MŚP z regionu Dolnego Śląska,(http://www.wctt.pl)
- **Wrocławskie Centrum Transferu Technologii Politechniki Wrocławskiej**, którego misją jest podniesienie efektywności i konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez innowacje,(http://www.wctt.pl)
- **Klaster „Wspólnota Wiedzy i Innowacji w Zakresie Technik Informacyjnych i Komunikacyjnych”** - którego celem jest stworzenie platformy współpracy polskich oraz europejskich innowacyjnych firm, działających w branży technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT), instytucji korzystających z technologii informatycznych, wyższych uczelni, specjalistycznych szkół teleinformatycznych i władz regionalnych,(http://www.ict-cluster.wroc.pl)

- **Wrocławskie Centrum Akademickie**, które jest platformą współpracy pomiędzy władzami samorządowymi a środowiskiem akademickim we Wrocławiu, w celu wspierania działań na rzecz rozwoju szkolnictwa wyższego i nauki wrocławskiej, (<http://www.eitplus.wroclaw.pl>)

Dolny Śląsk posiada dość silny i zróżnicowany potencjał badawczy, jednakże można wskazać jego pewne słabości, tj.: (Dolnośląska Strategia Innowacji, s. 8-20.)

- utrzymującą się słabość sektora w zakresie zdolności komercjalizacji wyników,
- brak odpowiednich procedur pozwalających zabezpieczyć interes instytucji i ewentualnie przyszłe profity z przedsięwzięć zakończonych sukcesem,
- niezadowolająca współpraca z biznesem, choć na uwagę zasługuje coraz większe otwarcie i elastyczność w poszukiwaniu kontaktów gospodarczych,
- problemy z dotarciem do potencjalnych odbiorców wyników badań.

Zatem istotny jest rozwój sieci kontaktów różnych partnerów działalności innowacyjnej, przede wszystkim stworzenie płaszczyzn dialogu pomiędzy gospodarką a nauką. Ważna jest sprawna informacja o istniejących rozwiązaniach z jednej, a problemach z drugiej strony. Zasadniczy przełom powinien dokonać się w komercjalizacji wyników badań, dlatego potrzebne są wszechstronne ułatwienia dla tego typu aktywności, jak też pomoc promocyjna i marketingowa. Ponadto ważne jest proceduralne i administracyjne wsparcie starań o uporządkowanie kwestii własności intelektualnej wdrażanych innowacji.

Dokonując oceny rozwoju w regionie w kontekście realizacji strategii, należy podkreślić, że bardzo istotne jest dążenie do podnoszenia innowacyjności gospodarki regionu. Realizacji tego przedsięwzięcia służy Dolnośląska Strategia Innowacji (przyjęta przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego w formie uchwały w dniu 25.04.2005 r.), w której wskazano ogólne propozycje działań, których realizacja ma przyczynić się w przyszłości do wzrostu innowacyjności i konkurencyjności regionu Dolnego Śląska. W związku z tym analizując Strategię Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku, należy także przywrzeć się realizacji tego dokumentu.

W Dolnośląskiej Strategii Innowacji zapisano, że podstawowym mechanizmem realizacji tego dokumentu będzie tzw. gra o region, polegająca na tym, że władze regionalne wspierają wszystkie działania, które wpisują się w strategię m.in. poprzez: (Ibidem)

- kontaktowanie osób i środowisk zainteresowanych danym przedsięwzięciem z innymi, działającymi w tym samym obszarze,
- udzielanie niezbędnej pomocy administracyjnej,
- udzielanie pomocy finansowej ze środków własnych i zewnętrznych (w tym pochodzących ze źródeł UE),
- udzielanie pomocy w spełnieniu procedur (w tym wypełnieniu wniosków) niezbędnych do uzyskania środków materialnych.

Wobec tego można uznać, iż wdrażanie Dolnośląskiej Strategii Innowacji odbywa się przede wszystkim poprzez realizację różnych projektów, które służą osiągnięciu celów zapisanych w DSI.

Proces opracowywania regionalnej strategii innowacji był niezwykle istotny, nie tylko w aspekcie budowania regionalnej świadomości, co do roli nauki, badań i ich wpływu na rozwój innowacji oraz ich transferu do biznesu. Był również ważny z zakresie zdiagnozowania stanu innowacji i ich wpływu na rozwój gospodarki regionu. W rezultacie proces ten pozwolił na uwzględnienie kierunków rozwoju regionów w oparciu o rozwój ich potencjału innowacyjnego, co znalazło odzwierciedlenie w przygotowywanym regionalnym programie operacyjnym oraz projektach pilotażowych. (Babiak, 2008, s. 232)

W regionie od 2005 roku zrealizowanych zostało wiele działań i projektów, mających na celu poprawę innowacyjności w regionie. Biorąc pod uwagę wszystkie zrealizowane w ramach tej strategii projekty można stwierdzić, że w regionie Dolnego Śląska w trakcie ich realizacji odbyły się liczne seminaria, warsztaty i konferencje służące zwiększeniu świadomości innowacyjnej oraz promowaniu postaw innowacyjnych wśród społeczeństwa, a szczególnie przedsiębiorców. Podczas spotkań tych przekazywano również istotne informacje dotyczące możliwości finansowania innowacji. W trakcie realizacji wielu

projektów przygotowane zostały ekspertyzy i dokumenty dotyczące potencjału innowacyjnego regionu i budowy gospodarki opartej na wiedzy w województwie dolnośląskim. Ponadto zorganizowane zostały studia podyplomowe dla kadr MŚP, na których kształcono w zakresie innowacyjnego zarządzania firmą. W efekcie realizowanych projektów została nawiązana i wzmocniona współpraca pomiędzy przedsiębiorstwami, jak również między sektorem B+R a przemysłem, która przecież ma podstawowe znaczenie dla wzrostu innowacyjności regionu. Ponadto utworzone zostały klastry (IT, energetyczny i energii odnawialnej). Poza tym dzięki realizacji tych projektów doktoranci otrzymali wsparcie finansowe na badania oraz zapewniona została kompleksowa obsługa niezbędna do rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej, a także wdrażania wyników badań. Prócz tego wyposażono laboratoria w nowoczesny sprzęt, który nie tylko umożliwi prowadzenie badań, ale także zapewni lepsze kształcenie studentów. Opracowany został także regionalny foresight do 2020 roku dla województwa dolnośląskiego ze wskazaniem przyszłych kierunków rozwoju. Utworzono również: Ośrodek Transferu Wiedzy i Technologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocławskie Centrum Transferu Technologii (Politechnika Wrocławska) oraz Dolnośląskie Centrum Studiów Regionalnych (które działa w ramach Dolnośląskiej Agencji Współpracy Gospodarczej). Warto także nadmienić, że w 2008 roku w Wydziale Rozwoju Gospodarczego w Departamencie Rozwoju Regionalnego powstał nowy Dział ds. Innowacyjności i Konkurencyjności, do zadań którego należy: (*Zarządzenie Nr...*)

- nadzór oraz koordynacja prac związanych z wdrażaniem i monitorowaniem DSI,
- realizacja działań ukierunkowanych na promocję innowacyjności w województwie,
- współpraca z samorządem gospodarczym, stowarzyszeniami gospodarczymi i organizacjami zawodowymi oraz MŚP w zakresie rozwoju gospodarczego i innowacji,
- współpraca z administracją rządową, właściwymi instytucjami wdrażającymi, instytucjami naukowo-badawczymi, organizacjami pozarządowymi oraz innymi

partnerami (krajowymi i zagranicznymi) w zakresie programów europejskich dotyczących innowacyjności,

- opiniowanie propozycji programów dotyczących problematyki innowacyjności, w ramach RPO oraz DSI i SRWD,
- pilotowanie zgłoszonych projektów regionalnych w w/w zakresie wymagających wsparcia organizacyjnego i finansowego,
- przygotowywanie propozycji opinii dotyczących zagadnień, dokumentów związanych z problematyką innowacyjności,
- udział w przygotowaniu propozycji udzielania dotacji przedmiotowych i podmiotowych dla jednostek realizujących zadania w zakresie DSI,
- współpraca przy realizacji interregionalnych i międzynarodowych programów poprawy konkurencyjności innowacyjności finansowanych z udziałem środków budżetu województwa dolnośląskiego.

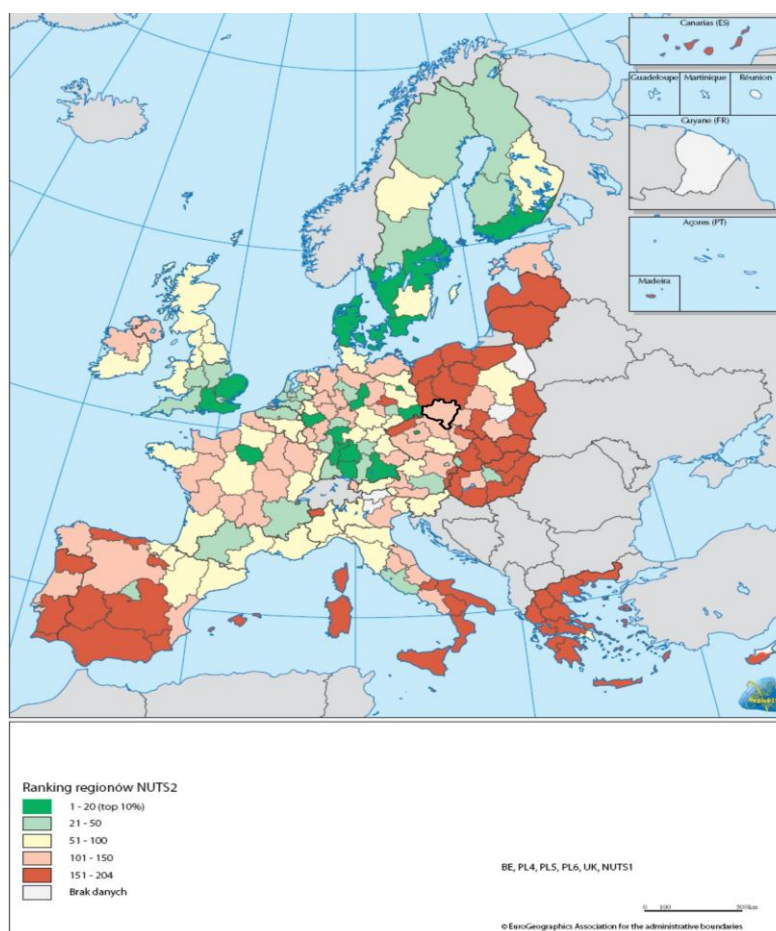
Ponadto, warto również wspomnieć o powstaniu bardzo ciekawej strony internetowej, która poświęcona jest zagadnieniom związanym z innowacyjnością w regionie Dolnego Śląska (<http://www.innowacje.dolnyslask.pl>).

Wobec powyższego całość podjętych wysiłków w regionie w aspekcie implementacji Dolnośląskiej Strategii Innowacji zasługuje na wysoką ocenę. Niewątpliwie można stwierdzić, że w efekcie realizacji DSI nastąpiły istotne zmiany jakościowe w regionie dotyczące przede wszystkim coraz większej świadomości innowacji i uznania ich jako szansy rozwojowej dla regionu.

Reasumując dotychczasowe rozważania dotyczące tworzenia innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarki w regionie Dolnego Śląska należy uznać, że wszystkie podjęte do tej pory działania i inicjatywy są bardzo istotne. Warto jednak podkreślić, że inicjatorami większości dotychczas podjętych działań był Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego oraz Politechnika Wroclawska, dlatego bardzo ważne jest by rozpoczęte

działania w zakresie wspierania innowacyjności były kontynuowane oraz wspierane przez pozostałe regionalne podmioty. (Derlukiewicz, 2009, s. 218-236)

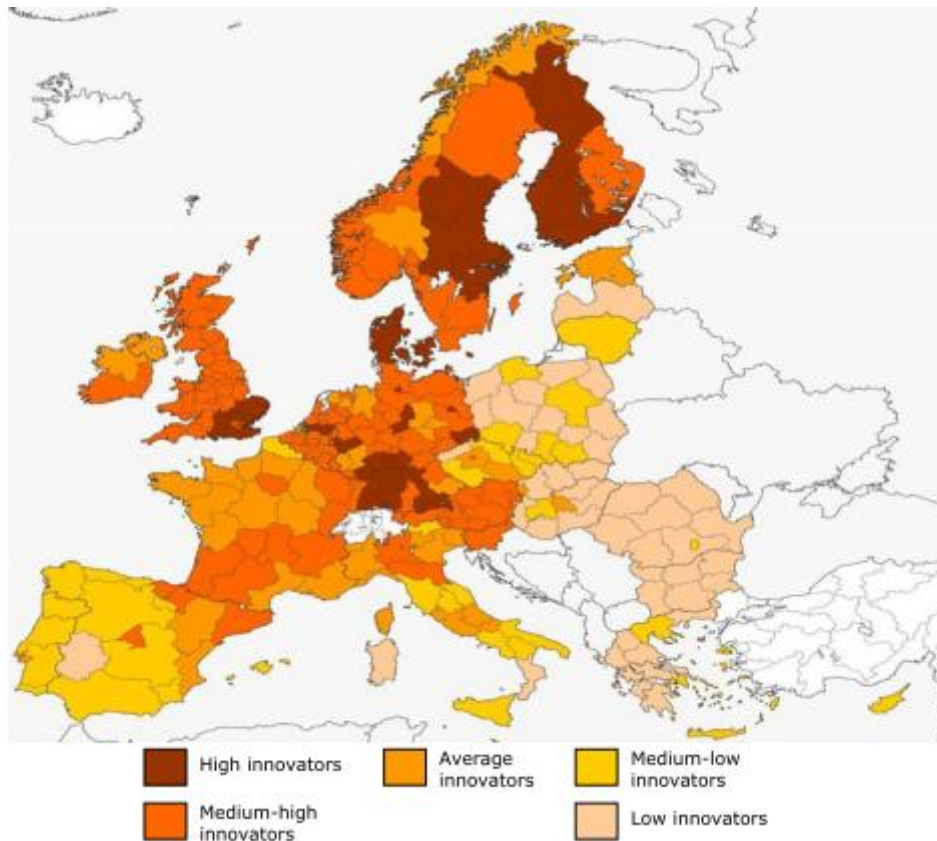
Należy kontynuować działania zapisane w strategii, ponieważ statystyki dotyczące badań i rozwoju (B+R) oraz innowacji systematycznie potwierdzają ogromne dysproporcje pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej i regionami. O ile na tle polskich regionów Dolny Śląsk wypada całkiem nieźle, to niestety w rankingu innowacyjności europejskich regionów z 2006 roku pt. *European Regional Innovation Scoreboard* Dolny Śląsk znalazł się dopiero na 150 miejscu wśród 208 regionów uwzględnionych w raporcie (rys. 4).

Rys. 4 Skuteczność wdrażania innowacji w europejskich regionach w 2006 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Regiony na rzecz zmian gospodarczych. Promowanie konkurencyjności poprzez innowacyjne technologie i dobrze prosperujące społeczności*. Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej, Bruksela 2007, s. 5.

Także w najnowszym raporcie Unii Europejskiej dotyczącym innowacyjności regionów Dolny Śląsk zaliczony został do słabej grupy regionów tzw. średnich innowatorów.

Rys. 5 Skuteczność wdrażania innowacji w europejskich regionach w 2008 roku

Źródło: Regional Innovation Scoreboard (RIS), 2009, s. 3.

Ponadto w raporcie tym wskazano, iż w latach 2004-2006 w woj. dolnośląskim nie nastąpiła poprawa dla żadnego wskaźnika (przy czym wartość badanego wskaźnika wynosi od 0 dla najgorszego do 1 dla regionu o najlepszych wynikach), co potwierdzają dane zawarte w tabeli 22.

Tab. 22 Wybrane wskaźniki dla woj. dolnośląskiego za rok 2004 i 2006

Wskaźniki	Szkolnictwo wyższe	Lifelong learning	Publiczne wydatki na B+R	wydatki na B+R w sektorze prywatnym	Innowacyjność MSP	patenty
2004	0,34	0,39	0,37	0,33	0,22	0,16
2006	0,38	0,35	0,37	0,33	0,32	0,16

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Regional Innovation Scoreboard (RIS), 2009, s. 54-65.

Tab. 23 Wydatki na badania i rozwój jako procent PKB w woj. dolnośląskim na tle Polski i Unii Europejskiej

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008
Unia Europejska (27)	1,16	1,15	1,18	1,19	1,21
Polska	0,16	0,18	0,18	0,17	0,19
Dolnośląskie	0,14	0,18	0,10	0,15	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Tab. 24 Pracujący w sektorze B+R (jako procent wszystkich pracujących) w woj. Dolnośląskim na tle Polski i Unii Europejskiej

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008
Unia Europejska (27)	1,49	1,51	1,55	1,57	-
Polska	0,92	0,87	0,83	0,80	-
Dolnośląskie	1,01	0,91	0,82	0,75	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

W związku z powyższym nadal należy podejmować działania w zakresie rozwijania nowoczesnych technik i technologii. Należałoby wspierać działalność badawczą i rozwojową przedsiębiorstw, w tym dofinansowywać badania prowadzone przez przedsiębiorstwa we współpracy z instytucjami prowadzącymi działalność naukowo-badawczą. Istotną kwestią jest także wsparcie korzystania przez przedsiębiorców z najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych, tworzenie bezpiecznych sieci i systemów informatycznych w przedsiębiorstwach. Wprawdzie wiele działań w zakresie wzmacniania potencjału innowacyjnego regionu zostało już podjętych (w ramach implementacji DSI) jednak należy kontynuować propagowanie postaw innowacyjnych wśród społeczeństwa, a w szczególności

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY
ŚLĄSK

Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

wśród przedsiębiorców. Należy wzmacniać proinnowacyjny układ instytucjonalny oraz udostępniać publicznie informacje na temat dostępnych zasobów innowacyjnych województwa (kadry, ośrodki naukowe i badawcze, firmy innowacyjne, zasoby internetowe, biblioteki, szkoły, firmy konsultingowe i doradcze, firmy szkoleniowe i ich oferta itd.) nie tylko w regionie i kraju, ale również na arenie międzynarodowej. Nadal powinny odbywać się spotkania, seminaria i warsztaty, w których udział brałoby zarówno przedstawiciele sektora B+R, jak również praktyki gospodarczej. Współpraca między tymi jednostkami także powinna być stale wzmacniana i rozszerzana. Ponadto należałoby wspierać transfer nowych technologii oraz przedsiębiorstwa pozyskujące nowe technologie.

Rozdział III

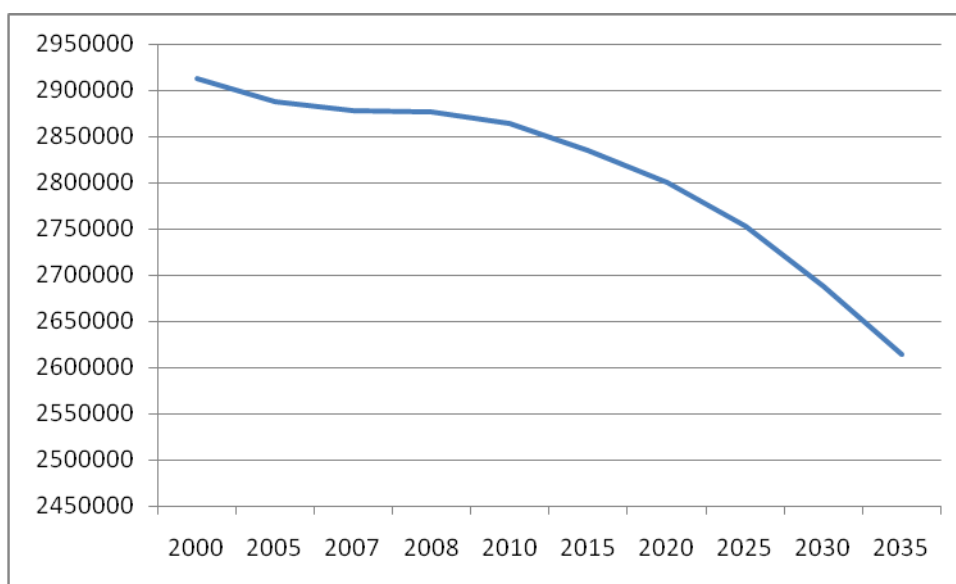
Kształtowanie się zjawisk rozwojowych w przestrzeni regionu

3.1 Zmiany demograficzne w latach w regionie

Kolejną wielkością, stanowiącą wyjscie do dalszych rozważań są zmiany w liczbie ludności. Według prognoz GUS liczba ludności w regionie ma ulec zmniejszeniu w roku 2020 o 2,7%, w stosunku do roku 2008, natomiast do roku 2035 o 9,2%. Równocześnie należy podkreślić, że obecne trendy charakteryzujące procesy demograficzne na obszarze regionu wystąpiły wcześniej niż w pozostałej części kraju. Zjawiska te w regionie kształtują się mniej korzystnie w stosunku do przeciętnej krajowej (przykładowo, w 2003 r. wskaźnik przyrostu naturalnego wynosił dla kraju - minus 0,4, a dla regionu - minus 1,4, saldo migracji dla kraju – minus 0,4, dla regionu – minus 0,8). Przeprowadzone analizy dla całego kraju wskazują, że trwający od kilkunastu lat spadek rozrodczości jeszcze się nie zakończył i dotyczy w coraz większym stopniu kolejnych roczników młodzieży. W latach 2000-2008, w wyniku niskiego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji zagranicznych, liczba ludności regionu zmniejszyła się o 35 136 osób. Tempo przyrostu ludności było ujemne i wynosiło: od minus 0,8% w 2000 r. do minus 0,2% w 2008 r. Bezpośrednią przyczyną zmniejszania się liczby ludności jest znaczący spadek liczby urodzeń i saldo migracji, które w 2005 wynosiło minus 0,6 a w 2008 roku minus 0,4. Wśród przyczyn tego zjawiska wymienia się rosnący poziom wykształcenia, trudności na rynku pracy, zmniejszenie świadczeń socjalnych na rzecz rodziny,

brak w polityce społecznej przedsięwzięć dotyczących umacniania pozycji rodziny i generalnie trudne warunki społeczno-ekonomiczne, w jakich znalazło się pokolenie w wieku prokreacyjnym. Analizując prognozę demograficzną³ do 2020 roku dla całego kraju, jak i poszczególnych województw, można stwierdzić, iż na Dolnym Śląsku w trzech pięcioletnich przedziałach czasowych występuje większa dynamika spadku ludności niż w skali całego kraju. Należy przy tym pamiętać, że ogólny spadek liczby mieszkańców nie będzie równomiernie rozłożony w przestrzeni regionu. Poniższy rysunek ukazuje ogólny spadek liczby ludności w regionie w analizowanym okresie. Potwierdza on tendencję występującą w prognozach sporządzanych przez GUS.

Rys. 6 Spadek liczby ludności w regionie w wybranych latach 2000 -2035 (od roku 2008 jest to prognoza GUS)

Źródło: opracowanie własne z wykorzystaniem danych GUS.

³ Przyjęte założenia do prognozy ludności są wynikiem ustaleń ekspertów Głównego Urzędu Statystycznego, Rządowej Rady Ludnościowej i Komitetu Nauk Demograficznych Polskiej Akademii Nauk.

3.2 Sieć osadnicza

Na początku należy podkreślić, że w wypadku Dolnego Śląska następują zmiany podstaw rozwoju tego obszaru, do najważniejszych będzie należał już nie przemysł wydobywczy i ciężki (węgiel kamienny, miedź, węgiel brunatny, hutnictwo), ale policentryczny rozwój sieci osadniczej z wyraźną dominacją dużych układów osadniczych oraz nowoczesną łączącą je infrastrukturą w tym komunikacyjną. To właśnie ta struktura przestrzenna wysuwa się na pierwszy plan w kształtowaniu rozwoju przestrzeni regionu. Dlatego zanim omówione będą zmiany w skali powiatów ocenie zostanie poddany system osadniczy ze szczególnym uwzględnieniem ośrodków miejskich.

Diagnostując strukturę osadniczą regionu należy podkreślić, że jest ona zdywersyfikowana, i różnorodna, jest to wynikiem wieloletnich procesów społeczno-gospodarczych zachodzących na obszarze regionu i towarzyszącego temu zjawisku procesowi osadniczemu (jednak jakościowe zmiany obserwowane obecnie są wynikiem procesów zachodzących po roku 1990, a w szczególności po 2004).

Najwięcej ludności zamieszkuje miasta w przedziale od 10 do 100 tys., jest to prawie 25% ludności miejskiej regionu. Dokonując oceny rozwoju miast, należy zwrócić uwagę na czynnik demograficzny (przykładem takiego podejścia jest tabela 25), z drugiej strony oceny te powinny być formułowane na podstawie długoletnich okresów. W regionie jest 91 miast, z czego 53 (59%) to miasta poniżej 10 tys. mieszkańców, 17 to miasta mieszczące się w przedziale od 10 tys. do 20 tys. mieszkańców, kolejne 17 miast należy do przedziału od 20 tys. do 100 tys. dwa miasta mają liczbę ludności przekraczającą 100 tys. i jedno ponad 500 tys. mieszkańców. Przestrzenna lokalizacja ośrodków miejskich w regionie odpowiada pasmom aktywności gospodarczej. Jest to obszar tzw. zagłębia sudeckiego, worek turowski, legnicko-głogowski okręg przemysłowy oraz aglomeracja wrocławska.

Tab. 25 Zmiany w liczbie mieszkańców (w tys. osób) w miastach Dolnego Śląska w wybranych latach

Ludność	Liczba miast						Ludność w miastach w tys.					
	1977*	1982*	1991*	2002	2005	2008	1977	1982	1991	2002	2005	2008
Poniżej 5000	16	21	18	22	23	24	61,3	74,7	62,3	72,3	75,8	80,1
5000 – 10 000	29	26	29	31	31	30	194,1	107,3	193,9	210,1	207,3	200,2
10 000 – 20 000	19	17	17	17	17	17	199,6	233,7	236,1	235,3	232,7	230,8
20 000 – 50 000	9	10	13	13	13	13	381,8	330,6	397,7	379,1	374,5	369,0
50 000 – 100 000	4	5	4	4	4	4	278,3	367,7	312,3	298,5	293,6	288,5
100 000 – 200 000	1	1	2	2	2	2	129,8	135,7	246,2	236,6	232,3	226,9
Powyżej 200 000	1	1	1	1	1	1	592,5	627,1	643,2	639,2	635,9	632,1
Ogółem	79	81	84	90	91	91	1 837,4	1 876,8	2 091,7	2 071,1	2 052,1	2 027,7

* bez powiatu górskiego, Sycowa i Twardogóry
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jak wynika z powyższego zestawienia znacznie wzrosła, w porównaniu z rokiem 1977, nie tylko liczba, ale i ludność miast średnich, co może świadczyć o dużej roli tych miast w gospodarce lokalnej, należy przy tym pamiętać, też o tym, że właśnie z tego przedziału wiele miast po roku 1999 uzyskało status miast powiatowych. Przy czym w stosunku do początku lat dziewięćdziesiątych liczba ludności miast uległa zmniejszeniu, co jest elementem zjawiska regresu demograficznego w naszym kraju. Należy zwrócić dodatkowo uwagę, że przykładowo liczba ludności w regionie w latach 2002 a 2008 uległa zmniejszeniu o 1% to ludność miast zmniejszyła się aż o 2%. Jak ta tendencja odbywała się w grupach poszczególnych miast przedstawia poniższa tabela.

Tab. 26 Zmiany liczby mieszkańców miast w latach 2002 a 2008 w wybranych przedziałach

Ludność	Zmiany liczby mieszkańców (w %)
Poniżej 5000	+10,8
5000 – 10 000	- 4,7
10 000 – 20 000	-1,9
20 000 – 50 000	-2,7

50 000 – 100 000	- 3,3
100 000 – 200 000	- 4,1
Powyżej 200 000	- 1,1
Ogółem	-2,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Według danych z powyższego zestawienia w grupie miast do 5 tys. liczba ludności uległa zwiększeniu, ale też liczba miast zwiększyła się o jedno miasto. Z kolei największy spadek wystąpił w miastach dużych tj. w przedziale od 50 do 100 tys. i następnym.

Przy czym należy pamiętać, że na terenie otaczającym Wrocław obserwujemy intensywne zjawisko „rozlewania się” miasta poza granice administracyjne i tworzenie się swoistych suburbiów. Szczególnie jest to obserwowalne na ciągach komunikacyjnych, gdzie następuje zlewanie się miast i osiedli w jeden silnie zurbanizowany obszar.

Dokonując ogólnej oceny zmian występujących w sieci osadniczej regionu do roku 2009, należy stwierdzić, że wyraźnie wzrosło znaczenie silnych centrów gospodarczych, przede wszystkim aglomeracji wrocławskiej, ale też układu miast z podregionu legnicko-głogowskiego, Jeleniej Góry, Wałbrzycha, Świdnicy, i innych co skutkuje, że coraz wyraźniej zaczynają one pełnić funkcji ośrodków centralnych inicjujący wzrost gospodarczy z silnym akcentem naukowo-badawczym, szkolnictwa wyższego, kulturalnego oraz administracyjnego nie tylko dla regionu, ale też oddziałujących na otoczenie zarówno krajowe jak i zagraniczne. Te układy osadnicze stają się ośrodkami integrującymi społeczność regionu. Jednak kluczową rolę w tych ośrodkach pełni przemysł, przewiduje się równocześnie, że w tym sektorze w najbliższym czasie będą występować następujące tendencje:

- jego udział w bazie gospodarczej mimo zwiększającej się roli usług będzie nadal znaczący,
- uwidoczni się wzrost zastosowania wysokiej technologii,
- rozwinie się lokalny transfer technologii, na co wpływ będzie miała miejscowa kadra naukowa,
- wzrośnie znacznie udział sektora prywatnego,
- zmiesza się uciążliwości przemysłu dla środowiska (wpłynie to korzystnie na atrakcyjność miasta i jego walory),

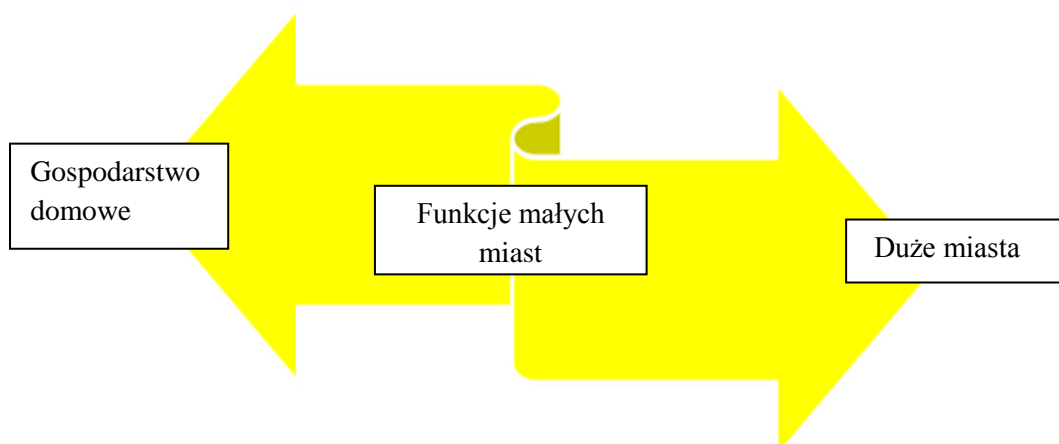
– wzrośnie znacznie liczba przedsiębiorstw o charakterze usługowo-produkcyjnym.

Jak to było już wspomniane sieć osadnicza regionu jest dobrze wykształcona, struktura i hierarchiczność miast także ma ogólnie prawidłową postać. W regionie istnieją aż 54 miast poniżej 10 tys. mieszkańców, są one zlokalizowane przede wszystkim na pasie Pogórza Sudeckiego i w podregionie wrocławski. Równocześnie w literaturze podnosi się fakt, przeżywania kryzysu małych miast wynikającego z głębszych przeobrażeń współczesnej cywilizacji. Na początku XXI obserwujemy zintensyfikowany zanik wiejskiego stylu życia, wiejskiej odrębności, specyfiki, ale nie zaniku wsi jako jednostki osadniczej, poddając się bowiem „urokowi” miejskiego stylu życia, wieś się urbanizuje stając się przedłużeniem miasta. W tych warunkach granice miast zaczynają mają coraz bardziej umowny, wyłącznie statystyczno-administracyjny charakter. W konsekwencji tych procesów zmianie ulega także funkcja miasta w tym małego. W praktyce można wskazać na mutację funkcji lub ich sukcesję. Mutacja związana jest ze zmianą występującą w samej funkcji, ewentualnie z włączaniem w jej obręb elementów innej funkcji. Sukcesja natomiast związana jest m.in. z procesem zmian jednej funkcji na inną dotychczas nie występującą w skali małych miast. Przy tym przez samo pojęcie sukcesji należy rozumieć proces występujący pomiędzy stanami równowagi (Korcelli 1974, s. 22). Miasto współczesne znajduje się więc permanentnie w stanie nierównowagi (można stwierdzić, że każdy stan rozwoju miasta jest tylko okresem przejściowym (Ptaszyńska-Wończykiewicz, 1984), stąd też występuje w nim proces ustawicznej sukcesji. Obecnie w tendencjach rozwojowych miast można wskazać kilka głównych kierunków, według F. Ashera są to: (Jałowicki 1999, s. 75)

- „tropizm”(czyli wygięcie w kierunku źródła bodźców) w stronę przestrzeni o znacznej jakości życia,
- nowy przebieg procesu metropolizacji,
- trendy do fragmentyzacji przy równoczesnej polaryzacji przestrzeni oraz jej przekształcenia w ramach sieci gospodarczych,

- znaczne oddziaływanie dużych podmiotów gospodarczych na przemiany urbanizacyjne oraz świadczenie usług miejskich,
- przekształcenia społeczno-przestrzenne przy znacznej i trwałej marginalizacji niektórych dziedzin.

Niewątpliwie efektem tych przeobrażeń jest fakt, przejęcia części funkcji pełnionych przez małe miasto względem otoczenia przez duże ośrodki miejskie przekształcające się w metropolie, z drugiej strony funkcje te podlegają „atomizacji” i zaczynają być realizowane w mniejszej skali, np. poszczególnych osad, wsi, czy nawet poszczególnych gospodarstw domowych.

Rys. 7 Migracja funkcji małych miast w nowych realiach gospodarczych

Źródło: opracowanie własne.

Szczególnie duże zagrożenie dla małych miast stanowią olbrzymie ośrodki miejskie, przekształcające się w metropolie. W ich funkcjonowaniu występuje efekt „wampiryzacji”, czyli wysysania wszystkiego z otoczenia nic nie dając w zamian. Większość autorów zgodna jest, że wiek XXI, a przynajmniej jego pierwsza połowa to wiek dużych, nowoczesnych metropolii. Współczesne zjawisko metropolizacji można uznać za kolejną - nową, szeroko rozprzestrzeniającą się, jakościowo wyższą oraz charakteryzującą się dużą dynamiką rozwoju - fazę urbanizacji, której siłą napędową stanowią procesy globalizacji oraz szybki rozwój

cywilizacji technicznej. Czy tego typu przemiany, rzeczywiście oznaczają koniec małego miasta, jako formy przestrzennego systemu osadniczego, ze swoją specyfiką, unikatowością, tzw. „małomiasteczkowością”, wydaje się, że nie. Chociaż badania dotyczące sytuacji małych miast (poniżej 10 tys. mieszkańców) na Dolnym Śląsku, wskazują, że ogólnie znajdują się one w gorszej sytuacji niż cały region (Korenik, 2005, s. 219-229), to jednak należy podkreślić, że doskonale radzą sobie takie, które mają wyraźnie ukształtowaną, a przy tym specyficzną funkcję, przede wszystkim uzdrowiskowo-wypoczynkową. Z drugiej strony należy zdawać sobie sprawę, że zmiany realizowane na obszarze małych miast nie mają tej skali i natężenia co w dużych. Małe miasta wypracowując nowe funkcje a w trudnym procesie poszukiwania w ciągle turbulentnej gospodarce muszą sobie radzić z wieloma zagrożeniami. Mimo wszystko wydaje się, że również w gospodarce opartej na wiedzy jest miejsce dla małych miast z ich specyfiką. Wspomniane badania pozycji i znaczenia małych miast dla regionu Dolny Śląsk oparte były o uproszczony syntetyczny wskaźnik ekonomiczny. Równocześnie obliczono taki wskaźnik dla całego regionu i przyjęto go jako 100%. Wyliczony wskaźnik dla wszystkich małych 54 miast regionu wyniósł 82,10%, co świadczy o niskiej ich pozycji w gospodarce regionu względem przyjętego wskaźnika, jednak poszczególne miasta miały różne wielkości dla analizowanego wskaźnika. Do miast o najniższym wskaźniku, czyli o niskiej pozycji w gospodarce regionu należy 17 miast, w dużej mierze są to miasta leżące w starym zagłębiu sudeckim oraz stanowiące zaplecze dla obszarów wiejskich i miasta nadgraniczne. Z kolei 10 miast osiągnęło wskaźnik zdecydowanie wyższy niż średnia regionu – i są to miasta, które mają określoną funkcję, przede wszystkim uzdrowiskową albo wypoczynkową, albo też są to miasta, które znajdują się w bezpośrednim otoczeniu Wrocławia.

3.3 Zróżnicowanie przestrzenne regionu w przekroju podregionów w roku 2004 i 2008

Podregiony jako kategoria statystyczno-planistyczny nie stanowią szczebla jednostki administracyjnej podziału kraju. Jednak ze względu na dostępność danych statystycznych większą oraz możliwość agregowania pewnych zjawisk w większych przekrojach przestrzennych coraz częściej są one przedmiotem badań. Wszystkie pięć podregionów Dolnego Śląska wydają się stanowić wewnątrznie zwarty i podobny obszar, dlatego można prowadzić także obserwacje i analizy na tym poziomie w naszym regionie. Ponieważ PKB był już analizowany w przekroju podregionów dlatego nie został tutaj uwzględniony.

Tab. 27 Wybrane czynniki demograficzne za rok 2004 w podregionach dolnośląskich

Podregion Zmienna	Jeleniogórski	Legnicko- głogowski	Wałbrzyski	Wrocławski	Wrocław
Ludność według faktycznego miejsca zamieszkania (na dzień 31.12.2008)	586 147	450 631	691 079	528 930	636 268
Gęstość zaludnienia (ludność na 1 km ²)	105	130	165	82	2 173
Przyrost naturalny ogółem	-816	493	-2 013	231	-1 382
Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem (%)	20,4	21,2	19,2	22	15,5
Udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem (%)	64,4	66,1	64,1	64,3	66,8
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem (%)	15,1	12,7	16,6	13,7	17,7
Saldo migracji wewnętrznych ogółem	-732	-1 169	-1 514	1 910	615
Saldo migracji zewnętrznych ogółem	-255	-110	-245	-63	157
Liczba pracujących	106 143	103 331	116 984	84 498	182 010

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	57 245	40 140	78 735	45 584	35 425
Stopa bezrobocia rejestrowanego	26,2	21,3	29,8	23,9	12,3
Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż rok (w % ludności aktywnej zawodowo)	-	-	-	-	-
Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż rok (w % bezrobotnych ogółem)	-	-	-	-	-

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o: www.stat.gov.pl

Tab. 28 Wybrane czynniki demograficzne za rok 2008 w podregionach dolnośląskich

Podregion Zmienna	Jeleniogórski	Legnicko- głogowski	Wałbrzyski	Wrocławski	Wrocław
Ludność według faktycznego miejsca zamieszkania (na dzień 31.12.2008)	578 265	323 738	677 218	540 792	632 162
Gęstość zaludnienia (ludność na 1 km ²)	104	129	162	84	2 159
Przyrost naturalny ogółem	-531	1 022	-1 699	858	-268
Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem (%)	18,4	19,3	17,3	19,9	14,7
Udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem (%)	65,7	66,5	65,2	65,8	66,5
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem (%)	15,9	14,1	17,4	14,3	18,8
Saldo migracji wewnętrznych ogółem	-425	-982	-1 025	2 929	29
Saldo migracji zewnętrznych ogółem	-752	-183	-628	-277	154
Liczba pracujących	112 762	118 354	125 758	112 392	234 481
Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	28 003	16 130	40 834	18 309	10 614
Stopa bezrobocia	13,9	8,8	17	9,2	3,3

rejestrowanego					
Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż rok (w % ludności aktywnej zawodowo)	3,6	2,3	4,9	2,9	1,5
Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż rok (w % bezrobotnych ogółem)	25,8	25,2	28,9	30,9	42,9

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o: www.stat.gov.pl

W powyższych tabelach przedstawiono wybrane czynniki demograficzne charakteryzujące podregiony Dolnego Śląska. Dokonując porównania roku 2004 do 2008, widać wyraźnie, że negatywne tendencje uległy osłabieniu, wskaźnik aktywizacja zawodowej polepszył się a stopa bezrobocia zmalała. Nadal jednak Wrocław dominuje w większości statystyk, potwierdzając swoją pozycję lidera oraz centrum regionu. Najwięcej ludności zamieszkuje podregion wałbrzyski, najmniej natomiast legnicko-głogowski. Ludność miasta Wrocław przekracza 630 tys., (choć w ciągu ostatnich pięciu lat ta zmniejszyła się o 4 106 osób) jest to zatem jedno z siedmiu największych polskich miast, łącznie z Warszawą, Krakowem, Łodzią, Poznaniem, Gdańskiem i Szczecinem. (http://pl.wikipedia.org/wiki/Miasta_w_Polsce) Największą gęstością zaludnienia charakteryzuje się Wrocław, najmniejszą natomiast – jego okolice czyli podregion wrocławski – przy czym w tym podregionie jako jedynym ten wskaźnik się zwiększa w pozostałych maleje. Świadczyć to może o wzrastającej atrakcyjności bezpośredniego otoczenia miasta Wrocławia, obszary te stają się miejscem intensywnej urbanizacji nie tylko dla mieszkańców Wrocławia, zwłaszcza iż podregion wrocławski składa się z najgęstszej sieci osadniczej (tj. w nim znajduje się 1105 miast i wsi, - drugi w kolejności jest podregion jeleniogórski z liczbą wynoszącą 548).

Największy przyrost naturalny zaobserwować można w obydwu latach w podregionie legnicko-głogowskim, najmniejszy natomiast – w wałbrzyskim (choć w stosunku do roku 2004 w roku 2008 ten regres był mniejszy). Różnicowania między podregionami w

kontekście udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym oraz poprodukcyjnym nie są duże, w całym regionie można zaobserwować to samo zjawisko – obniżanie się grupy wieku przedprodukcyjnego a zwiększanie się dwóch pozostałych, szczególnie wzrost grupy wieku poprodukcyjnego świadczy o starzeniu się populacji województwa dolnośląskiego. Największe zmiany miejsca zamieszkania wewnątrz jednostki administracyjnej obserwujemy w podregionie wrocławskim, natomiast saldo migracji zewnętrznych wysuwa na prowadzenie Wrocław – jako jedyny podregion o wartości dodatniej. Napływ ludności na ten teren jest zatem większy, niż odpływ, podczas gdy ludność odpływa z pozostałych podregionów, całkowicie je opuszczając.

Tab. 29 Wybrane czynniki ekonomiczne za rok 2004 w podregionach dolnośląskich

Podregion Zmienna	Jeleniogórski	Legnicko- głogowski	Wałbrzyski	Wrocławski	Wrocław
Dochody ogółem (zł)	1 105 239 597,00	906 450 109,00	1 078 232 289,00	914 099 543,00	1 739 187 394,00
Wydatki z budżetu ogółem (zł)	1 091 937 922,00	933 278 916,00	1 109 111 409,00	883 750 713,00	1 720 290 635,00
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (zł)	2 190,22	2 795,73	2 037,56	1 998,88	2 511,41
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100; w %)	90,9	116,0	84,6	83,0	104,2
Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach (na 1 mieszkańca; zł)	1 631	3 300	1 937	1 774	3 044
Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach (na 1 mieszkańca; zł)	31 562	36 294	12 988	15 938	36 664
Podmioty Gospodarki Narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON	53 408	40 479	72 202	43 920	94 465

Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca (zł)	12 425	31 580	12 925	13 309	15 290

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o: www.stat.gov.pl

Tab. 30 Wybrane czynniki ekonomiczne za rok 2008 w podregionach dolnośląskich

Podregion Zmienna	Jeleniogórski	Legnicko- głogowski	Wałbrzyski	Wrocławski	Wrocław
Dochody ogółem (zł)	1 541 729 157,04	1 413 678 137,87	1 576 590 856,80	1 381 245 935,77	2 621 775 347,27
Wydatki z budżetu ogółem (zł)	1 577 909 953,69	1 466 531 077,98	1 613 809 197,33	1 439 982 972,01	3 193 653 477,63
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (zł)	2722,69	3 710,54	2 707,44	2 682,81	3 415,39
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100; w %)	86,2	117,5	85,7	84,9	108,1
Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach (na 1 mieszkańca; zł)	2 202	5 802	2 402	4 818	5 622
Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach (na 1 mieszkańca; zł)	35 209	50 432	20 663	30 720	54 342
Podmioty Gospodarki Narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON	56 774	41 677	74 793	47 874	95 602
Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca (zł)	15 469	44 620	19 654	35 161	22 261

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o: www.stat.gov.pl

Na podstawie danych zgromadzonych w tabeli zauważamy, iż podregiony legnicko-głogowski oraz Wrocław dominują w statystykach ekonomicznych. Zestawiając ze sobą wartość dochodów ogółem oraz wydatków z budżetu gmin poszczególnych podregionów widzimy, iż wszystkie dolnośląskie podregiony charakteryzuje wyższa suma wydatków niż

dochodów, przy czym dla podregionów: jeleniogórskiego, legnicko-głogowskiego, wałbrzyskiego oraz wrocławskiego, wartość ta oscyluje w granicach 2-4%, natomiast w odniesieniu do miasta Wrocław, wartość ta wynosi prawie 22%. Informacją niezbyt korzystną jest obniżenie się przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w podregionie jeleniogórskim i mała liczba podmiotów gospodarki narodowej w podregionie legnicko-głogowski, co świadczy o dużej dominacji KGHM-u. O dynamicznym rozwoju podregionu wrocławskiego świadczy także znaczny wzrost sprzedaży przemysłu na jednego mieszkańca, aż o 21852 zł tj. 60,9%.

Tab. 31 Wybrane czynniki infrastrukturalne za rok 2004 roku w podregionach dolnośląskich

Podregion Zmienna	Jeleniogórski	Legnicko- głogowski	Wałbrzyski	Wrocławski	Wrocław
Sieć wodociągowa (na 100km ²)	54,4	63,9	59,6	61,2	407,6
Sieć kanalizacyjna (na 100km ²)	27,4	45,8	28,0	17,5	272,6
Sieć gazowa (na 100km ²)	17,8	29,6	33,0	10,7	446,6
Nakłady na środki trwałe służące gospodarce wodnej (zł)	48 480 900	12 930 500	20 891 700	107 869 700	51 501 100
Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska (zł)	177 985 100	89 257 300	63 236 900	77 735 800	105 337 500
Drogi publiczne powiatowe o nawierzchni twardej (km)	2 127,4	1 268,8	1 932,3	2 868,5	254,0
Drogi publiczne powiatowe o nawierzchni twardej ulepszonej (km)	2 063,8	1 247,0	1 892,3	2 796,4	251,4
Drogi publiczne powiatowe o nawierzchni gruntowej (km)	73,7	73,5	51,8	255,1	7,4

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o: www.stat.gov.pl

Tab. 32 Wybrane czynniki infrastrukturalne za rok 2008 w podregionach dolnośląskich

Podregion Zmienna	Jeleniogórski	Legnicko- głogowski	Wałbrzyski	Wrocławski	Wrocław
Sieć wodociągowa (na 100km ²)	60,5	68,6	62	67	422,2
Sieć kanalizacyjna (na 100km ²)	35	51,1	31	27	283,6
Sieć gazowa (na 100km ²)	19,1	35,1	32,7	15,4	466
Nakłady na środki trwałe służące gospodarce wodnej (zł)	56 328 900	20 290 400	27 247 600	94 536 000	92 444 900
Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska (zł)	160 007 600	84 093 600	115 523 700	165 398 000	180 086 500
Drogi publiczne powiatowe o nawierzchni twardej (km)	2070,50	1268,80	1909,10	2 906,10	258,50
Drogi publiczne powiatowe o nawierzchni twardej ulepszonej (km)	2010	1246,50	1866,80	2 836,60	258,50
Drogi publiczne powiatowe o nawierzchni gruntowej (km)	68,9	66,9	47,7	217,4	7,1

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o: www.stat.gov.pl

Dane zebrane w tabeli 32 pokazują stopień zróżnicowania infrastrukturalnego między dolnośląskimi podregionami. Dane potwierdzają, że w analizowanym okresie następował rozwój w regionie a wysokie nakłady w roku 2008 świadczą, że proces ten występuje nadal. Największe nakłady na środki trwałe służące gospodarce wodnej w porównaniu z wydatkami z budżetu ponosi podregion wrocławski (ok. 6,6% wydatków), najmniejsze natomiast – legnicko-głogowski (ok. 1,4%). Podregion wrocławski przoduje również w największych nakładach na środki trwałe służące ochronie środowiska (w porównaniu do wydatków podregionu) i wartość ta wynosi ok. 11,5%.

W całym województwie zaobserwować można dość dobrą sytuację dróg powiatowych o nawierzchni twardej i twardej ulepszonej, gdyż stanowią one w każdym przypadku powyżej 96% wszystkich dróg powiatowych.

Tab. 33 Wybrane czynniki mające wpływ na jakość i warunki życia mieszkańców za rok 2004 w podregionach dolnośląskich

Podregion Zmienna	Jeleniogórski	Legnicko- głogowski	Wałbrzyski	Wrocławski	Wrocław
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (m ²)	68,6	65,5	62,8	76,7	59,8
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (na 1 osobę)	23,4	21,9	22,6	23,3	23,0
Liczba ludności na łóżko w szpitalach ogólnych	-	-	-	-	-
Liczba zakładów opieki zdrowotnej	199	130	126	140	194
Liczba szkół wyższych (ogółem, filii, punktów konsultacyjnych)	4	8	10	0	25
Liczba studentów	8 798	13 208	9 668	0	134 800

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o: www.stat.gov.pl

Tab. 34 Wybrane czynniki mające wpływ na jakość i warunki życia mieszkańców za rok 2008 w podregionach dolnośląskich

Podregion Zmienna	Jeleniogórski	Legnicko- głogowski	Wałbrzyski	Wrocławski	Wrocław
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (m ²)	69,5	66,6	63,5	78,8	60,1
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (na 1 osobę)	24,5	23	23,6	24,8	24,6

Liczba ludności na łóżko w szpitalach ogólnych	181	266	284	357	131
Liczba zakładów opieki zdrowotnej	226	144	246	169	275
Liczba szkół wyższych (ogółem, filii, punktów konsultacyjnych)	6	7	10	1	28
Liczba studentów	6 749	12 803	8 875	56	144 531

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o: www.stat.gov.pl

Zgodnie z danymi w tabeli charakteryzującymi jakość oraz warunki życia mieszkańców, najmniejsza przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w m² we Wrocławiu, związana z dużą gęstością zaludnienia (2159 osób), nie przekłada się na przeciętną powierzchnię użytkową mieszkania na jedną osobę i Wrocław plasuje się na pozycji drugiej, zaraz po podregionie wrocławskim. W tabeli 34 zebrano również podstawowe dane dotyczące systemu opieki zdrowotnej oraz edukacji. Najmniejszą liczbą ludności na łóżko w szpitalach ogólnych charakteryzuje się Wrocław, największą natomiast – podregion wrocławski. Liczba zakładów opieki zdrowotnej natomiast, w zestawieniu z liczbą mieszkańców podregionu, wynosi najwięcej w legnicko-głogowskim, a najmniej we wrocławskim.

Wrocław jest miastem studenckim, prawie 23% wszystkich mieszkańców stanowią właśnie studenci. Wysokiego odsetka nie można zaobserwować już w żadnym innym podregionie, wahają się one między 1% a 4%, podczas gdy w podregionie wrocławskim wartość ta wynosi jedynie 0,01%.

Na podstawie powyższych danych statystycznych dokonano zhierarchizowania podregionów województwa dolnośląskiego. Metodologia polegała na obliczeniu odchyłeń standardowych zmiennych i wyeliminowaniu grup cech, które były w zbyt dużym stopniu skupione wokół średniej, nie ukazując jednocześnie dysproporcji pomiędzy podregionami. Za granicę przyjęcia cech do zbioru zmiennych biorących udział w badaniu hierarchizacji podregionów dolnośląskich uznano odchylenie standardowe równe 5. Zmienne

charakteryzujące się niższą wartością niż przyjęta zostały odrzucone, gdyż wszystkie podregiony były do siebie zbyt podobne względem danej cechy. Były to zmienne: udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym oraz poprodukcyjnym w ludności ogółem, bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż rok (w % ludności aktywnej zawodowo), stosunek podmiotów Gospodarki Narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON do ludności, nakłady na środki trwałe służące gospodarce wodnej oraz środowisku w stosunku do wydatków ogółem, stosunek liczby zakładów opieki zdrowotnej do ludności, stosunek liczby studentów do liczby mieszkańców, stosunek dróg publicznych powiatowych o nawierzchni twardej do wszystkich dróg powiatowych oraz przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę. Następnie, w pozostałych kategoriach o odpowiedniej wartości odchylenia standardowego (większego od 5), przyporządkowano podregionom wartości od 1 do 5, gdzie 5 oznaczało najlepszy podregion w danej dziedzinie, natomiast 1 – najgłupszy. Wyniki badania dla roku 2004 i 2008 zestawiono w kolejnych tabelach 35 i 36.

Tab. 35 Wartości zmiennych dolnośląskich podregionów nadane w celu ich zhierarchizowania za rok 2004

Podregion Zmienna	Jeleniogórski	Legnicko- głogowski	Wałbrzyski	Wrocławski	Wrocław
Przyrost naturalny ogółem	2	5	1	4	3
Saldo migracji wewnętrznych ogółem	3	2	1	5	4
Saldo migracji zewnętrznych ogółem	1	3	2	4	5
Stopa bezrobocia rejestrowanego	2	4	1	3	5
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	3	5	2	1	4
Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach (na 1 mieszkańca)	1	5	3	2	4
Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach	3	4	1	2	5

Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca	1	5	2	3	4
Sieć wodociągowa (na 100km ²)	1	4	2	3	5
Sieć kanalizacyjna (na 100km ²)	2	4	3	1	5
Sieć gazowa (na 100km ²)	2	3	4	1	5
Liczba ludności na łóżko w szpitalach ogólnych	-	-	-	-	-
Liczba szkół wyższych (ogółem, filii, punktów konsultacyjnych)	2	3	4	1	5
Suma	23	47	26	30	54
Miejsce w hierarchii⁴	5	2	4	3	1

Źródło: Opracowanie własne.

Tab. 36 Wartości zmiennych dolnośląskich podregionów nadane w celu ich zhierarchizowania za rok 2008

Zmienna \ Podregion	Podregion				
	Jeleniogórski	Legnicko-głogowski	Wałbrzyski	Wrocławski	Wrocław
Przyrost naturalny ogółem	2	5	1	4	3
Saldo migracji wewnętrznych ogółem	3	2	1	5	4
Saldo migracji zewnętrznych ogółem	1	4	2	3	5
Stopa bezrobocia rejestrowanego	2	4	1	3	5
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	3	5	2	1	4
Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach (na 1 mieszkańca)	1	5	2	3	4
Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach	3	4	1	2	5
Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca	1	5	2	4	3

⁴ Nie uwzględniając zmiennej dotyczącej liczby ludności na łóżko w szpitalach ogólnych

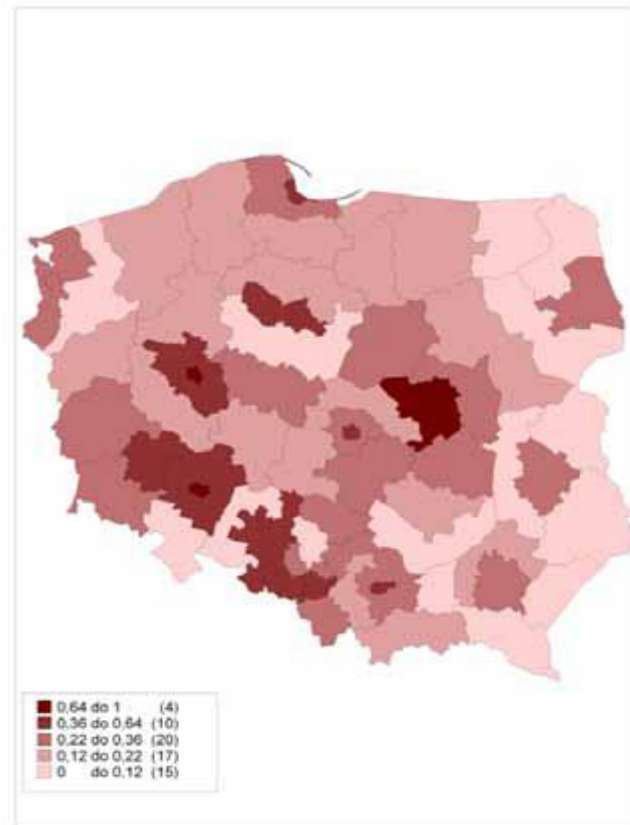
Sieć wodociągowa (na 100km ²)	1	4	2	3	5
Sieć kanalizacyjna (na 100km ²)	3	4	2	1	5
Sieć gazowa (na 100km ²)	2	4	3	1	5
Liczba ludności na łóżko w szpitalach ogólnych	4	3	2	1	5
Liczba szkół wyższych (ogółem, filii, punktów konsultacyjnych)	2	3	4	1	5
Suma	28	52	25	32	58
Miejsce w hierarchii	4	2	5	3	1

Źródło: Opracowanie własne.

Przeprowadzone badania potwierdziły, iż w obydwu latach kolejność poszczególnych podregionów nie uległa zmianie i tak przoduje miasto Wrocław, kolejny podregion to legnicko-głogowski, który swoją pozycję niewątpliwie zawdzięcza spółce KGHM, dzięki której zarobki na tym obszarze są wysokie, bezrobocie niskie, a przemysł rozwija się w sposób dynamiczny. Trzecia lokata przypadła podregionowi wrocławskiemu – korzystającemu z renty lokalizacyjnej. Czwarte miejsce przypadła turystycznemu podregionowi jeleniogórskiemu oraz ostatnie, piąte miejsce – wałbrzyskiemu, które boryka się z problemami wysokiego bezrobocia, przestarzałymi środkami trwałymi o niskiej wartości oraz emigracją ludności, równocześnie w analizowanym okresie tylko wielkość zmiennych w tym podregionie spadała o jeden punkt a w pozostałych uległa wzrostowi.

Powyższe spostrzeżenie potwierdza także raport pt. „Identyfikacja i delimitacja obszarów problemowych i strategicznej interwencji w Polsce. Wnioski z analiz” Ministerstwa Rozwoju Regionalnego z 2009, gdzie dokonano typologii podregionów polskich, w ramach których wyróżniono 8 grup z czego 4 pierwsze to obszary które oceniane są pozytywnie, (od najlepszej do najgorszej), w pierwszej grupie znalazła się tylko Warszawa, w drugiej sześć podregionów miejskich w tym także Wrocław, w kolejnej grupie znalazł się podregion wrocławski i legnicko-głogowski, kolejne nasze podregiony tj. podregion jeleniogórski i wałbrzyski znalazły się w grupie siódmej – czyli wymagają one dodatkowych impulsów

rozwojowych. Rozmieszczenie przestrzenne tych poklasyfikowanych podregionów przedstawia poniższa mapa.

Rys. 8 Zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego

Źródło, *Identyfikacja i delimitacja obszarów problemowych i strategicznej interwencji w Polsce. Wnioski z analiz.* Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.

Jak wynika z tej mapy podregion wałbrzyski wypada stosunkowo słabo, jednak należy pamiętać, że dotyczy to okresu przeszłego. Najnowsze dane, które są przytaczane i analizowane w tym opracowaniu wskazują, że znaczna część tego podregionu wykazuje pozytywne tendencje, co niewątpliwie świadczy o jego rozwoju.

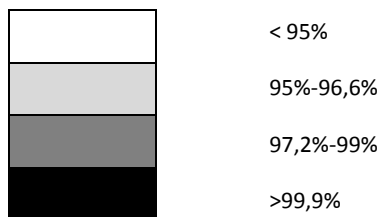
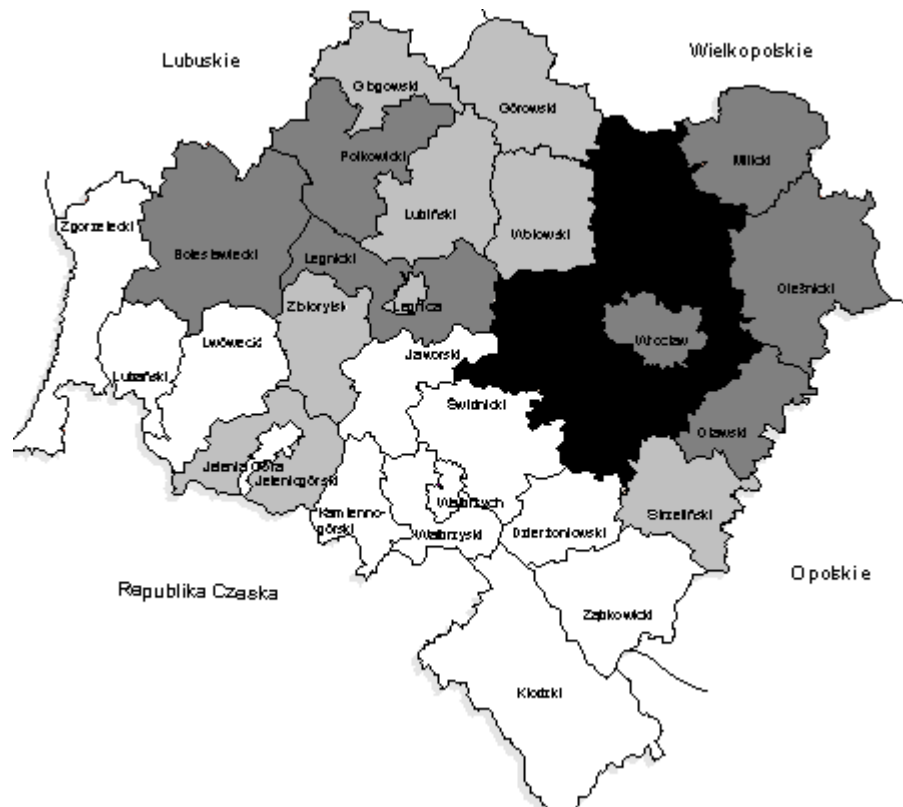

Rozdział IV

Ocena przekształceń zachodzących w strukturze przestrzennej regionu w skali powiatów w okresach 2000-2004 i 2004-2008

Dokonując oceny zjawiska rozwoju w regionie należy wskazać na jego znaczne zróżnicowanie przestrzenne.

Pierwszą wielkością poddaną analizie będzie liczba ludności. Jeżeli na koniec roku 2008 w regionie zamieszkiwało tylko 96,6 % ludności z roku 1999 to możemy wskazać powiaty, w których ten wskaźnik jest większy i takie, w których wielkość ta jest drastycznie mniejsza od średniej dla regionu. Równocześnie występują także obszary gdzie wystąpił wzrost liczby ludności w stosunku do roku 1999. Analizując rysunek 9 można wyraźnie stwierdzić, że następuje proces zmiany struktury przestrzennej ludności w skali regionu przy ogólnej tendencji malejącej. Na obszarze Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego liczba ludności wzrosła, natomiast nastąpił wyraźny regres populacji na pogórzu sudeckim, przy czym jest to obszar na którym nadal występuje najwyższy wskaźnik gęstości zaludnienia.

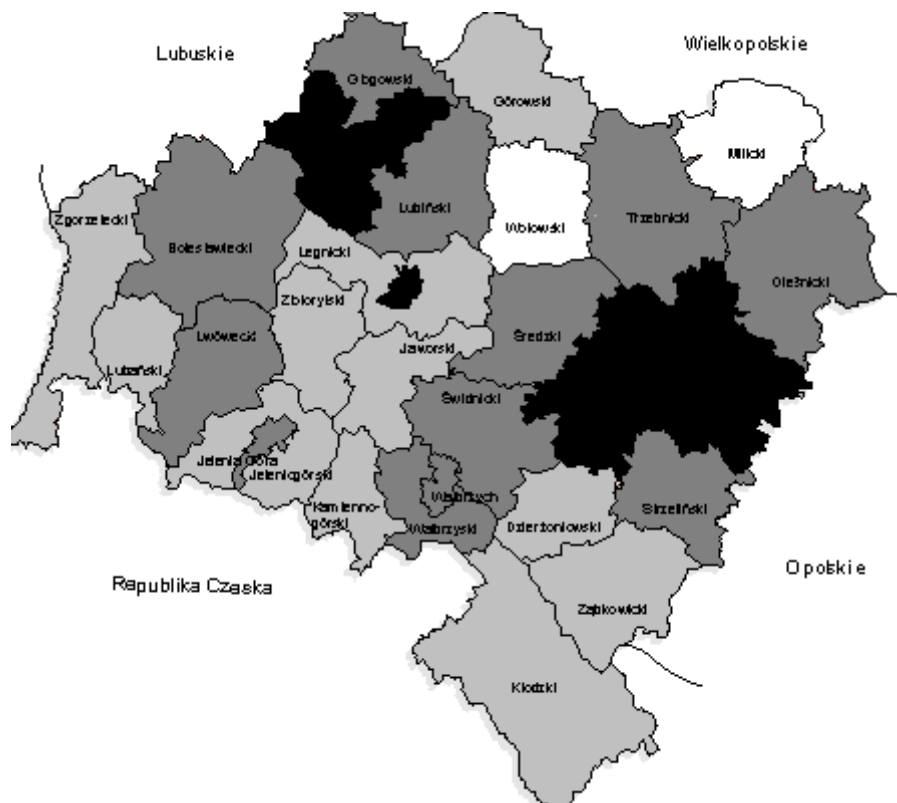
średnia dla regionu 96,6%

Rys. 9 Zmiany liczby ludności w przekroju powiatów w roku 2008 w stosunku do roku 1999
Źródło: opracowanie własne w oparciu o dane GUS.

Kolejne zestawienie dotyczy zmian w aktywności zawodowej poprzez analizę wskaźnika pracujących na 1000 ludności. Zmiany w tej wielkości odnoszone są do roku 2004 w stosunku do 2008. Przy czym w ciągu pięciu lat nastąpił wzrost aktywności zawodowej z 205 pracujących w 2004 na 1000 ludności do 245 na koniec 2008 r., czyli w skali regionu aktywność zawodowa na 1000 mieszkańców wzrosła o 40 pracujących. Oczywiście wielkość ta kształtowała się różnie w przestrzeni regionu co przedstawia kolejny rysunek, i tak największy wzrost wystąpił w powiecie wrocławskim aż o 115 osób czy oławskim o 104, są

także powiaty w których wystąpiło zmniejszenie aktywności, do nich zalicza się powiat wołowski – ubył 11 pracujących na 1000 mieszkańców i milicki gdzie ubył w analizowanym okresie jeden pracujący. To zestawienie wskazuje na znaczny wzrost aktywności zawodowej w WOM i na obszarze zagłębia miedziowego, widać także pozytywne efekty funkcjonowania specjalnych stref (Wałbrzych, Świdnica, Żarów, Jelcz Laskowice itp.).

	< 0
	od 0 - 20
	21-40
	>40

średnia dla regionu 40

Rys. 10 Zmiany liczby pracujących na 1000 ludności w roku 2008 w stosunku do 2004
Źródło: Opracowanie własne.

Ponieważ zmiany w aktywności były bardzo zróżnicowane przestrzennie, poniżej zamieszczono je w tabeli.

Tab. 37 Zmiana wskaźnika aktywności zawodowej w roku 2008 w stosunku do 2004

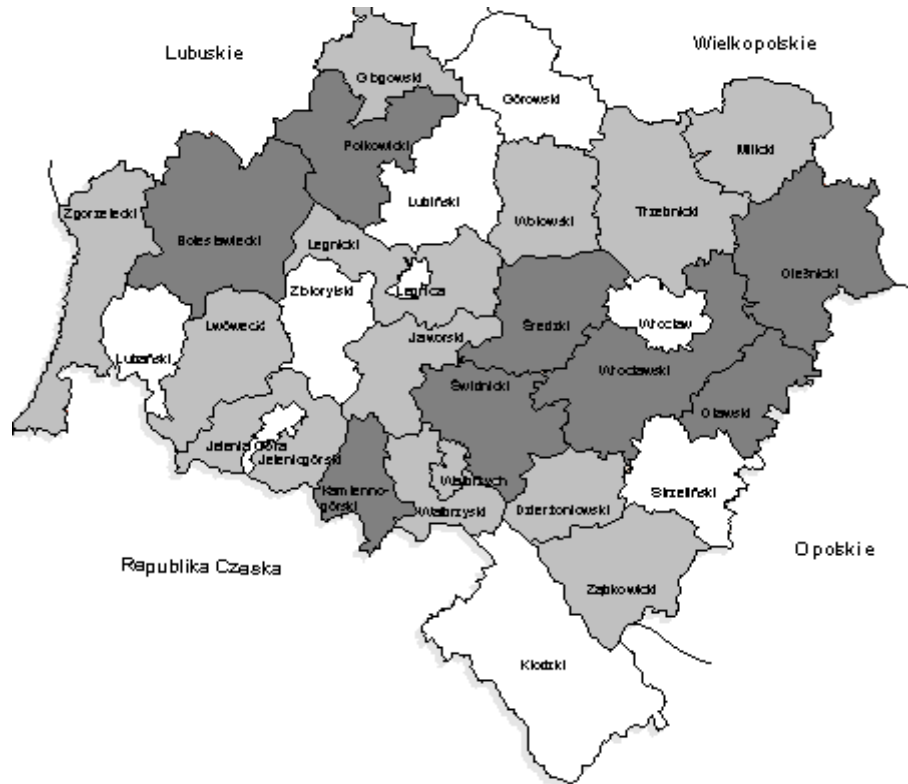
Powiat	Przyrost pracujących na 1000 mieszkańców
bolesławiecki	32
jaworski	17
jeleniogórski	3
kamiennogórski	2
lubański	7
lwówecki	27
zgorzelecki	0
złotoryjski	1
Jelenia Góra	30
gólgowski	28
górowski	1
legnicki	10
lubiński	23
polkowicki	58
Legnica	63
dzierżoniowski	6
kłodzki	4
świdnicki	30
wałbrzyski	24
ząbkowicki	10
milicki	-1
oleśnicki	23
oławski	104
strzeliński	26
średzki	26
trzebnicki	22
wołowski	-11
wrocławski	115
Wrocław	85
Dolny Śląsk	40

Źródło: Opracowanie własne z wykorzystaniem danych GUS.

W regionie nadal znaczącą rolę odgrywa przemysł i budownictwo. Jak wynika to z kolejnego rysunku nr 11 aż w ośmiu powiatach wskaźniki zatrudnienia w tych sektorach

przekraczają 50%. Jest to niewątpliwie wynikiem z jednej strony funkcjonowania znacznych dziedzin przemysłu wydobywczego ale z drugiej strony kształtowania się i rozwijania nowoczesnych gałęzi przemysłu.

	< 38,4%
	od 38,4% do 50%
	>50%

Średnia dla regionu 38,4%

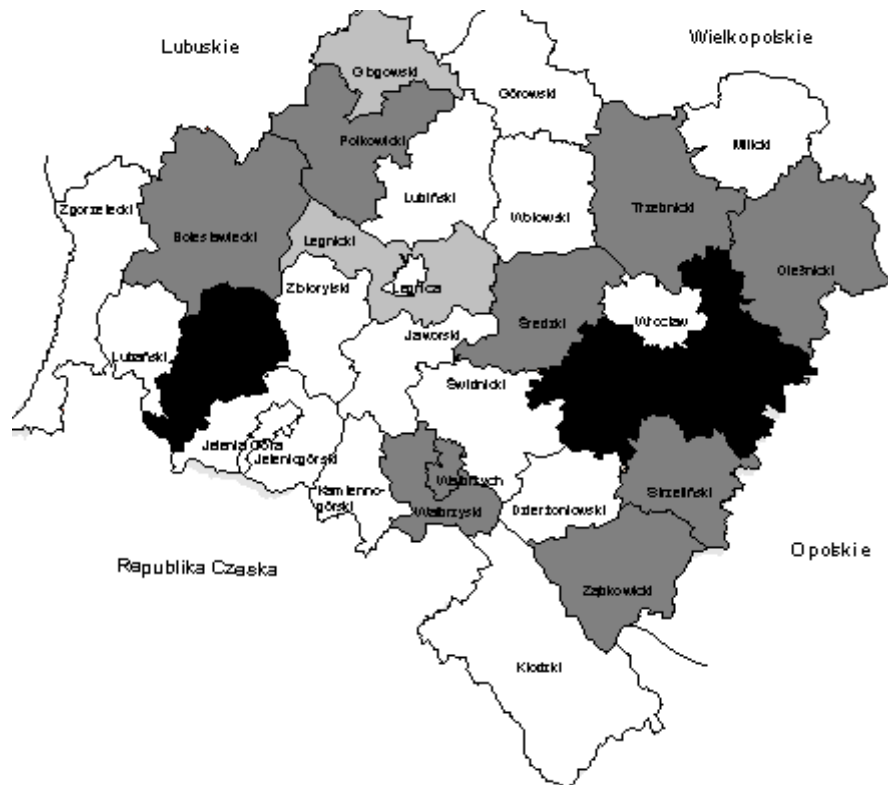
Rys. 11 Pracujący w przemyśle i w budownictwie w ogólnej liczbie procujących w roku 2008 w %

Źródło: opracowanie własne.

Najniższy udział przemysłu w strukturze zatrudnienia wykazuje miasto Wrocław, jednak w jego bezpośrednim zapleczu przemysł odgrywa dużą rolę i to w wypadku niektórych powiatów jest to tendencja rosnąca. Potwierdzają to ostatnie projekty

inwestycyjne, zgodnie z którymi należy oczekiwać umocnienia się jeszcze na tych obszarach tego sektora.

Odnosząc się do procesu dynamicznie należy podkreślić, że na początku XXI w. tj. w latach 2000 – 2004 wskaźnik zatrudnienie w przemyśle i budownictwie spadła o 2,1% natomiast w analizowanym okresie tj. 2004-200 wskaźnik ten nieznacznie uległ zmniejszeniu tj. o 0,31%, świadczy to o tym, że te dwie sekcje są istotne w funkcjonowaniu regionu a proces deindustrializacji (często żywiołowy i szkodliwy dla gospodarki regionu – szczególnie ten występujący na początku ostatniej dekady XX w.) został w województwie zatrzymany. Jednak zmiany w omawianym wskaźniku w badanych latach w skali poszczególnych powiatów prezentowały się różnie co prezentuje kolejny rysunek 12.

	< -0,3%
	-0,31-0,0%
	0,1-5,0%
	>5,1%

Średnia dla regionu -0,31%

Rys. 12 Zmiany w strukturze pracujących w przemyśle i budownictwie w latach 2004-2008
Źródło: Opracowanie własne.

Największy przyrost w ciągu pięciu lat wystąpił w powiecie wrocławskim – 13,91% i oławskim – 12,3%, natomiast największy spadek odnotowano w powiecie zgorzeleckim 6,77% i świdnickim 5,67%. To powiaty, na obszarze, których zlokalizowany jest przemysł wydobywczy (w powiecie polkowickim wskaźnik ten w 2004 r. sięgał 70% to w 2008 r.

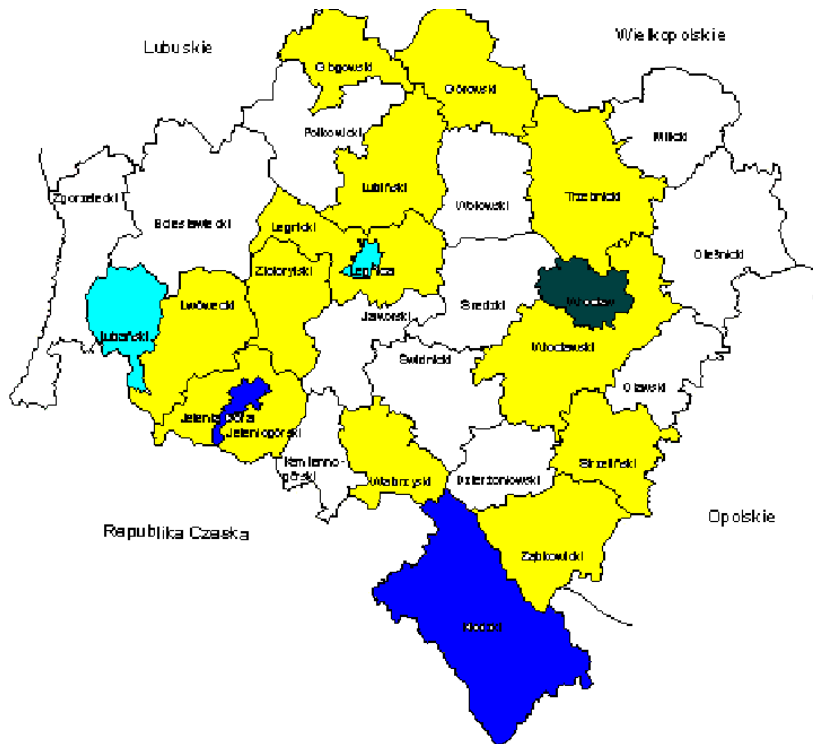

Rys. 14 Powiaty, w których nastąpił realny przyrost liczby pracujących i nastąpił wzrost zatrudnienia w przemyśle i budownictwie w latach 2000-2004

Źródło: Opracowanie własne.

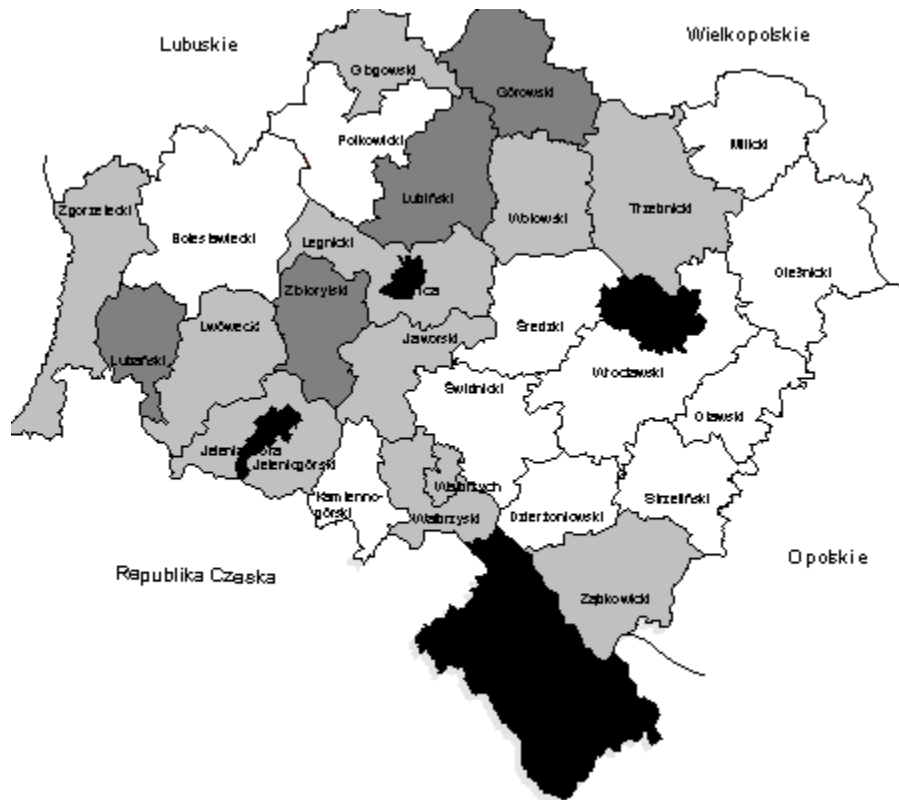
Dokonując oceny pracujących w usługach (zarówno materialnych jak i niematerialnych) należy podkreślić, że w latach 2004-2008 w skali całego regionu nastąpił przyrost udziału tego wskaźnik z 59,6% do 60,2% ogółu pracujących. Bezspornym liderem jest Wrocław, gdzie w roku 2004 - 74,7% a w 2008 już 76,3% pracowało w tym sektorze. Wyraźnie widać także te powiaty, które nastawione są na rozwój turystyki, rekreacji i działalności o charakterze uzdrowiskowym, np. powiat kłodzki. Także wysokie udziały mają dwa powiaty zaliczane do bezpośredniego obszaru metropolitalnego tj. powiat trzebnicki i wrocławski.

	poniżej 50%
	od 50% do 59,5%
	od 60% do 65%
	od 65% do 70%
	-74,5%

Średnia dla regionu – 59,6%

Rys. 15 Pracujący w usługach w ogólnej liczbie pracujących w roku 2004
Źródło: Opracowanie własne.

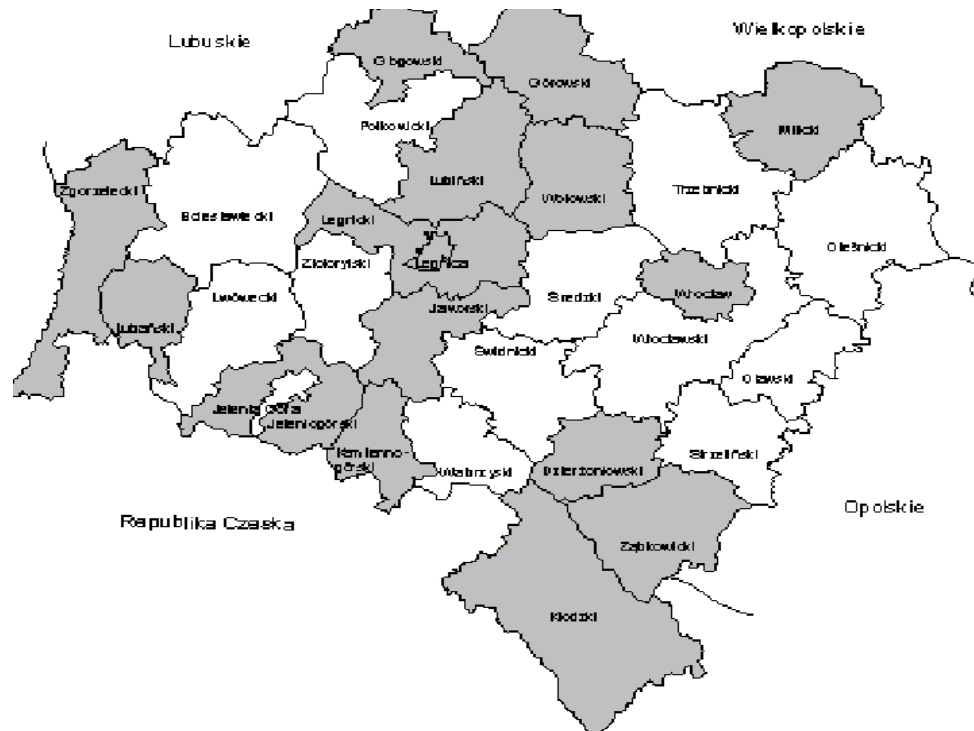
	<50%
	50%-60,2%
	60,3%-66%
	>66%

Średnia dla regionu 60,2%

Rys. 16 Pracujący w usługach w ogólnej liczbie pracujących w roku 2008

Źródło: Opracowanie własne.

	spadek
	wzrost

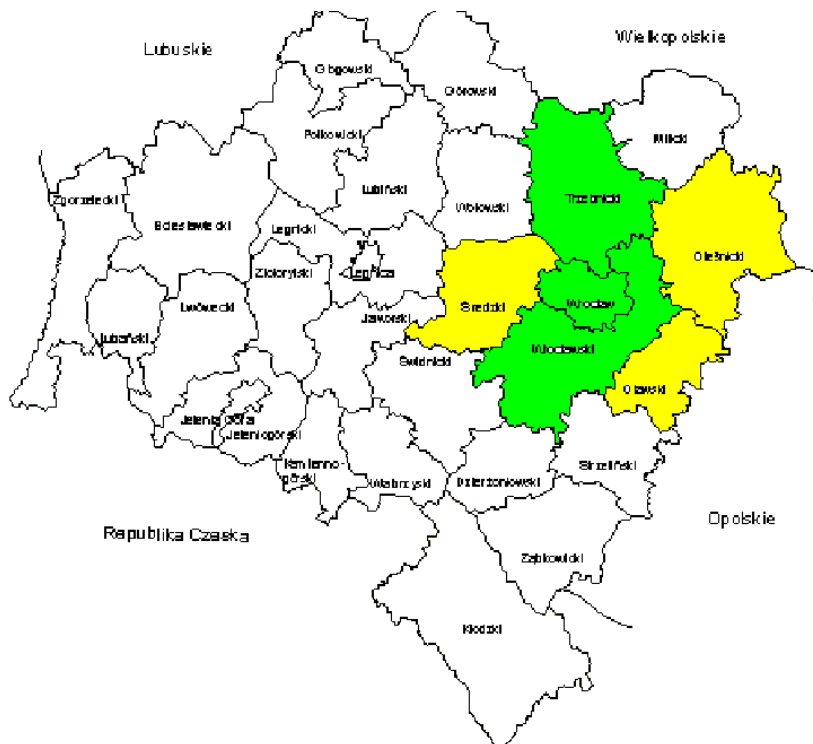
Średnia dla regionu 0,6%

Rys. 17 Zmiany w udziale pracujących w usługach w ogólnej liczbie pracujących w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie własne.

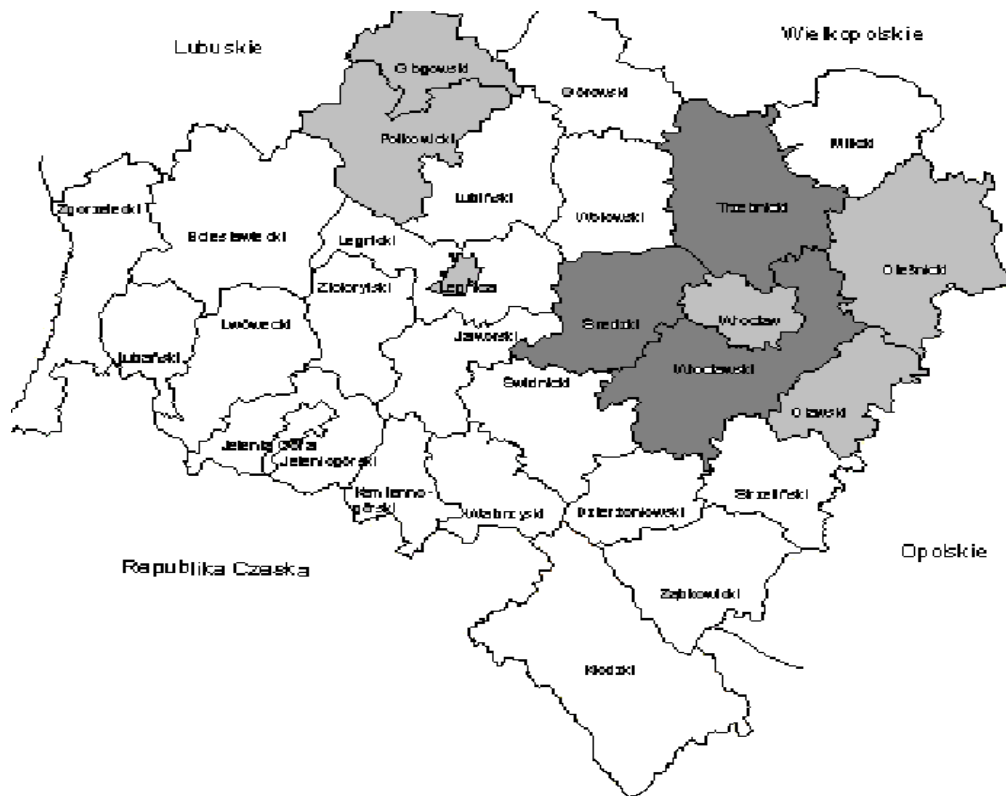
Dokonując analizy rysunku 17 należy pamiętać, że na niektórych obszarach wzrost ma charakter pozorny i wynika ze spadku liczby pracujących, co automatycznie przy pewnej sztywności zatrudnienia w usługach niematerialnych powoduje podniesienie ich udziału. Dlatego należy dokonać prostego zestawienia, nakładając na wykres dotychczasowe wskaźniki zarówno w tych powiatach, w których nastąpił przyrosty jak i tych gdzie wystąpiły największe spadki w analizowanym okresie.

Rys. 19 Powiaty, w których analizowane wielkości kształtowały się powyżej stanów przeciętnych w latach 2000-2004

Źródło: Opracowanie własne.

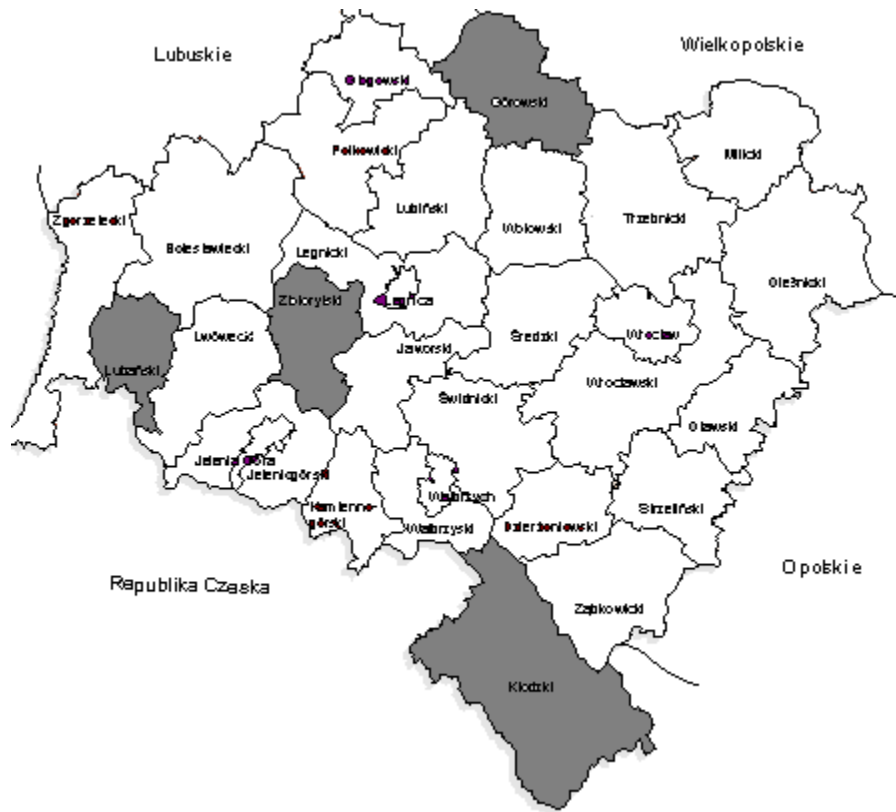

Rys. 20 Powiaty, w których nastąpił przyrost ludności, lub spadek mniejszy niż w regionie równocześnie nastąpił większy przyrost pracujących na 1000 mieszkańców powyżej stanów przeciętnych w latach 2004 – 2009 i jeden z analizowanych wskaźników kształtował powyżej średniej

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród powiatów, w których wskaźniki kształtowały się w analizowanym okresie najmniej korzystnie należą powiaty pogórza sudeckiego, i to takie, które w przeszłości odgrywały znaczącą rolę na mapie gospodarczej regionu (np. dzierzoniowski, wałbrzyski, kamiennogórski) oraz powiat głogowski, który należy do najstabilniej rozwiniętych i także powiat głogowski.

Rys. 22 Powiaty w których analizowane wielkości kształtowały się w większości poniżej średniej regionalnej w latach 2004-2008

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział V

Budowa syntetycznego miernika rozwoju powiatów i podregionów w latach 2004-2008

5.1 Metodyka badań

5.1.1 Uwagi wstępne

Ocena poziomu rozwoju województwa dolnośląskiego została przeprowadzona w oparciu o metodę wielowymiarowej analizy porównawczej. Rozwój społeczno gospodarczy jest procesem bardzo złożonym, przebiegającym w różnych płaszczyznach, tym samym jest on niejednoznacznie kwantyfikowalny. Wykorzystana metoda badawcza jest uniwersalna przy badaniu poziomu rozwoju obiektów wielocechowych jakimi są jednostki przestrzenne, takie jak gminy czy powiaty. Jest to metoda znajdująca szerokie zastosowanie do oceny poziomu rozwoju i na gruncie nauk ekonomicznych jest ona często wykorzystywana i rozwijana, a stworzony na jej podstawie syntetyczny miernik rozwoju⁵, jest wygodnym narzędziem agregującym informacje cząstkowe występujące dla każdego obiektu. Jednym z inicjatorów zastosowania zamiennych syntetycznych do porządkowania wielowymiarowych obiektów społeczno-gospodarczych ze względu na poziom badanych zjawisk jest Z. Hellwig, który w 1968 roku zaproponował tzw. taksonomiczną miarę rozwoju.

⁵ Miernik może być rozumiany jako miara wyrażająca poziom danego zjawiska. Jest to funkcja jednego lub kilku atrybutów pozwalająca określić pozycję danego obiektu na tle innych obiektów. W przypadku gdy do konstrukcji wskaźnika wykorzystuje się dwie lub więcej zmiennych diagnostycznych, miernik określa się jako syntetyczny.

W przeprowadzonej procedurze badawczej zrealizowano następujące etapy:

1. Wstępna analiza badanego zjawiska.
2. Dobór zmiennych wyjściowych, a następnie zmiennych (cech) diagnostycznych według wybranych przesłanek.
3. Doprowadzenie do porównywalności cech diagnostycznych.
4. Stworzenie wzorca taksonomicznego.
5. Obliczenie odległości taksonomicznych od wzorca.
6. Wyznaczenie miary taksonomicznej.
7. Porządkowanie obiektów według osiągniętego poziomu miary taksonomicznej.
8. Grupowanie obiektów według stopnia wewnętrznej jednorodności poszczególnych podzbiorów obiektów.

5.1.2 Dobór zmiennych diagnostycznych

Jednym z pierwszych i zarazem najistotniejszym etapem badania jest wybór zmiennych diagnostycznych. Od doboru zmiennych zależy niejednokrotnie otrzymany wynik analizy. W literaturze przedmiotu napotkać można bardzo różne podejścia w doborze zmiennych diagnostycznych. Lista możliwości jest bardzo szeroka i autorzy wykorzystują tu dobór subiektywny (Harańczyk 1998, s. 45-47; Sej-Kolasińska, Zielińska 2002, s. 102; Borys 2004, s. 71074; *Taksonomiczna analiza...*, 2000, s. 131-134; *Wskaźniki...* 2005, s. 253-290; *Metody oceny...*, 2006). Jedni korzystają z kilku cech, inni wykorzystują kilkanaście, a nawet kilkadziesiąt zmiennych przyporządkowanych do poszczególnych obszarów (jest to np. obszar społeczny, gospodarczy, środowiskowy, przestrzenny). Jeszcze inni przedstawiają rozbudowaną listę mierników bez próby budowy syntetycznego miernika rozwoju (Czornik, 2004, s. 93-95) bądź kierują się zasadą, iż „rzeczą najistotniejsza nie jest sama ocena procesu rozwoju w abstrakcyjnym jego sensie, ale ocena stopnia realizacji celów, jakie się w tym procesie chce osiągnąć (Bury, Markowski, Regulski, 1993, s. 85-87)”.

Dobór zmiennych diagnostycznych powinien jednak uwzględniać kwestie merytoryczne, formalne oraz statystyczne. W pierwszym etapie doboru zmiennych diagnostycznych uwzględnione zostały kryteria merytoryczne wskazujące, że zmienne objaśniające powinny ujmować najistotniejsze właściwości analizowanych zjawisk, być precyzyjnie zdefiniowane, być logicznie powiązane oraz charakteryzować się zgodnością proporcji między liczbą zmiennych reprezentujących dany aspekt zjawiska a ich znaczeniem merytorycznym. (Nowak, 1984, s. 9-12) Rozwój społeczno-gospodarczy będący przedmiotem badania powinien być charakteryzowany przez szereg zmiennych diagnostycznych, które można podzielić na cztery grupy: (Kompa, 2009)

- czynniki ekonomiczne, do których zalicza się miary opisujące: poziom rozwoju gospodarczego i jego zmian, system organizacji gospodarki, politykę państwa, procesy integracyjne oraz globalizacyjne i rynek pracy;
- czynniki społeczne, do których zalicza się mierniki: relacji międzyludzkich (szczególnie rodzinnych), stylu życia, norm i wartości, poziomu aspiracji i zjawiska naśladownictwa;
- czynniki demograficzne, będące zbiorem zmiennych opisujących strukturę, liczbę i przyrost naturalny ludności, gęstość zaludnienia oraz procesy migracyjne;
- czynniki przyrodnicze, takie jak położenie geograficzne i związane z nim uwarunkowania klimatyczne, oraz jakość środowiska naturalnego.

W drugim etapie doboru zmiennych diagnostycznych, mającym na celu ustalenie ostatecznego zbioru cech diagnostycznych w całym okresie badania zastosowano kryteria formalne, które związane są przede wszystkim z dostępem do danych statystycznych. Uwzględniono, iż dobór zmiennych do modelu powinien zapewnić:

- mierzalność cech,
- porównywalność dla wszystkich obiektów i okresów badania,
- kompletność danych dla wszystkich powiatów i okresów badania,

W tym miejscu należy podkreślić, iż na tym etapie lista zmiennych diagnostycznych pożądaných do budowy syntetycznego miernika rozwoju została znacznie ograniczona z uwagi na brak danych statystycznych, które w lepszy sposób zobrazowałyby takie determinanty rozwoju jak kapitał społeczny, rozwój zrównoważony, kapitał kreatywny, czy elementy związane z kształtowaniem się nowej gospodarki.

Tak przygotowany zbiór potencjalnych zmiennych diagnostycznych został następnie za pomocą procedur statystycznych poddany weryfikacji. Przy doborze zmiennych diagnostycznych uwzględniono fakt, iż nie powinny one wykazywać podobieństwa do siebie w sensie informacji o obiektach. Do oceny zmienności przestrzennej wykorzystano współczynnik zmienności. Przy jego wykorzystaniu wyeliminowano cechy, dla których osiągał on wartość mniejszą od arbitralnie przyjętej wielkości (10%).

Drugim krokiem była eliminacja tych zmiennych, które łatwo osiągają wysokie wartości. Wykorzystano do tego celu współczynnik asymetrii, który dla stymulanty powinien być prawostronnie asymetryczny (wartość współczynnika > 0). Dla stymulanty sytuacja odwrotna, tzn. rozkład lewostronnie asymetryczny oznacza, że łatwo osiąga wysoki stopień nasycenia, a więc powinna być wyeliminowana z badania. (*Statystyczne metody...*, 1998, s. 115-117)

Kierując się ogólnie przyjętymi zaleceniami metodycznymi w badaniu uwzględniono, iż zmienne diagnostyczne powinny spełniać następujące kryteria (Zeliaś, 2000)

- uniwersalność
- mierzalność
- dostępność,
- jakość,
- ekonomiczność.

5.2 Budowa modelu

Metody służące do wyznaczania miar syntetycznych można najogólniej podzielić na dwie grupy. Pierwsza grupa obejmuje metody oparte na hipotetycznym wzorcu, w stosunku do którego wyznacza się odległości taksonomiczne badanych obiektów, będące miernikami rozwoju. Druga grupa metod bazuje na uśrednionych, uprzednio znormalizowanych wartościach charakteryzujących analizowane obiekty. W pracy wykorzystano pierwszą z możliwości.

Pierwszym etapem budowy syntetycznego miernika rozwoju dla badanych powiatów było podzielenie zmiennych diagnostycznych na stymulanty i destymulanty⁶, a następnie przekształcenie destymulant w stymulanty.

Kolejnym etapem przeprowadzonego badania było sprowadzenie ustalonych cech diagnostycznych do porównywalności, co jest warunkiem koniecznym opisu złożonych zjawisk społeczno-ekonomicznych za pomocą wyselekcjonowanych zmiennych diagnostycznych. Zróżnicowanie tak określonych cech pociąga bowiem za sobą konieczność posługiwania się wieloma jednostkami pomiarowymi, co uniemożliwia dokonywania porównań. Aby ujednoczyć zmienne poddano je standaryzacji (Borys, 1978). W ten sposób wszystkie cechy diagnostyczne są traktowane przy budowie syntetycznego miernika rozwoju jako jednakowo ważne.

$$z_{ijt} = \frac{x_{ijt} - \bar{x}_{jt}}{s_{jt}} \quad , \text{gdzie } i=1,2,\dots,n, j=1,2,\dots,p, t=1,2,\dots,l$$

z_{ijt} - wartość j -tej zmiennej po standaryzacji

x_{ijt} - wartość j -tej zmiennej i -tego obiektu w roku t

$\bar{x}_{jt}$ - średnia arytmetyczna

s_{jt} - odchylenie standardowe

---

⁶ Stymulanta to taka zmienna, której rosnące wartości świadczą o wzroście poziomu badanego zjawiska, natomiast destymulanta to zmienna, której spadek wartości świadczy o wzroście poziomu badanego zjawiska.

Dla tak określonego zbioru cech wyznaczono wzorzec rozwoju o zestandaryzowanych współrzędnych (przyjmujących dla każdej z cech wartość maksymalną). Dalej wyznaczono odległość każdego obiektu badania od tak ustalonego wzorca rozwoju za pomocą metryki euklidesowej (Bąk, 1999, s. 49-50)⁷.

$$d_{i0t} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ijt} - z_{0jt})^2}, (i = 1, 2, \dots, n, j = 1, 2, \dots, t = 1, 2, \dots, I)$$

gdzie:

d_{i0t} - odległość euklidesowa i -tego obiektu od wzorca,

z_{ijt} - wartość j -tej zmiennej standaryzowanej dla i -tego obiektu w roku t

z_{0jt} - wartość j -tej zmiennej standaryzowanej dla wzorca rozwoju.

Im obiekt bardziej podobny do wzorca rozwoju (mniej odległy od niego), tym wyższy jest poziom zjawiska złożonego tego obiektu.

Dla uporządkowania otrzymanych wyników i ujęcia ich w przedziale [0,1], gdzie wartości bliższe 1 świadczą o wyższym poziomie rozwoju badanego obiektu, wykorzystano miernik rozwoju Hellwiga. Ostatnim etapem procesu było więc wyznaczenie miary rozwoju dla każdego obiektu wg wzoru:

$$m_{it} = 1 - \frac{d_{i0t}}{d_{0t}}, (i = 1, 2, \dots, n, t = 1, 2, \dots, I)$$

gdzie: m_{it} – miara rozwoju i -tego obiektu,

a d_{0t} zostało wyznaczone według wzoru:

$$d_{0t} = \bar{d}_{i0t} + 2s_{dt}, (i = 1, 2, \dots, n, t = 1, 2, \dots, I)$$

gdzie:

$\bar{d}_{i0t}$ - średnia arytmetyczna

s_{dt} - odchylenie standardowe

⁷ Można również wykorzystać inne metody.

Miary rozwoju zostały tak skonstruowane, że spełniają następujące własności:

- im wyższy jest poziom zjawiska złożonego, tym większa wartość miary rozwoju,
- wartości miary rozwoju są zawarte w przedziale [0;1], gdzie miara obliczona dla wzorca rozwoju wynosi 1.

W oparciu o uzyskane wyniki, ze względu na poziom badanego zjawiska, opracowano ranking powiatów i podregionów w podziale na 4 grupy typologiczne, kierując się założeniem że w grupie I znajdują się jednostki o najwyższym wskaźniku rozwoju, natomiast w grupie IV - najslabiej rozwinięte. Do określania przedziałów wykorzystano założenie:

grupa I – $m_{it}^8 \geq$ wartość sumy średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego syntetycznego miernika rozwoju,

grupa II – suma średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego syntetycznego miernika rozwoju $> m_{it} \geq$ wartość średniej arytmetycznej,

grupa III – wartość średniej arytmetycznej $> m_{it} \geq$ różnica średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego syntetycznego miernika rozwoju,

grupa IV - $m_{it} <$ różnica średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego syntetycznego miernika rozwoju.

5.3 Wyniki analizy

Pierwszym etapem analizy było określenie syntetycznego miernika rozwoju powiatów województwa dolnośląskiego w latach 2004-2008.

Na podstawie wyżej scharakteryzowanych założeń do analizy poziomu rozwoju powiatów wybrano 20 zmiennych diagnostycznych:

X_1 – korzystający z instalacji wodociągowej jako % ludności,

---

⁸ m_{it} - syntetyczny miernik rozwoju.

- X₂ - korzystający z instalacji kanalizacyjnej jako % ludności,
X₃ - korzystający z instalacji gazowej jako % ludności,
X₄ – nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach ogółem w % (sektor usług rynkowych)
X₅ - nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach ogółem w % (sektor usług nierynkowych)
X₆ - wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca
X₇ – nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca
X₈ – ludność na jedną placówkę biblioteczną
X₉ – łóżka w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności
X₁₀ – podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności
X₁₁ – jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności
X₁₂ – budynki mieszkalne nowe oddane do użytkowania na 1000 ludności
X₁₃ – bezrobotni z wyższym wykształceniem na 1000 ludności
X₁₄ – pracujący w przemyśle jako % pracujących ogółem
X₁₅ – pracujący w usługach jako % pracujących ogółem
X₁₆ – przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej
X₁₇ – wydatki budżetów powiatów na transport i łączność jako % wydatków ogółem
X₁₈ - uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów w szkołach podstawowych
X₁₉ – uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów w gimnazjach
X₂₀ – nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska ogółem na 1 mieszkańca
- Wyniki zamieszczone są w poniższej tabeli.

Tab. 38 Syntetyczny miernik rozwoju powiatów w latach 2004-2008

2004		2005		2006		2007		2008	
Powiat górowski	0,1736	Powiat górowski	0,1743	Powiat górowski	0,1705	Powiat górowski	0,1665	Powiat górowski	0,164
Powiat milicki	0,1767	Powiat milicki	0,1762	Powiat milicki	0,1759	Powiat milicki	0,1709	Powiat milicki	0,1714
Powiat złotoryjski	0,1870	Powiat złotoryjski	0,1844	Powiat złotoryjski	0,1820	Powiat lwówecki	0,1805	Powiat lwówecki	0,1771
Powiat lwówecki	0,1873	Powiat lwówecki	0,1864	Powiat lwówecki	0,1836	Powiat złotoryjski	0,1805	Powiat złotoryjski	0,1776
Powiat kamiennogórski	0,1926	Powiat kamiennogórski	0,1912	Powiat kamiennogórski	0,1895	Powiat kamiennogórski	0,1850	Powiat kamiennogórski	0,1827
Powiat strzeliński	0,1952	Powiat strzeliński	0,1948	Powiat jaworski	0,1929	Powiat jaworski	0,1885	Powiat jaworski	0,1865
Powiat jaworski	0,1973	Powiat jaworski	0,1975	Powiat strzeliński	0,1936	Powiat strzeliński	0,1918	Powiat lubański	0,1931
Powiat legnicki	0,1985	Powiat legnicki	0,1985	Powiat legnicki	0,1958	Powiat legnicki	0,1943	Powiat legnicki	0,1935
Powiat lubański	0,2028	Powiat lubański	0,2018	Powiat lubański	0,1998	Powiat lubański	0,1952	Powiat strzeliński	0,1940
Powiat średzki	0,2042	Powiat wołowski	0,2047	Powiat średzki	0,2031	Powiat wołowski	0,2026	Powiat średzki	0,2033
Powiat wołowski	0,2050	Powiat średzki	0,2086	Powiat wołowski	0,2061	Powiat średzki	0,2032	Powiat ząbkowicki	0,2046
Powiat jeleniogórski	0,2126	Powiat jeleniogórski	0,2114	Powiat ząbkowicki	0,2096	Powiat ząbkowicki	0,2056	Powiat jeleniogórski	0,2082
Powiat ząbkowicki	0,2153	Powiat ząbkowicki	0,2126	Powiat jeleniogórski	0,2127	Powiat jeleniogórski	0,2102	Powiat wołowski	0,2095
Powiat trzebnicki	0,2249	Powiat trzebnicki	0,2245	Powiat trzebnicki	0,2239	Powiat trzebnicki	0,2219	Powiat trzebnicki	0,2198

Powiat oławski	0,2443	Powiat bolesławiecki	0,2474	Powiat bolesławiecki	0,2450	Powiat bolesławiecki	0,2406	Powiat bolesławiecki	0,2470
Powiat bolesławiecki	0,2452	Powiat oleśnicki	0,2590	Powiat dzierzoniowski	0,2554	Powiat dzierzoniowski	0,2511	Powiat dzierzoniowski	0,2488
Powiat oleśnicki	0,2575	Powiat dzierzoniowski	0,2595	Powiat oleśnicki	0,2578	Powiat oleśnicki	0,2532	Powiat oleśnicki	0,2522
Powiat dzierzoniowski	0,2609	Powiat oławski	0,2607	Powiat oławski	0,2629	Powiat m.Jelenia Góra	0,2580	Powiat m.Jelenia Góra	0,2557
Powiat wrocławski	0,2650	Powiat wrocławski	0,2678	Powiat głogowski	0,2672	Powiat oławski	0,2623	Powiat oławski	0,2608
Powiat głogowski	0,2682	Powiat głogowski	0,2690	Powiat m.Jelenia Góra	0,2741	Powiat głogowski	0,2680	Powiat głogowski	0,2683
Powiat m.Jelenia Góra	0,2813	Powiat m.Jelenia Góra	0,2805	Powiat m.Legnica	0,2836	Powiat m.Legnica	0,2774	Powiat m.Legnica	0,2771
Powiat m.Legnica	0,2834	Powiat m.Legnica	0,2834	Powiat wrocławski	0,2837	Powiat lubiński	0,2881	Powiat lubiński	0,2886
Powiat lubiński	0,2914	Powiat lubiński	0,2896	Powiat lubiński	0,2895	Powiat wrocławski	0,2999	Powiat wrocławski	0,3065
Powiat polkowicki	0,3251	Powiat kłodzki	0,3258	Powiat kłodzki	0,3220	Powiat kłodzki	0,3165	Powiat kłodzki	0,3121
Powiat świdnicki	0,3255	Powiat świdnicki	0,3258	Powiat świdnicki	0,3268	Powiat świdnicki	0,3224	Powiat świdnicki	0,3194
Powiat kłodzki	0,3279	Powiat polkowicki	0,3338	Powiat polkowicki	0,3404	Powiat wałbrzyski	0,3562	Powiat wałbrzyski	0,3548
Powiat wałbrzyski	0,3668	Powiat wałbrzyski	0,3668	Powiat wałbrzyski	0,3613	Powiat polkowicki	0,3612	Powiat zgorzelecki	0,3616
Powiat zgorzelecki	0,3711	Powiat zgorzelecki	0,3689	Powiat zgorzelecki	0,3682	Powiat zgorzelecki	0,3646	Powiat polkowicki	0,3686
Powiat m.Wrocław	0,9012	Powiat m.Wrocław	0,9028	Powiat m.Wrocław	0,8962	Powiat m.Wrocław	0,8818	Powiat m.Wrocław	0,8787

Źródło: opracowanie własne

Tab. 39 Przyporządkowanie powiatów do grup typologicznych według kryterium poziomu rozwoju

Grupy typologiczne	powiaty
I – najwyższy poziom rozwoju	powiat m. Wrocław
II	powiat zgorzelecki, powiat wałbrzyski, powiat polkowicki, powiat świdnicki, powiat kłodzki, powiat lubiński, powiat wrocławski, powiat m. Legnica, powiat m. Jelenia Góra, powiat głogowski
III	powiat oławski, powiat oleśnicki, powiat dzierżoniowski, powiat bolesławski, powiat trzebnicki, powiat jeleniogórski, powiat ząbkowicki, powiat wołowski, powiat średzki, powiat lubański, powiat legnicki, powiat strzeliński, powiat jaworski, powiat kamiennogórski, powiat lwówecki, powiat złotoryjski, powiat milicki, powiat górowski
IV – najniższy poziom rozwoju	brak

Źródło: opracowanie własne.

Dokonując podsumowania zmian pozycji poszczególnych powiatów w analizowanym okresie należy podkreślić, że są one zgodne z wcześniejszymi ogólnymi ocenami i wskazują, że rozwój już nie kumuluje się tylko we Wrocławiu i jego otoczeniu ale zaczyna obejmować różne obszary regionu. Przy czym źródła tego rozwoju są zróżnicowane, a co ważniejsze bazują na zasobach tych terenów często o unikatowym charakterze. Wysokie pozycje powiatów z podregionu wałbrzyskiego w roku 2008 wskazują, że obszar ten definitywnie wychodzi z recesji i zaczyna decydować o rozwoju regionu. Równocześnie część powiatów tego podregionu coraz intensywniej jest włączana w obszar oddziaływania obszaru metropolitalnego co przekłada się na ich szybszy wzrost. Najważniejsze, że czwarta kategoria jest pusta oraz dystans rozwojowy między Wrocławiem a resztą powiatów nie ulega zwiększeniu a zaczyna maleć. Naturalna jest wysoka pozycja powiatów tzw. „miedziowych” oraz wysoka pozycja powiatu zgorzeleckiego, który w coraz większym stopniu wykorzystuje swoje atuty nie tylko te surowcowe. Kształtująca się struktura nabiera coraz wyraźniejszego przestrzennego charakteru, odpowiadającego funkcjonującej sieci osadniczej z zachowaniem jej charakteru hierarchicznego. Takie wyniki pozwalają mieć nadzieję, że dysproporcje

wewnątrzregionalne będą mieć charakter naturalny i ich wzrost nie będzie następował. Czyli rozwój liderów będzie równoznaczny z rozwojem innych obszarów, które w dużej mierze zaczynają bazować na swoich zasobach. Odnosząc się do powyższego zestawienia, należy podkreślić, że druga grupa to powiaty ze znaczącymi ośrodkami miejskimi. Potwierdza to tezę postawioną wcześniej, że w najbliższych latach rozwój regionu będzie bazował w coraz większym stopniu na sieci osadniczej w tym ośrodkach miejskich, a nie wybranych formach działalności gospodarczej.

W drugiej części przeanalizowano poziom rozwoju podregionów województwa dolnośląskiego w analogicznym okresie. Z zachowaniem omówionej wcześniej metodyki badań określono syntetyczny miernik rozwoju. Analizy dokonano w oparciu o 19 zmiennych diagnostycznych, których wybór, tak jak w przypadku powiatów ograniczyła dostępność danych statystycznych. Są to następujące zmienne diagnostyczne:

- X_1 – korzystający z instalacji wodociągowej jako % ludności,
- X_2 - korzystający z instalacji kanalizacyjnej jako % ludności,
- X_3 - korzystający z instalacji gazowej jako % ludności,
- X_4 – nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach ogółem w % (sektor usług rynkowych)
- X_5 - nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach ogółem w % (sektor usług nierynkowych)
- X_6 - wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca
- X_7 – nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca
- X_8 – ludność na jedną placówkę biblioteczną
- X_9 – łóżka w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności
- X_{10} – podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności
- X_{11} – jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności
- X_{12} – budynki mieszkalne nowe oddane do użytkowania na 1000 ludności
- X_{13} – bezrobotni z wyższym wykształceniem na 1000 ludności
- X_{14} – pracujący w przemyśle jako % pracujących ogółem
- X_{15} – pracujący w usługach jako % pracujących ogółem

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY
ŚLĄSK

DWVG
Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

X_{16} – przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej

X_{17} – PKB *per capita*

X_{18} – studenci ogółem na 1000 ludności

X_{19} – nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska ogółem na 1 mieszkańca

Wyniki dla poszczególnych lat analizy zawiera poniższa tabela.

Tab. 40 Syntetyczny miernik rozwoju podregionów w latach 2004-2008

2004		2005		2006		2007		2008	
Podregion 3 - wałbrzyski	0,2872	Podregion 3 - wałbrzyski	0,2827	Podregion 3 - wałbrzyski	0,2856	Podregion 3 - wałbrzyski	0,2779	Podregion 3 - wałbrzyski	0,2711
Podregion 4 - wrocławski	0,3343	Podregion 4 - wrocławski	0,3418	Podregion 4 - wrocławski	0,3451	Podregion 4 - wrocławski	0,3902	Podregion 4 - wrocławski	0,4051
Podregion 1 - jeleniogórski	0,5811	Podregion 1 - jeleniogórski	0,5284	Podregion 1 - jeleniogórski	0,4594	Podregion 1 - jeleniogórski	0,4262	Podregion 1 - jeleniogórski	0,4236
Podregion 2 - legnicko-głogowski	0,8206	Podregion 2 - legnicko-głogowski	0,8424	Podregion 2 - legnicko-głogowski	0,8555	Podregion 2 - legnicko-głogowski	0,8684	Podregion 2 - legnicko-głogowski	0,8607
Podregion 5 - m. Wrocław	0,9778	Podregion 5 - m. Wrocław	0,9371	Podregion 5 - m. Wrocław	0,8752	Podregion 5 - m. Wrocław	0,8794	Podregion 5 - m. Wrocław	0,8899

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 41 Przyporządkowanie podregionów do grup typologicznych według kryterium poziomu rozwoju

Grupy typologiczne	powiaty
I – najwyższy poziom rozwoju	Podregion 5 - m. Wrocław
II	Podregion 2 - legnicko-głogowski
III	Podregion 4 - wrocławski Podregion 1 - jeleniogórski
IV – najniższy poziom rozwoju	Podregion 3 - wałbrzyski

Źródło: opracowanie własne.

Otrzymane wyniki potwierdzają wyniki analizy zawarte we wcześniejszych częściach opracowania. Najwyższy poziom rozwoju osiąga podregion miasta Wrocław będący stolicą regionu i mający rangę ośrodka metropolitalnego. W drugiej grupie znajduje się obszar zagłębia miedziowego, który oprócz Wrocławia charakteryzuje się kształtowaniem procesów społeczno-gospodarczych powyżej średniej dla regionu. Najniższe wyniki osiągnął podregion wałbrzyski, będący obszarem poddawany intensywnej restrukturyzacji. Zgodnie z prognozami jest to jednak obszar, który jest intensywnie włączany w procesy rozwoju dokonujące się we Wrocławskim Obszarze Metropolitalnym, należy więc oczekiwać zintensyfikowania procesów rozwojowych w perspektywie do 2020. Odległość podregionów od hipotetycznego wzorca rozwoju zmniejsza się, choć nieznacznie, w przypadku podregionu legnicko-głogowskiego oraz wrocławskiego, natomiast zwiększa w przypadku podregionu miasta Wrocław, podregionu jeleniogórskiego oraz wałbrzyskiego. Potwierdza to spostrzeżenia omówione szczerzej we wcześniejszej części opracowania.

Rozdział VI

Prognozy rozwoju województwa dolnośląskiego

Dokonując prób oceny rozwoju w następnych latach nie należy sprowadzać się tylko do prostej ekstrapolacji dotychczasowych zjawisk, ale także wykorzystać doświadczenia innych państw. Równocześnie należy uwzględnić dwa przeciwstawne zjawiska, pierwszy to efekty synergii i działania tzw. mnożników wzrostu, które w wyniku kumulacji powodują szybsze tempo rozwoju niżby to wynikało z obserwacji obecnych zjawisk. Drugim zjawiskiem obserwowanym często w gospodarka krajów wysokorozwiniętych jest spowolnienie wzrostu spowodowane wyczerpywaniem się ekstensywnych jego czynników i konieczność korzystania z czynników jakościowych, które z jednej strony są o wiele kosztowniejsze, a z drugiej strony przestawiają gospodarkę na nowe tory, które dają jej szansę korzystania z nowoczesnych ścieżek rozwoju. Niewątpliwie to zjawisko stanowi zagrożenie dla rozwoju gospodarczego w postaci bariery z drugiej strony przy odpowiednim przestawieniu gospodarki na nowoczesne czynniki oparte na innowacji występuje efekt zapadki, który powoduje, że gospodarka nie cofnie się do stanu ekstensywnego wzrostu.

Innym utrudnieniem są zjawiska charakteryzujące współczesną gospodarkę a opisane szerzej we wprowadzeniu. W efekcie w wyniku globalizowania się współczesnej gospodarki, jest ona w coraz większym stopniu uzależniona od sytuacji występującej w otoczeniu, a nie od stanu procesów wewnętrznych. Przykładem może być ostatni kryzys finansowy, który wywołany na rynku nieruchomości amerykańskich doprowadził do zachwiania podstaw funkcjonowania wielu krajów. Także rozwój naszej gospodarki wyniku tych zjawisk uległ znacznemu spowolnieniu, co odczuliśmy także w regionie.

Wraz z członkostwem w UE nasza ścieżka rozwoju została wyraźnie określona i jej celem jest osiągnięcie standardów i poziomów charakteryzujących kraje wysokorozwinięte tego ugrupowania. Mimo pewnych trudności ostatnio występujących w funkcjonowaniu UE,

szczególnie krajów strefy euro, należy oczekiwać, że wspólnota dalej będzie się konsolidowała, a te problemy spowodują, że zostanie usprawniony mechanizm funkcjonowania. Z tych powodów prognozowanie rozwoju może odbywać się w odniesieniu do standardów UE i trudnością nie jest określenie kierunku ścieżki wzrostu, ale czasu osiągnięcia poszczególnych etapów oraz też reakcji naszej gospodarki i szerszej społeczności na te procesy.

Prognozując sytuację regionu dolnośląskiego trzeba pamiętać, że należy w tych analizach uwzględniać prognozy dla gospodarki kraju. W Polsce podstawą rozwoju są nadal inwestycje, zarówno wewnętrzne jak i zagraniczne (w pierwszym półroczu 2010 r. napłynęło 6,3 mld euro BIZ). Ze względu na dość duże zaniedbania w różnych dziedzinach życia należy oczekiwać, że inwestycje realizowane przez podmioty publiczne jak i komercyjne stanowiąc będą nadal podstawę wzrostu. Równocześnie wzrost długu publicznego może stać się dość istotną barierą ograniczającą rozwój, a z drugiej strony środki unijne realizowane w tej perspektywie w znaczny sposób mogą intensyfikować ten proces.

Według na przykład Strategii Rozwoju Kraju na lata 2006-2015 gospodarka naszego kraju miała się rozwijać w latach w 2006-2010 w tempie 5,1%. W rzeczywistości - przy założeniu obecnego tj. z 2010 r. wzrostu na poziomie 3,3% - wyniosło 4,64% co świadczy o tym, że różnica (co prawda *in minus* 0,36%) jest niewielka. Z kolei na lata 2010-2015 założono przyrost PKB 5,2%, przy obecnym tempie rozwoju średnia 5% w tym okresie wydaje się realna, jeżeli to nastąpi to także region Dolny Śląsk czeka przyspieszony proces rozwoju. Równocześnie zakłada się, że w 2015 mamy osiągnąć jako gospodarka 0,75% poziomu PKB średniej UE -25, wydaje się że jest to realne szczególnie dla naszego regionu (w 2007 mieliśmy prawie 60% średniej UE). Tym bardziej jest to możliwe, iż w odniesieniu do 27 krajów wspólnoty w roku 2008 odnotowano minimalny wzrost tj. o 0,8%, (w Polsce wzrost o 5,1%) i skurczenie się gospodarki o 4,2% w 2009 r. (w Polsce wzrost o 1,9%). Bank Światowy zakłada że PKB w strefie euro wzrośnie w roku 2010 o 1% (w naszych realiach gospodarczych szacuje się wzrost w przedziale od 3,0-3,3%) - po spadku z roku 2009 - 4,1% - a w 2011 wzrośnie o 1,5%. W projekcie budżetu na rok 2011 Ministerstwo Finansów zakłada, że PKB

wzrośnie o 3,5% i wyniesie 1496,3 mld zł (*Założenia Projektu Budżetu...*). Jeżeli założymy, że PKB regionu wyniesie tylko 8,1% PKB kraju (zgodnie z wyliczeniami wcześniejszymi) to realny PKB regionu będzie oscylował w granicach 121,2 mld zł to per capita wyniesie 42251,55 zł w stosunku do 33567 zł z roku 2007. W efekcie takie kształtowanie się tego wskaźnika oznaczało by że w ciągu 4 lat wzrósł on o prawie o 26%.

Większość publikowanych prognoz z innych źródeł także potwierdza, że w najbliższym okresie będzie następował wzrost gospodarczy (www.pte.pl, www.ibngr.edu.pl). Przykładowo według szacunków IBnGR, który publikuje kwartalne prognozy, w drugim kwartale 2010 roku nastąpiło przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego. (*Stan i prognoza koniunktury...*, 2010) Głównym czynnikiem tego wzrostu było spożycie ogółem, którego tempo wzrostu Instytut szacuje na 2,7%. Tempo wzrostu spożycia indywidualnego, czyli wydatków konsumpcyjnych ludności, wyniosło w tym czasie 2,8 proc. Było zatem wyraźnie wyższe niż w kilku poprzednich kwartałach. Potwierdza to tezę o poprawie nastrojów konsumentów, którzy odzyskali zaufanie odnośnie perspektyw rozwoju polskiej gospodarki. Według prognozy IBnGR, tempo wzrostu PKB w 2010 roku wyniesie w Polsce 3,2 %. W efekcie drugiej połowie roku wzrost gospodarczy będzie nieco niższy niż w pierwszej i będzie w dużej mierze wynikał ze statystycznego efektu bazy. W 2011 roku oczekiwane jest przyspieszenie wzrostu gospodarczego, ale nieznaczne. Według prognozy Instytutu tempo wzrostu PKB w 2011 roku wyniesie 3,7 %. (Ibidem)

Dla porównania sytuacji gospodarczej zamieszczono poniżej dwie tabele, w których prezentowane są aktualne makro wielkości dla gospodarki polskiej i strefy euro.

Tab. 42 Podstawowe wskaźniki makro dla Gospodarki Polski, stan 31.06.2010

Wskaźniki	OKRES	AKTUALNA	POPZEDNIA	DATA AKTU.
PKB (r/r)	I kw.	3 %	3.3 %	2010-05-31
Inflacja CPI (r/r)	Lipiec	2 %	2.3 %	2010-08-13
Inflacja PPI (r/r)	Lipiec	3.9 %	2.1 %	2010-08-18
Produkcja przemysłowa (r/r)	Lipiec	10.3 %	14.3 %	2010-08-18
Sprzedaż detaliczna (r/r)	Czerwiec	6.4 %	4.3 %	2010-07-23

Stopa bezrobocia	Czerwiec	11.6 %	11.9 %	2010-07-23
Stopa procentowa	2010-06-30	3.5 %	3.5 %	2010-06-30
Indeks PMI dla przemysłu	Lipiec	52.1 pkt.	53.3 pkt.	2010-08-02
Saldo rachunku bieżącego	Czerwiec	-1004 mln EUR	-889 mln EUR	2010-08-11
Wynagrodzenia	Lipiec	3433.32 PLN	3403.65 PLN	2010-08-17

Źródło: www.mg.gov.pl.

Tab. 43 Podstawowe wskaźniki makro dla gospodarki strefy euro, stan 31.06.2010

Wskaźnik	OKRES	AKTUALNA	POPZEDNIA	DATA AKTU.
PKB (r/r)	II kw.	1.7 %	0.6 %	2010-08-13
Inflacja CPI (r/r)	Lipiec	1.7 %	1.4 %	2010-08-16
Inflacja PPI (r/r)	Czerwiec	3 %	3.1 %	2010-08-03
Produkcja przemysłowa (m/m)	Czerwiec	-0.1 %	1.1 %	2010-08-12
Sprzedaż detaliczna (m/m)	Czerwiec	0 %	0.4 %	2010-08-04
Stopa bezrobocia	Czerwiec	10 %	10 %	2010-07-30
Stopa procentowa	2010-08-05	1 %	1 %	2010-08-05
Indeks PMI dla przemysłu	Lipiec	56.7 pkt.	55.6 pkt.	2010-08-02
Indeks PMI dla usług	Lipiec	55.8 pkt.	55.5 pkt.	2010-08-04
Saldo rachunku bieżącego	Czerwiec	-4.6 mld EUR	-7.6 mld EUR	2010-08-17
Bilans handlu zagranicznego	Czerwiec	-1.6 mld EUR	-2.7 mld EUR	2010-08-13

Źródło: www.mg.gov.pl.

Jak wynika z powyższych danych polska gospodarka charakteryzuje się lepszymi wskaźnikami, co pozytywnie rokuje jej funkcjonowanie w przyszłości, jednak ponieważ kraje UE to największy nasi partnerzy gospodarczy (ponad 70% wymiany handlowej) stanowi to dla naszej gospodarki zagrożenie i niewątpliwie będzie negatywnie oddziaływać na sytuację także Dolnego Śląska.

Konkludując przy prognozowaniu rozwoju naszego regionu należy mieć na uwadze różnego rodzaju turbulencje otoczenia, które w sposób nieprzewidywany i często losowy wpłyną na sytuację Dolnego Śląska. Niewątpliwie w skali regionu liderem pozostanie WOM,

który w coraz większym stopniu będzie odgrywał istotną funkcję nie tylko w kraju, ale także w przekrojach szerszych. Wraz z wychodzeniem z kryzysu zacznie wzrastać będzie zapotrzebowanie na surowce w tym miedź, co spowoduje dalszą intensyfikację wzrostu w podregionie legnicko-głogowskim. Rozwój ośrodków miejskich spowoduje, że także miasta średnie i duże będą się rozwijać i w coraz większym stopniu będą wpływać na sytuację regionu. Integracja systemu osadniczego w skali całego regionu wraz ze wzrostem znaczenia ośrodków miejskich spowoduje, że w drugiej dekadzie XXI w. to ten element będzie decydował o obrazie gospodarczym regionu. Wykształci się w efekcie nowoczesna sieć osadnictwa miejskiego poprzez przekształcenie ich struktury funkcjonalno-przestrzennej przy równocześnie postępującej integracji. Pogłębiająca się różnorodność funkcji tego układu i przekształcenie się miast w nowoczesne ośrodki będzie więc podstawą rozwoju. Równocześnie obserwowaną będziemy regres wielu małych ośrodków miejskich, które w nowych realiach tracić będą swoje funkcje, ich znaczenie w regionie będzie malało. W regionie będą następowały zmiany w przestrzennej lokalizacji działalności gospodarczej. Nie będzie to jednak oznaczało tak drastycznych zmian jakie wystąpiły na początku lat 90-tych XX w., będzie to raczej związane z akcentami intensyfikacji działalności gospodarczej. Regres demograficzny nie powinien być tak duży jak w poprzednich latach, wzrost emigracji wraz z rozwojem będzie równoważyć imigracja z innych części kraju i w przyszłości z zagranicy.

Prognozując sytuację na Dolnym Śląsku, trzeba stwierdzić, że region jako całość będzie podlegał w drugiej dekadzie XXI intensywnym przemianom, w efekcie których będzie tworzyła się nowoczesna jednostka przestrzenna zdolna do funkcjonowania i konkurowania w przekrojach międzynarodowych. W przestrzeni regionu dalej będą występowały różnego rodzaju problemy, związane zarówno z gospodarką, środowiskiem, przestrzenią i społeczeństwem. Większość z nich będzie przedłużeniem obecnie występujących. Szczególnie groźne będzie narastanie dysproporcji i w efekcie zjawisko wykluczenia poszczególnych jednostek czy grup, ale też konkretnych obszarów. Charakteryzując przyszłą strukturę przestrzenną regionu oraz przemiany jakie w niej będą zachodzić trzeba stwierdzić, że będzie ona coraz bardziej zróżnicowana i podlegać będzie równocześnie

różnokierunkowym zmianom. Ogólne prognozy rozwoju dla poszczególnych podregionów do roku 2020 przedstawia poniższa tabela. Do zbudowania tej tabeli wykorzystano informacje uzyskane we wcześniejszych częściach niniejszego opracowania, szczególnie te dotyczące lat 2004-2008, tendencje i poszczególne zjawiska, informacje bieżące dotyczące koniunktury gospodarczej zarówno w skali regionu jaki i szerszej oraz własną wiedzę podbudowaną opiniami innych ekspertów.

Tab. 44 Kierunki rozwoju przestrzennego regionu do roku 2020 w przekroju podregionów

podregion	Opis podstawowych kierunków zmian
jeleniogórski	W przestrzeni tego podregionu wyraźnie uwidocznia się dwa kierunki rozwoju. Jeden jest związany z rozwojem turystyki, szczególnie opartym na dwóch dominujących ośrodkach tj. Karpaczu i Szklarskiej Porębie. Liczne inwestycje realizowane w infrastrukturę turystyczną w ostatnich latach podniosą nie tylko ilość turystów, ale przede wszystkim jakość usług, to wymusi na innych podniesienie poziomu świadczonych usług. Z jednej strony ruch turystyczny będzie wykazywał tendencję całoroczną, a z drugiej wzrastać będzie turystyka kwalifikowana z różnorodnością ofert. Równocześnie miasto Jelenia Góra przestanie być tylko zapleczem turystycznym Karkonoszy, ale wyrośnie do ponadlokalnego ośrodka nowoczesnych usług wraz z intensywnym rozwojem różnych form aktywności gospodarczej, szczególnie będzie to dotyczyło powiatu jeleniogórskiego ziemskiego, gdzie będą lokować się coraz to nowe formy działalności związanej z obsługą miasta ale też na potrzeby mieszkańców całego regionu. W roku 2020 ta część podregionu będzie charakteryzowała się nowoczesnym zagospodarowaniem przestrzennym z silnie rozwiniętą funkcją turystyczną, przy czym turystyka ta koncentrując się w wybranych ośrodkach będzie rozszerzać się na cały podregion. Drugi kierunek dotyczy rozwoju przemysłu, szczególnie wydobywczego i energetycznego, wzrostu zapotrzebowania na energię elektryczną i początkową fazą rozwoju energetyki jądrowej oraz odnawialnej, wydobycie węgla brunatnego i jego przerób na energię dalej będzie istotny dla gospodarki kraju. Z tych powodów dalej intensywnie funkcjonować będzie pozyskiwanie tego surowca. Równocześnie konieczność ochrony środowiska będzie wymuszała nowe inwestycje w tym kierunku. Wzrost zatrudnionych w przemyśle w ostatnich latach świadczy, że ten sektor nadal będzie odgrywał w kolejnym dziesięcioleciu istotną rolę w tym podregionie. W sieci osadniczej nadal utrzyma się stagnacja małych miast, w szczególności tych bez wykształconego profilu, ich rola w gospodarce podregionu będzie coraz mniejsza, przy czym jakość infrastruktury społecznej ulegnie poprawie. Oprócz tych kierunków na ten podregion będzie wpływać nadal współpraca transgraniczna, ale i konkurencja z regionami z Czech i Niemiec. Ta kooperacja, ale i rywalizacja pozwoli na dalszą integrację oraz realizowanie wspólnie różnego rodzaju projektów. Nie bez znaczenia będzie popyt na kapitał ludzki zgłaszany ze strony Niemieckiej po wygaśnięciu wszelkiego typu ograniczeń związanych z ochroną ich rynku pracy. W konsekwencji tych przemian, obszar ten będzie w coraz większym stopniu wykorzystywał swoje zasoby endogeniczne, tj. krajobrazowe, klimatyczne, kulturowe, ludzkie i materialne, jak surowce i minerały oraz elementy infrastruktury. Równocześnie będzie zmniejszała się liczba ludności, co będzie zmuszało to zmiany form zagospodarowania przestrzennego obszarów podregionu. Sieć osadnicza zacznie charakteryzować się wysokimi walorami jakościowymi i w zającym stopniu będzie kompatybilna do tego

	typu elementów przestrzeni czeskiej i niemieckiej z drugiej strony granicy.
legnicko-głogowski	Podregion ten w dalszym ciągu będzie funkcjonował w dużej mierze w oparciu o zasoby miedzi. Rozwój spółki i to we wszystkich kierunkach, w tym przestrzennych wpłynąć będzie na wzrost poziomu życia mieszkańców podregionu. Szczególnie nasilą się inwestycje w inne dziedziny działalności gospodarczej nie związanej bezpośrednio z eksploatacją miedzi a wykorzystanie szeroko pojętych innowacji w gospodarce. Takie podejście pozwoli na rozpoczęcie zmian w strukturze zasobów siły roboczej, gdzie zaczną wzrastać wartości intelektualne i ich wykorzystanie w praktyce. Jest to istotne z punktu widzenia perspektywy wyczerpywania się złóż miedzi, co nie oznacza radykalnego zrywania z tym surowcem, gdyż jego znaczenie w przemyśle elektronicznym jest duże, a rozwój tej gałęzi gospodarki światowej będzie w najbliższych latach intensywny. Dlatego spółka będzie prowadziła inwestycje w zasoby tego surowca w innych częściach świata, ich pozyskiwanie i przerób. W tym podregionie mimo wzrostu znaczenia ośrodków miejskich, przy szybkim ich unowocześnianiu nadal decydującą rolę będzie odgrywał w następnym dziesięcioleciu przemysł w tym przemysł ciężki i wydobywczy. Przy czym w samym sposobie pozyskiwania tego surowca zajdą istotne zmiany związane z wdrażaniem innowacji. Będzie to wymuszać podnoszenie kwalifikacji, a z drugiej strony odejściem części pracowników do usług. Szczególnie zauważalny będzie wzrost usług różnego rodzaju w kontekście dalszych wzrostów i tak wysokich płac. Zmiany w tym podregionie będą więc cechować się jakościową warstwą, a ośrodki miejskie takie jak Lubin, Legnica, Głogów, Polkowice będą odgrywać coraz większą rolę w sieci osadniczej regionu. Istotne dla dalszego rozwoju tego obszaru będą decyzje w sprawie eksploatacji złóż węgla brunatnego. Podjęcie decyzji o jego eksploatacji zwiększy znaczenie monokultury surowcowej na tym obszarze. Potencjał ludnościowy będzie utrzymywać się prawie na niezmiennym poziomie, społeczeństwo tak jak na pozostałych częściach regionu będzie się starzeć, ale pojawi się też grupa zamożnych emerytów, co będzie wpływać na obraz gospodarczy regionu.
wałbrzyski	Prognozując kolejne dziesięć lat rozwoju tego podregionu, na początku należy podkreślić, że obszar ten najgorsze ma za sobą. Nagłe i drastyczne zmiany gospodarcze z końca XX w. doprowadziły do wielu dramatycznych przemian niekorzystnych dla mieszkańców, jak i gospodarki. W tym podregionie występować będą w kolejnych latach istotne, ale też różnorodnościowe zmiany co doprowadzi do dywersyfikacji, a następnie do efektu synergii rozwoju. Te korzystne zmiany jednak nie obejmą całego terytorium i wszystkich mieszkańców. Należy oczekiwać, że mimo pozytywnych przekształceń będzie utrzymywać się duża grupa ludzi wykluczonych społecznie o często patologicznych skłonnościach. Będzie to wymagało od władz regionu, jak i innych jednostek samorządu terytorialnego intensywnych działań ograniczających to zjawisko. Cechą charakterystyczną tego podregionu będzie więc różnorodność i to dosłownie we wszystkich wymiarach. Dużą rolę będzie odgrywać funkcja leczniczo-uzdrowiskowa wzmocniana poprzez rozwój różnych form rekreacji. Postępujące zmiany w tym komercjalizacja uzdrowisk wymusi w tym elemencie gospodarki podregionu istotne zmiany. Należy oczekiwać, że potencjał oraz posiadane zasoby tam występującym pozwolą uzdrowiskom odnaleźć się w nowych realiach. Będą podlegać one coraz intensywniejszym przeobrażeniom jakościowym coraz śміiej konkurując na rynku międzynarodowym (szczególnie UE). Kolejne zmiany będą związane z przemysłem, szczególnie tym funkcjonującym na terenie specjalnych stref ekonomicznych. Ponieważ uzyskane preferencje będą kończyć się w drugiej połowie przyszłej dekady należy oczekiwać, że do tego czasu przedsiębiorstwa tam działające będą decydować o rozwoju tego obszaru. Przy czym część podmiotów gospodarczych

	nie zrezygnuje z działalności nawet po tym okresie. Decydować o tym będą specyficzne zasoby szczególnie ludzkie i wzrastającą innowacyjność działalności gospodarczej. W konsekwencji obserwowane będziemy umocnienie się przemysłu na tym obszarze z coraz większymi zmianami jakościowymi. Na te przemiany będzie nakładać się, a drugiej strony je potęgować zachodząca integracja z kształtującym się Wrocławskim Obszarem Metropolitalnym. Szczególną rolę będzie odgrywała Świdnica, która wyrasta na silnie rozwijający się ośrodek przemysłowy. Równocześnie miasto to staje się elementem WOM, silnie odciskając tam swoją obecność. Takie oddziaływanie zintensyfikuje działalność społeczno-gospodarczą. Z drugiej strony tradycyjne związki Świdnicy z Wałbrzychem oraz Świebodzicami pozwolą na połączenie tych potencjałów i działanie Świdnicy jako wielokierunkowego pasa transmisyjnego, łącząc z jednej strony wzrastającą aktywność gospodarczą tych obszarów z szybko rozwijającym się obszarem metropolitalnym. Takie połączenie pozwoli na większe wykorzystanie potencjału szczególnie Wałbrzycha, który nie do końca obecnie jest aktywowany. Równocześnie wiele miast i innych ośrodków osadniczych na tym terenie będzie ulegało marginalizacji. Funkcja turystyczna wzmacniająca procesy zmian w podregionie nie będzie w stanie przeciwdziałać tym negatywnym zjawiskom. Szczególnie w obliczu jej intensywnego rozwoju w Karkonoszach. W efekcie obserwowane będziemy zmniejszanie się liczby ludności i postępujący regres demograficzny, przy czym on nie powinien być tak drastyczny jak ten z przełomów wieku.
wrocławski	Ten podregion niewątpliwie będzie rozwijał się w najbliższym dziesięcioleciu najszybciej. Wynika to z racji jego położenia – znaczna jego część stanowi część i to też rdzeniową WOM. Rozwój związany z kształtującą się metropolią, która swoim obszarem dawno już wyszła poza granice Wrocławia, będzie bardzo intensywny szczególnie w pierwszej połowie tej dekady, będzie on przybierał różnorakie formy, zarówno zmian w zagospodarowaniu przestrzennym jak i kształtowania się nowych obszarów działalności wynikającej z coraz większego włączania się obszaru metropolitalnego w sieć dużych miast Europy. Rozwój nowoczesnej infrastruktury komunikacyjnej, będzie stanowić kolejny impuls rozwojowy na tym obszarze. Jego atrakcyjność będzie wzrastać w różnych przekrojach, co będzie przekładać się na wzrost liczby ludności. W nadchodzącym dziesięcioleciu zjawisko depopulacji nie powinno wystąpić na tym terenie, natomiast przemiany demograficzne także tu wystąpią, może nie w takim stopniu jak na innych terenach regionu. Obszar ten wraz z Wrocławiem będzie odgrywał znaczną rolę w gospodarce regionu. Natomiast jego struktura oraz intensywność zjawisk społeczno-gospodarczych będzie plasowała ten obszar na pierwszych pozycjach w naszym kraju. W regionie tym mogą wystąpić zjawiska peryferyzacji w stosunku do niektórych specyficznych obszarów, jednak będzie to zjawisko specyficzne i może dotyczyć tylko nielicznych jednostek przestrzennych.
Wrocław	Rozwój miasta w następnych latach będzie bazował na rozwoju nauki oraz wzmocnienie funkcji metropolitalnych. Kumulacja efektów zewnętrznych oraz korzyści aglomeracyjnych w dalszym stopniu będzie intensyfikować przemiany gospodarcze. Będzie wzrastać rola centrum finansowego, naukowego, innowacyjnych, ale też administracyjnego. Rozwój ten będzie bazowało na zasobach zarówno miast, które ulegną w najbliższym okresie znacznemu rozwojowi (szczególnie te niematerialne np. kulturowe, zarządzające, innowacyjne itp.), jak i w coraz większym stopniu będzie wykorzystywał zasoby innych podregionów naszego regionu. W pierwszej kolejności niewątpliwie będzie to podregion wrocławski, który funkcjonalnie zaczyna zlewać się z miastem, w dalszej kolejności będzie to podregion wałbrzyski, dzięki któremu nastąpi

	intensyfikacja rozwoju nowoczesnych dziedzin działalności gospodarczej. Wydaje się, że w mniejszym stopniu będzie to integrowanie się z podregionem jeleniogórskim i legnicko-głogowski gdzie funkcje będą miały charakter w dużym stopniu autonomiczny w stosunku do potencjału miasta. Postępujący regres demograficzny będzie równoważony wzrostem mobilności przestrzennej ludzi oraz funkcją znaczącego ośrodka akademickiego.

Źródło: opracowanie własne.

Odnosząc się do powyższych prognoz należy podkreślić, że w wypadku podregionu jeleniogórskiego i legnicko-głogowskiego rozwój będzie bazował w dużej mierze na autonomicznych zasobach o charakterze endogenicznym. W pierwszym przypadku są to elementy związane z walorami krajobrazu (naturalnymi) oraz zasobami (węgiel brunatny). W przypadku drugiego podregionu jest to ruda miedzi oraz produkty pochodne, np. srebro. W tej sytuacji związki z pozostałą częścią regionu nie będą tak intensywne jak w innych podregionach. Wynika to z faktu, że rynki zbytu dla miedzi i produktów pochodnych ulokowane są poza regionem, a oferta turystyczna także kierowana jest to turystów spoza regionu. Te elementy z jednej strony nie sprzyjają intensywnej integracji wewnętrznej regionu, ale będą podstawą rozwoju regionu i jego stabilizacji. W konsekwencji należy uznać to zjawisko za pozytywne. W odniesieniu do podregionu wałbrzyskiego, wrocławskiego oraz Wrocławia, należy oczekiwać, że rozwój współpracy i synergia będą powodowały większą integrację przestrzenną, związki te będą miały różnoraki charakter i będą związane z przepływem siły roboczej, produktów i usług, kapitału, a także z budową infrastruktury, tworzeniem lokalnych i ponadlokalnych centrów wzrostu. Proces ten ogólnie należy uznać za korzystny, gdyż będzie sprzyjał rozlewaniu się przestrzennemu impulsów wzrostu z ośrodków wiodących, szczególnie WOM, wywoła on jednak zjawiska marginalizacji niektórych obszarów, poprzez odpływ ludzi, podmiotów gospodarczych i kapitału.

W wyniku powyżej zaprezentowanych prognoz w strukturze przestrzennej regionu w drugim dziesięcioleciu XXI wieku zostanie wzmocniony model aktywizacji gospodarczej o charakterze pasmowo-węzłowym z wyraźnie ukształtowanymi pasmami wzrostu, do których należy zaliczyć Wrocławski Obszar Metropolitalny, kształtująca się konurbację zagłębia miedziowego, oraz miastami taki jak: Wałbrzych, Jelenią Górę, Świdnicę, Bolesławiec, Kłodzko, Legnicę.

Rozdział VII

Rozwój regionu a założenia strategii

Dnia 30 listopada 2005 roku Sejmik Województwa Dolnośląskiego uchwalił dokument pod nazwą „Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego do roku 2020”. Istotną przyczyną uchwalenia tej strategii były zmiany, które zaistniały w Polskich realiach. Do podstawowych należy zaliczyć fakt integracji 1 maja 2004 r. naszego kraju ze strukturami Unii Europejskiej. Spełniając wymóg ustawy i reagując na zmieniające się uwarunkowania samorząd naszego regionu uchwalając strategię przyjął wizję regionu w brzmieniu: **Dolny Śląsk europejskim węzłem rozwoju**. Węzeł utożsamiany jest z pojęciem tzw. rdzenia sieci (Domański, 2000, s. 62) który tworzony jest przez wielkie jednostki przestrzenne charakteryzujące się wysoką intensyfikacją i kumulacją nowoczesnej działalności społeczno-gospodarczej, odgrywają one znaczącą rolę w kształtowaniu funkcjonowania gospodarki. Przy czym węzeł taki ma własną strukturę i określone relacje społeczno-gospodarcze zachodzące w różnych skalach przestrzennych, tj. lokalnych czy regionalnych, krajowych czy też ponadnarodowych. Celem nadrzędnym uznano: **Podniesienie poziomu życia mieszkańców Dolnego Śląska oraz poprawa konkurencyjności regionu przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju**.

Dla tak sformułowanego celu nadrzędnego przypisano trzy sfery; gospodarczą, przestrzenną i społeczną.

Cel sfery gospodarczej brzmi „Zbudowanie konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki dolnego Śląska” ma on być realizowany poprzez „osiągnięcie wysokiego i stabilnego tempa wzrostu i rozwoju gospodarczego oraz poprawa konkurencyjności Dolnego Śląska jako regionu atrakcyjnego do inwestowania i długookresowego prowadzenia innowacyjnej

działalności gospodarczej przy wykorzystaniu endogenicznych czynników rozwoju”. W ramach tej sfery wyznaczono trzy priorytety rozbite następnie na konkretne działania.

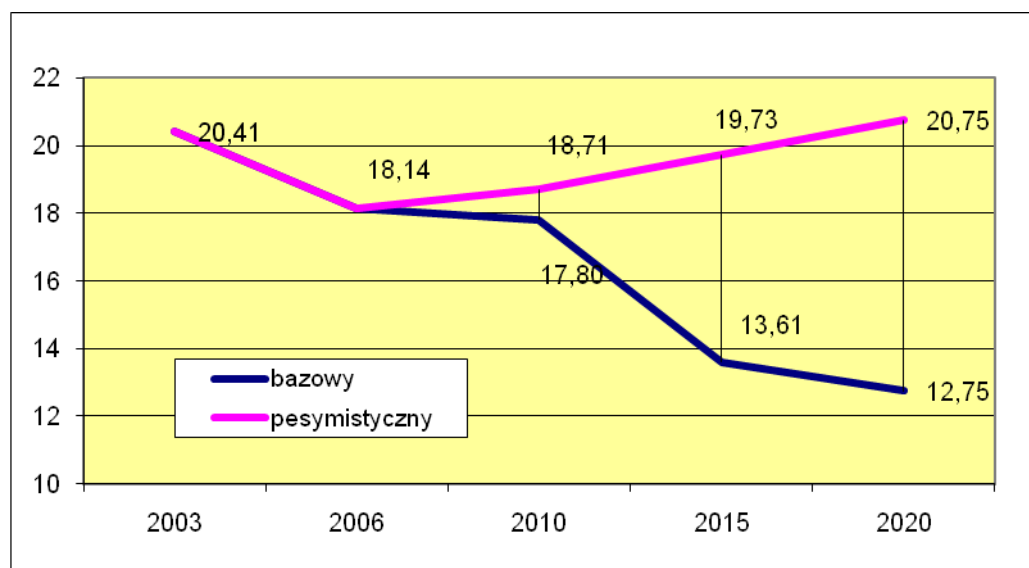
Cel sfery przestrzennej brzmi „zwiększenie spójności przestrzennej i infrastrukturalnej regionu i jego integracja z europejskimi obszarami wzrostu”, który ma być realizowany poprzez „... „otwarcia na Europę” poprzez stymulowanie i umacnianie integracji przestrzennej Dolnego Śląska z Polską i Unią Europejską oraz wewnątrz regionu; aktywna ochrona wartości przyrodniczych i kształtowanie środowiska przyrodniczego Dolnego Śląska w oparciu o zasady ekorozwoju”. W ramach tej sfery wyznaczono pięć priorytetów i odpowiednie działania.

W ostatnie sferze społecznej określono cele jako „rozwijanie solidarności społecznej oraz postaw obywatelskich twórczych i otwartych na świat”, z kolei jego rozszerzenie brzmi „Stworzenie warunków do poprawy jakości życia, osiągnięcie wysokiego (w skali polskiej i europejskiej) poziomu zaspokojenia potrzeb społecznych w szczególności w przekroju socjalnym, edukacyjnym, kulturowym i zdrowotnym”. W ramach tej sfery wyznaczono cztery priorytety i przyporządkowano im właściwe działania.

Oceniając, taki układ należy podkreślić, że jest on poprawny i co ważniejsze przejrzysty, gdyż pozwala on na bezpośrednie łączenie celu z konkretnym działaniem. Natomiast co do oceny realizacji strategii, to należy pamiętać, że była ona budowana w dużej niepewności. Integrująca się gospodarka Polski ze strukturami UE po raz pierwszy przechodziła tak gwałtowne zmiany w tak krótkim czasie. Niepewność i obawy formułowane wtedy odnosiły się do obecnych realiów. Sławna już ekspertyza prof. W.M. Orłowskiego pt. *Prognoza zmian sytuacji społeczno-ekonomicznej Polski: horyzont 2006, 2010, 2013 – 2015*, sformułowana w grudniu 2003 r. była pełna wątpliwości i obaw, tzw. wariant grecki był przywoływany jako przestroga (niewątpliwie Autor miał dużo racji co do drogi greckiej i oceny greckiej gospodarki). Jednak należy pamiętać, że przyjmowanie Grecji do struktur UE było raczej aktem politycznym i dlatego mogła ona spotykać się z tak łagodnym przyjęciem. Polsce w procesie akcesji stawiano twarde warunki, a same negocjacje odbywały się w atmosferze niepewności i tworzonej trudności. Obecnie tj. po bez mała pięciu latach można dokonać

obiektywnej oceny tego co się wydarzyło w analizowanym okresie i zweryfikować założenia strategii. Na początek odnieśmy się do dwóch wskaźników makroekonomicznych, zmieszczonych w diagnozie strategii, a pozwalających w sposób pełny, a zarazem syntetyczny oddać wszystkie oceny i odnieść proces rozwoju regionu do założeń strategii.

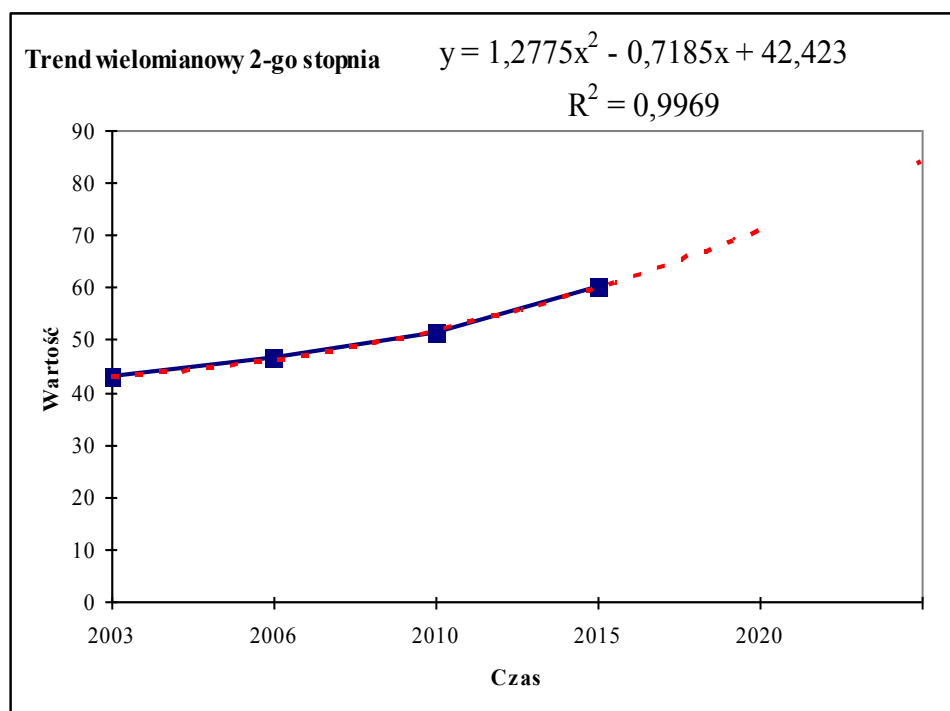

Rys. 23 Prognoza kształtowania się stopy bezrobocia w wariacie pesymistycznym i bazowym

Źródło, *Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego do roku 2020, Załącznik 1. Diagnoza społeczno-gospodarcza regionu*. Wrocław 2005, rysunek 3, s. 10.

Jak widzimy na tym rysunku bardzo pesymistycznie podchodzono do problemu jakim jest bezrobocie, w wariacie bazowym (określanym jako realistyczny) zakładano bowiem, że w roku 2020 stopa bezrobocia spadnie do 12,75%. W roku obecnym tj. 2010 mimo kryzysu finansowego stopa bezrobocia w regionie w I kwartale tego roku wynosiła 12,1%, a na koniec lipca szacowano ją poniżej 12%. Oceny wskazują, że wraz z utrwalającym się ożywieniem gospodarczym w trendzie długookresowym zacznie ona maleć osiągając poziom naturalnej stopy bezrobocia. Odnosząc się do powyższego rysunku, to w tym roku miała ona wynieść

17,8% czyli być 5,7% wyższa. Kolejny rysunek z tego załącznika przedstawia trend kształtowania się PKB w odniesieniu do średniej UE-15 krajów.

Rys. 24 Wariant bazowy prognozy PKB *per capita* (według siły nabywczej) dla Dolnego Śląska (w odniesieniu do poziomu 15 państw UE równego 100)

Źródło: *Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego do roku 2020, Załącznik 1. Diagnoza społeczno-gospodarcza regionu*. Wrocław 2005, rysunek 4, s. 17.

Jak wynika z tego rysunku w roku 2010 mieliśmy osiągnąć ok. 50% średniej UE. Z danych statystycznych za rok 2007 wynika, że w owym roku region nasz osiągnął już prawie 60% średniej, co prawda dla krajów 27 UE, a uwzględniając pomniejszanie (kurczenie) się wszystkich gospodarek UE (oprócz polskiej) w 2008 r. można założyć że w bieżącym roku tj. 2010 nasz region przekroczył i to znacznie 60% dla średniej UE i w najbliższych latach będzie zbliżał się do 75%, co niewątpliwie nastąpi jeszcze w pierwszej połowie obecnej dekady.

Oba przywołane zestawienia potwierdzają, że założenia przyjęte przy budowie strategii były realne, a sam dokument oparto na rzeczywistych założeniach. Przy czym

uwzględniając ówczesne uwarunkowania przyjęto wariant najbardziej prawdopodobny – taki który zaakceptują wszystkie środowiska regionalne. W rzeczywistości okazało się, że już w roku uchwalania strategii zaczął działać efekt bazowy związany z działaniem mechanizmu mnożnikowego i nasz region (tak jak cała gospodarka) rozwijał się zdecydowanie szybciej. Wpływ integracji, poziom jej poparcia oraz początkowa koniunktura na rynkach światowych stworzyły solidne podstawy dla rozwoju naszego regionu. Reasumując kierunki oraz podstawy wyznaczone w strategii okazały się poprawne i właściwe, tylko zastosowane mechanizmy wspierania rozwoju przyniosły lepsze od spodziewanych efekty, przynajmniej gospodarcze. Ten fakt stanowi podstawę do konieczności dokonania korekty w strategii (jej wskaźnikach), przeformułowania akcentów w działaniach, ale nie głównych kierunkach, sferach i podbudowie, gdyż przynoszą one oczekiwane, a przede wszystkim pożądane efekty. Oczywiście nie we wszystkich obszarach nasz region w sposób bezproblemowy się rozwijał. Odnosząc się do sfery gospodarczej to tutaj niewątpliwie realizacja była poprawna. Można oczywiście formułować zastrzeżenia do poszczególnych działań – priorytety pozostają aktualne. Przykładowo priorytet 3 działanie 4 (współpraca gospodarcza w regionie) i 6 (wspieranie zmian postaw mieszkańców regionu ukierunkowanych na przedsiębiorczość w tym mieszkańców dolnośląskich małych miast), nie do końca przyniosły oczekiwane rezultaty, gdyż współpraca wewnątrz regionu pozostawia jeszcze wiele do życzenia. Mimo widocznych zmian nadal dominują postawy konkurencyjne, a nie nastawione na kooperację. Z kolei małe miasta nadal w większości rozwijają się wolniej niż cały region, a niektóre przeżywają regres. Patrząc dalej przykładowo na działanie 7 (wspieranie procesu prywatyzacji przedsiębiorstw i nieruchomości będących własnością publiczną) wydaje się, że można je pominąć.

W odniesieniu do sfery przestrzennej, należy podkreślić, że tu sytuacja wygląda trochę niekorzystnie, nadal obserwujemy proces postępującej marginalizacji niektórych obszarów (choć ich liczba uległa znacznemu zmniejszeniu i to bardzo), występuje zjawisko dywergencji przestrzennej, czyli narastania dysproporcji, na wielu obszarach wręcz wzrosło zagrożenie co uwidoczniły ostatnie anomalie pogodowe będące niewątpliwie następstwem

zmian klimatycznych. Dlatego w następnym okresie w tej sferze należy poświęcić więcej uwagi wraz z koniecznością przeformułowania niektórych działań. Przy czym, jak wskazują przeprowadzone analizy rozwój regionu zaczyna bazować coraz bardziej na sieci osadniczej, szczególnie dużych miastach co jest niewątpliwie zjawiskiem korzystnym i mimo niekorzystnych zjawiskach występujących w przestrzeni regionu jest elementem pozytywnym i dobrze zapowiadającym kształtowanie się zjawisk rozwojowych w regionie. Ostatnia sfera czyli społeczna, tak jak i poprzednia budzi liczne obawy, mimo że także w tej sferze zrealizowana dużo z określonych działań i ogólna sytuacja społeczna jest o wiele korzystniejsza niż w roku 2004, to efekty te należy uznać za niewystarczające. Szczególnie że narastanie zjawiska wykluczenia społecznego i patologii zaczyna przybierać postać przestrzenną a nie środowiskową.

Oceniając zasadności realizacji działań zapisanych w strategii na następne dziesięciolecie z punktu realizacji jej celów oraz odnosząc je do przeprowadzonych analiz dokonano ich weryfikacji.

W zakresie tzw. celu gospodarczego odnosząc się do priorytetu 1 wszystkie trzy działania są jak najbardziej uzasadnione. W zakresie pierwszego należy stwierdzić, że w poprzednich latach napływ inwestycji na obszar Dolnego Śląska wystąpił w dość dużej skali. Obecnie tendencje te należałoby podtrzymać poprzez intensyfikowanie instytucjonalnego potencjału obsługi inwestorów. Drugie działanie w zakresie tego priorytetu dotyczące tworzenia obszarów wzrostu, co zresztą potwierdzają przeprowadzone wcześniej analizy występuje w przestrzeni regionu. Niewątpliwie to działanie należy kontynuować. Także z punktu widzenia celu społecznego i przestrzennego ważne jest wspieranie działania dotyczące budowy instytucjonalnego otoczenia biznesu. Sprzyjać to będzie aktywizacji zawodowej ludności i dywersyfikacji struktury gospodarczej. W priorytecie drugim szczególnie istotne wydaje się działanie drugie związane z wzmocnieniem potencjału innowacyjności oraz wsparcie dla transferu technologii, jak wynika z przeprowadzonych analiz bowiem jest to obszar, w którym region nasz wykazuje znaczne zapóźnienie w stosunku do regionów Unii Europejskiej. W priorytecie trzecim celu gospodarczego wszystkie

dziewięć działań nadal będzie aktualnych, przy czym tak jak już wcześniej wskazano bardzo ważne będzie działanie 6 odnoszące się do mieszkańców małych miast, natomiast działanie 7 wraz z postępującym procesem prywatyzacji będzie ulegało stopniowej dezaktualizacji.

Przechodząc do celu przestrzennego wydaje się, że w ramach priorytetu 1 należałoby przeformułować zapis działania 2, w kierunku budowy układu aktywności gospodarczej o charakterze pasmowo-węzłowym. W kontekście wcześniejszych uwag i analiz działanie trzecie w ramach tego priorytetu powinno ulec wzmocnieniu, gdyż rozwojowi społeczno-gospodarczemu w najbliższych latach będzie towarzyszyć zjawisko tworzenia się obszarów problemowych zagrożonych marginalizacją. W odniesieniu do priorytetu 2 zaproponowane działania pozostają nadal aktualne, podobnie jak i w zakresie priorytetu 3, który w dużej mierze nawiązuje do przedsięwzięć dotyczących obszarów zdegradowanych. Priorytet 4 związany z bezpieczeństwem ekologicznym jest bardzo istotny i działania w nim zawarte wydaje się, że będą aktualne jeszcze długo. W ramach priorytetu 5 szczególnie działanie 8 w kontekście niedawnych wydarzeń, a dotyczących włączenia sieci infrastrukturalnych w układy europejskie powinno uzyskać priorytetowe znaczenie.

Przechodząc do sfery społecznej w najbliższym dziesięcioleciu wymienione działania w ramach pięciu priorytetów wydają się aktualne, przy czym wydaje się, że są one zbyt wąsko sformułowane, dlatego można byłoby podjąć wysiłek ich przereformowania. Przykładowo w ramach priorytetu 1 można byłoby połączyć działanie 2 i 3 oraz 6 i 7. Niewątpliwie w ramach priorytetu 2 wzrasta znaczenie działania 2, a przede wszystkim budowy tożsamości regionalnej, która staje się bardzo ważna w procesie globalizującego się świata. Szczególnie dotyczy to naszego regionu, gdzie ta tożsamość, szczególnie o charakterze lokalnym jeszcze nie do końca została ukształtowana. Także istotnym wyzwaniem jest działanie 2 i 3 w ramach priorytetu 3. Z jednej strony bez dostępu do technologii telekomunikacyjno-informacyjnej trudno budować nowoczesne społeczeństwo, z drugiej strony współczesna gospodarka w ramach swojego intensywnego rozwoju potrzebuje wysoko wykwalifikowanych kadr inżynierskich. Niewątpliwie działania te realizowane są w skali Dolnego Śląska i należy je podtrzymać. Równocześnie wydaje się, że

priorytet 5 pokrywa się z działaniami sfery gospodarczej gdyż zasób ludzki nierozzerwalnie w gospodarce musi być ujmowany w kategoriach kapitału. Tak więc osobno przedstawianie działań nie do końca znajduje uzasadnienie. Należałoby te działania jako „dublujące” przenieść do istniejących już działań celu gospodarczego.

Konkludując należy podkreślić, że działania przyjęte do realizacji celów strategii w znacznej mierze przyczyniły się do dotychczasowych procesów rozwojowych regionu, ich zapisy w obecnej sytuacji wydają się aktualne, dlatego w przeważającej większości powinny zostać utrzymane. Zmiany powinny dotyczyć rozłożenia akcentów i nieznacznego przeformułowania treści, gdyż w kontekście oczekiwanego intensywnego rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie będą skutecznie go wspierać, a dotychczasowe procesy społeczno-gospodarcze, które wystąpiły w przestrzeni regionu potwierdzają zasadność przyjętych zapisów działań strategii.

Rekomendacje co do sposobów maksymalizacji wykorzystania własnych zasobów (naturalnych, kulturowych, gospodarczych) dla poprawy pozycji konkurencyjnej regionu wraz z analizą SWOT proponowanych rozwiązań

Konkurencyjność regionów jest współcześnie jednym z najczęściej używanych terminów odnoszących się do procesów rozwoju regionalnego. Konkurencyjność regionów jest ich zdolnością do przystosowywania się do zmieniających się warunków, a zwłaszcza do poprawy swej pozycji we współzawodnictwie między regionami. Podstawowym elementem konkurencyjności regionu jest jego siła ekonomiczna, na którą składają się następujące elementy: (Gaczek, Rykiel, 2000, s. 23-37)

- dobre zagospodarowanie ogólne, w tym dobra dostępność komunikacyjna,
- istniejące zaplecze badawcze w postaci instytucji naukowych tworzących oparcie dla procesów innowacyjnych,
- istniejące ośrodki akademickie zapewniające odpowiedni klimat intelektualny,
- otoczenie około biznesowe obejmujące instytucje bankowe, ubezpieczeniowe i konsultingowe,
- dobre warunki środowiskowe i dobry stan środowiska przyrodniczego,
- rezerwy terenów nadających się do lokalizacji inwestycji.

Dolny Śląsk posiada prawie wszystkie z wymienionych elementów, poza dobrą dostępnością komunikacyjną. W związku z tym sprawą priorytetową powinno być nadrobienie zapóźnień w tym zakresie.

A. Klasik wyróżnia wewnątrz krajową oraz międzynarodową konkurencyjność regionu. Wewnątrz krajową konkurencyjność regionu według A. Klasika można określić jako przewagę nad innymi regionami będącą wypadkową: (Klasik 2002, s. 22)

- atrakcyjności oferty usługowej kierowanej do obecnych i potencjalnych użytkowników regionu, do mieszkańców, firm, inwestorów i gości. Źródłem tej atrakcyjności jest nowoczesna infrastruktura materialna, instytucjonalna i intelektualna w regionie,
- produktywności, czyli relacji między potencjałami, jakimi dysponuje region i sektorami ekonomicznymi wykorzystującymi te potencjały. Szczególne miejsce zajmuje tu potencjał ludzki i społeczny oraz działalność badawcza i rozwojowa,
- siły eksportowej, którą tworzą sektory i rodzaje działalności wytwórczej, towary i usługi o międzynarodowej marce, dzięki którym region jest obecny na rynkach międzynarodowych.

Z kolei konkurencyjność międzynarodowa regionu to jego zdolność do wytwarzania dóbr i usług znajdujących odbiorców na rynku międzynarodowym, w warunkach silnej konkurencji ze strony innych regionów krajowych i zagranicznych. Konkurencyjność międzynarodowa regionu może być także określona jako „...trwała zdolność regionu do eksportowania na rynek międzynarodowy swoich dóbr i usług oraz do przyciągnięcia na swój obszar nowych klientów zagranicznych oraz producentów krajowych prowadzących działalność międzynarodową” (Ibidem, s. 25).

Konkurencyjność regionu zależy przede wszystkim od jego potencjału innowacyjnego, warunkowanego zarówno występowaniem w regionie przedsiębiorstw rozwijających działalność na bazie prac badawczo-rozwojowych (B+R) realizowanych wewnątrz lub na zewnątrz przedsiębiorstwa, jak i istnieniem różnorodnych mechanizmów transferu technologii ze źródeł zewnętrznych. Zatem można powiedzieć, że konkurencyjność regionu w dużym stopniu zależy od funkcjonowania regionalnego systemu innowacyjnego, określanego jako zbiór instytucji wzajemnie powiązanych na wydzielonym terytorium

działających na rzecz procesów innowacyjnych i postępu technologicznego w gospodarce (Stawasz, 2000, s. 55).

Głównym wyznacznikiem konkurencyjności i podstawową jej cechą jest innowacyjność, natomiast fundamentalnym nośnikiem innowacyjności są przedsiębiorstwa. W związku z tym konkurencyjność regionów może być postrzegana i definiowana również przez pryzmat przedsiębiorstw zlokalizowanych w regionie (Chądryński, Nowakowska, Przygodzki, 2007, s. 106). Dlatego można ją zdefiniować także jako zdolność przedsiębiorstw, przemysłu oraz ponadnarodowych ugrupowań, zlokalizowanych w regionie, wystawionych na międzynarodową konkurencję, do osiągnięcia relatywnie wysokiego poziomu dochodów i zatrudnienia (Pietrzyk, 2000, s. 20-31). Wobec powyższego można stwierdzić, że region konkurencyjny to taki, który jest w stanie dostosować się do zmieniających się warunków szybciej niż inne regiony, dzięki czemu osiąga poprawę swej pozycji we współzawodnictwie między regionami (Wyszkowska, 2005, s. 103-113). Niewątpliwie o konkurencyjności regionu mogą decydować takie czynniki jak: (Ibidem)

- wyposażenie w infrastrukturę gospodarczą i społeczną,
- stan zagospodarowania przestrzennego,
- dostępność komunikacyjna,
- istnienie i dostępność zasobów naturalnych,
- działalność inwestycyjna, w tym również rozwój bezpośrednich inwestycji zagranicznych,
- rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw,
- walory środowiskowe,
- mobilność społeczeństwa, jego aktywność i przedsiębiorczość,
- zdolność regionu do absorpcji innowacji,
- obecność instytucji i zakładów naukowo-badawczych tworzących podstawę procesów innowacyjnych oraz istnienie jednostek szkolnictwa wyższego,
- osiągnięty poziom rozwoju nowoczesności gospodarki,
- rezerwy terenów nadających się do lokalizacji inwestycji,

- wizerunek regionu.

Przy czym wymieniony zbiór czynników decydujących o konkurencyjności regionu, nie jest zbiorem zamkniętym i zależy on od różnych uwarunkowań. (Ibidem) Znajomość czynników wpływających na poziom konkurencyjności regionu pozwala na podejmowanie działań mających na celu ich wzmocnienie, a dzięki temu podnoszenie poziomu konkurencyjności. Takie działania są podejmowane między innymi w ramach polityki regionalnej, dlatego podmioty tej polityki powinny dążyć do wzmocnienia czynników konkurencyjności np. poprzez (Ibidem)):

- wspieranie rozwoju przedsiębiorczości - przez wspieranie rozbudowy otoczenia biznesu, stosowanie instrumentów finansowych zachęcających do podejmowania działalności gospodarczej oraz wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw,
- tworzenie pozytywnego wizerunku i atrakcyjnych warunków lokalizacji inwestycji m.in. dzięki rozbudowie infrastruktury (szczególnie komunikacyjnej) oraz prowadzeniu działań promocyjnych,
- tworzenie klimatu dla innowacji - dzięki wspieraniu rozwoju nauki i badań, inwestowaniu w infrastrukturę techniczną i społeczną, kształtowaniu wysokiej jakości zagospodarowania przestrzennego,
- rozwój kapitału ludzkiego,
- promowanie walorów przyrodniczych i turystycznych.

Dolny Śląsk posiada wiele zasobów (naturalnych, kulturowych, gospodarczych, ludzkich), które zostały szczegółowo omówione we wcześniejszych częściach analizy. Bazując na przeanalizowanych zasobach występujących w woj. Dolnośląskim można zaproponować działania, których realizacja mogłaby się przyczynić do dalszego rozwoju regionu, jak również poprawy jego pozycji konkurencyjnej zarówno w kraju, jak i w Unii Europejskiej:

1. Rozwój nowoczesnej infrastruktury drogowej i kolejowej (szybkie połączenia kolejowe w regionie, jak również łączące region z pozostałymi regionami Europy)
2. Rozbudowa sieci połączeń lotniczych (szczególnie tanich połączeń z resztą świata)

3. Rozbudowa transportu wodnego w korycie Odry (tramwaje wodne, taksówki wodne, turystyka śródlądowa, rozbudowa przystani rzecznych, rozbudowa gastronomii nadrzecznej).
4. Zachęcenie firm i korporacji do zakładania swoich siedzib na terenie regionu.
5. Rozbudowa i unowocześnienie infrastruktury związanej z uprawianiem sportów zimowych (szczególnie narciarstwa i snowboardu).
6. Rozbudowa agroturystyki oraz miejsc kempingowych na terenie woj. Dolnośląskiego, rozwój rolnictwa ekologicznego.
7. Uatrakcyjnienie terenów zielonych i parków, szczególnie w miastach.
8. Utworzenie wypożyczalni rowerów, skuterów i segway w większych ośrodkach miejskich (np. Wrocław, Jelenia Góra, Głogów, Legnica), jak również w miejscowościach turystycznych.
9. Organizacja imprez kulturowych o randze międzynarodowej np. koncertów, wystaw, targów.
10. Wzmocnienie współpracy pomiędzy uczelniami wyższymi, ośrodkami badawczymi a przedsiębiorstwami, poprzez np. utworzenie strony internetowej, która zwierzałaby kompleksową ofertę dostawców wiedzy i technologii (czyli wszystkich uczelni wyższych, instytutów badawczo- rozwojowych z regionu) dla przedsiębiorstw. W bazie zamieszczone byłyby prezentacje poszczególnych jednostek przedstawiające oferowane przez nie usługi, produkty (np. szkolenia, kursy, studia podyplomowe, nowe technologie) oraz dane kontaktowe.
11. Stworzenie bazy potencjalnych pracowników w nauce i technologii. Ułatwianie przedsiębiorcom oraz inwestorom zagranicznym dostępu do wykształconego, wykwalifikowanego personelu (np. stworzenie odpowiedniej bazy zawierającej dane osób wraz z kwalifikacjami w poszczególnych branżach).
12. Promocja walorów regionu za granicą .
13. Zachęcenie firm z sektora ICT do inwestowania w regionie.

14. Wspieranie działań innowacyjnych podejmowanych przez podmioty regionalne , potencjalnych podmiotów starających się o uzyskanie patentów.
15. Rozwój, wspieranie współpracy transgranicznej.
16. Stworzenie sieci Wifi w przestrzeni publicznej.
17. Stworzenie interaktywnego centrum informacji o regionie , także w jęz. obcych (tzw. e-kioski w różnych punktach regionu- dworce, centra miast).

Tab. 45 Analiza SWOT proponowanych rozwiązań

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
1. Gęsta sieć dróg i kolei w regionie. 2. Istniejące lotniska oraz budowa nowego portu lotniczego we Wrocławiu. 3. Rzeka Odra umożliwiająca rozwój transportu osób i towarów. 4. Wykształcone i wykwalifikowane kadry, biura o wysokim standardzie w centrum miast. 5. Dobre warunki naturalne do uprawiania sportów zimowych, sprzyjający temu klimat, liczne ośrodki noclegowe w rejonach górskich o coraz wyższym standardzie. 6. Liczne obszary leśne, górskie i rolnicze o pięknym krajobrazie i klimacie do wypoczynku, występowanie wód leczniczych. 7. Liczne parki i tereny zielone występujące w centrach miast. 8. Bogate walory turystyczne regionu. 9. Liczne firmy zajmujące organizacją imprez. 10. Silny potencjał naukowo-badawczy, liczne parki technologiczne. 11. Wykształcone i wykwalifikowane zasoby ludzkie w różnych branżach. 12. Duży potencjał kulturowy, liczne muzea, zabytki oraz walory przyrodnicze regionu. 13. Wykształcone kadry w dziedzinie ICT. 14. Liczne ośrodki i instytuty badawcze, duża liczba prowadzonych badań w regionie. 15. Korzystne położenie regionu na pograniczu polsko- czeskim i polsko-niemieckim . 16. Wzrost atrakcyjności regionu, szczególnie dla turystów. 17. Innowacyjne rozwiązanie przydatne szczególnie osobom odwiedzającym region.	1. Niezadawalający stan dróg i kolei w regionie. 2. Niska liczba tanich połączeń z reszta kraju, Europą, brak połączeń pozaeuropejskich. 3. Brak odpowiedniej infrastruktury rzecznej oraz zagospodarowania nadbrzeża, w tym brak odpowiednich zabezpieczeń przeciwpowodziowych. 4. Słabo rozwinięta komunikacja miejska, tworzące się korki. 5. Brak odpowiedniego przygotowania stoków, brak odpowiedniej infrastruktury narciarskiej. 6. Słabo rozwinięta baza noclegowa oraz gastronomiczna na tych obszarach. 7. Słabe zagospodarowanie terenów zielonych, brak oświetlenia. 8. Niedostateczny stan infrastruktury drogowej w regionie (zbyt mało ścieżek rowerowych, chodników). 9. Niewiele obiektów nadających się do organizacji tego typu imprez. 10. Brak bazy zawierającej aktualna ofertę w zakresie szkoleń, kursów, studiów itp. 11. Mała liczba miejsc pracy w regionie w sektorach wysokiej technologii. 12. Słaba dostępność komunikacyjna, istniejącego 13. Niska promocja regionu w branży ICT. 14. Niewystarczająca pomoc (merytoryczna i finansowa)w zakresie ubiegania się o uzyskanie patentu . 15. niski poziom współpracy przygranicznej małych i średnich przedsiębiorstw. 16. Ograniczony dostęp do bezpłatnego Internetu. 17. brak

SZANSE	ZAGROŻENIA
1. Zbudowanie szybkich połączeń drogowych i kolejowych w regionie, jak również z pozostałymi regionami w Polsce i UE. 2. Wzrost zainteresowania transportem lotniczym, coraz niższe koszty podróżowania. 3. Wzrost zainteresowania turystyką śródlądową, interesujące walory przyrodnicze w dorzeczu Odry. 4. Coraz większa liczba filii firm międzynarodowych. 5. Korzystne położenie (blisko siebie) kilku ośrodków narciarskich, 6. Korzystne warunki naturalne dla rozwoju agroturystyki, wzrost przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. 7. Możliwość uatrakcyjnienia miejsc zielonych poprzez inwestycje (np. kawiarenki, sprzęt do ćwiczeń, fontanny, oświetlenie) 8. Rozwój turystyki, wzrastająca liczba turystów zagranicznych. 9. Budowa stadionów. 10. Coraz większe zainteresowanie uczeniem się wśród społeczeństwa, chęć współpracy przemysłu z nauką. 11. Ułatwianie przedsiębiorcom oraz inwestorom zagranicznym dostępu do wykształconego, wykwalifikowanego personelu. 12. Otwartość i przyjazny stosunek do cudzoziemców społeczności regionalnej. 13. Funkcjonowanie parków technologicznych, na terenie których prowadzi się działalność w dziedzinie ICT. 14. Szkolenia na temat ochrony własności intelektualnej. 15. Dostępność funduszy unijnych przeznaczonych na wspieranie współpracy transgranicznej. 16. Rozwój społeczeństwa informacyjnego. 17. możliwość sfinansowania przedsięwzięcia ze środków PO IG	1. Brak odpowiednich środków finansowych na inwestycje. 2. Brak zainteresowania ze strony przewoźników zagranicznych. 3. Coraz częściej występujące powodzie, brak wystarczających inwestycji w infrastrukturę przeciwpowodziową. 4. Bliskość innych ośrodków do lokalizacji siedzib tj. Kraków, Praga 5. Coraz lepsze warunki po stronie czeskiej, zmiana klimatu- ocieplenie) 6. Silna konkurencja w innych regionach. 7. Rozwój budownictwa handlowego i mieszkaniowego na tych terenach. 8. Brak miejsc postojowych, bezpiecznych parkingów (ryzyko kradzieży) 9. Zamieszki podczas odbywania się tego typu imprez. 10. Niedostosowanie ofert do potrzeb rynku lokalnego. 11. Napływ do regionu coraz większej liczby wykształconych osób z zagranicy. 12. Nieefektywne zarządzanie turystyką, Atrakcyjność turystyczna innych miejsc w kraju i za granicą. 13. Inne ośrodki o większym potencjale (np. Sztokholm) 14. Niewykorzystanie potencjalnych możliwości ze względu na brak odpowiednich funduszy. 15. różnice kulturowe oraz legislacyjne, skomplikowana procedura pozyskania funduszy na tego typu współpracę. 16. Przeciążenie publicznej sieci WIFI. 17. konieczność monitorowania aparatury.

Źródło: opracowanie własne.

Zakończenie

Dokonując oceny przekształceń w przestrzennej strukturze regionu, należy wskazać, że są one niewątpliwie następstwem zmian, które wystąpiły na początku lat 90-tych XX w. Przekształcenia te świadczą o przesuwaniu się aktywności gospodarczej z powiatów pogórza sudeckiego, które w XX w. ogrywały istotną rolę w gospodarce regionu na obszar kształtującego się wrocławskiego obszaru metropolitalnego. Powiaty okalające miasto Wrocław w wyniku tych przemian zaczynają kumulować na swoim obszarze zarówno ludność, jak i działalność pozarolniczą, tracąc tym samym dotychczasowy swój charakter i spychając funkcję rolniczą na dalszy plan. Równocześnie obszar ten zwiększył także swój udział w tworzeniu PKB w regionie. W latach 1998-2003 udział ten zwiększył się o 2% PKB i osiągnął na początku 2004 roku ponad 43% natomiast w roku 2007 udział ten zwiększył się mimo zmniejszania się tego wskaźnika w m. Wrocław i osiągnął 44,1%, (w sytuacji, gdy obszar ten zamieszkuje tylko 36,7% populacji regionu). Należy także oczekiwać, że proces ten w następnych latach będzie kontynuowany. Jednak negatywne zmiany na pozostałym obszarze zostały zatrzymane i obserwuje się aktywizację w różnym stopniu. Szczególnie dotyczy to z jednej strony gmin powiatów zagłębia miedziowego, na obszarze których powiat polkowicki osiąga znaczną dominację przemysłu, a powiat lubiński i głogowski także wzrost znaczenia usług. Z drugiej strony umocnieniu ulega pozycja dużych miast, które stają się nowoczesnymi centrami wzrostu, przewyższając skutecznie problemy z początku wieku. Oceniając okres 2004-2008 należy podkreślić, że zasadniczo był on pomyślny dla regionu i niekorzystne tendencje z początku wieku uległy wyhamowaniu – już nie tylko kształtujący się obszar metropolitalny, ale również inne obszary regionu zaczynają decydować o jego gospodarce i rozwoju. Oczywiście dominacja WOM jest nadal duża i będzie wzrastać, ale nie jest to już jedyny ośrodek wzrostu. W efekcie opisanych zmian kształtuje się nowa struktura

regionu, w której znaczącą rolę odgrywać będą ponad lokalne centra wzrostu co wzmocni i rozwinie kształtujący się przestrzenny układ aktywności gospodarczej o charakterze węzłowo-pasmowym. Kwestia dominacji poszczególnych elementów (naturalnie poza WOM) nie jest ostatecznie przesądzona, gdyż różnorakie działania władz samorządowych różnego szczebla oraz przedsięwzięcia związane m.in. z aktywizacją wybranych obszarów regionu poprzez np. tworzenie specjalnych stref ekonomicznych przynoszą pozytywne oczekiwane efekty, co z jednej strony wzmacnia konkurencję przestrzenną poszczególnych jednostek naszego regionu, a z drugiej strony poprzez wzmocnienie procesów wzrostowych integruje znaczne elementy terytorium regionu. W tym kontekście należy zdawać sobie sprawę, że jakiegokolwiek inne działania nie są w stanie odwrócić występujących tendencji, a tylko mogą osłabić ich negatywne następstwa, np. poprzez powstrzymanie regresu gospodarczego wybranych obszarów. Zatem należy wzmacniać obszary wzrostu dążąc do tego, aby swoim zasięgiem obejmowały one coraz większy obszar regionu, jednak jak to już było wspomniane bez mechanizmu transmisji efektów dobrobytu poprzez odpowiednią infrastrukturę (określanej mianem *spatially blind institutions*) proces segregacji przestrzennej w regionie może doprowadzić do zjawiska dywergencji. Obecne oblicze regionu coraz bardziej staje się adekwatne z jednostkami przestrzennymi, w których decydującą rolę odgrywa innowacja, nauka i pozamaterialne czynniki produkcji. Dolny Śląsk staje się regionem nowoczesnym, odrabiając powoli dystans dzielący go od najlepiej rozwiniętych regionów UE. Należy oczekiwać, że utrzymanie tej tendencji pozwoli na osiągnięcie satysfakcjonującego poziomu rozwoju w perspektywie założeń strategicznych. Aby jednak rozwój regionalny mógł na obszarze Dolnego Śląska przebiegać tak dynamicznie, konieczne jest nie tylko sprawne funkcjonowanie instytucji pobudzających te procesy, ale także akceptowanie przyjętych kierunków zmian przez społeczność całego regionu. Dodatkowym atutem tego rozwoju powinno być wytworzenie w społeczności poczucia więzi z regionem i ze strukturami władz lokalnych. Przemiany w strukturze gospodarczej regionu stworzą szanse na rozwiązywanie bieżących problemów w sposób bezkonfliktowy.

Charakteryzując ogólne kierunki zmian jakie wystąpiły w analizowanym okresie, należy podkreślić, że Wrocław z ośrodka przemysłowego wyrósł na nowoczesny układ o charakterze wielofunkcyjnym z dominacją nowoczesnych typów działalności gospodarczej. Na obszarach zagłębia miedziowego umocniła się monokultura oparta na przemyśle wydobywczym i ciężkim, jednak pozytywnym elementem jest rozwój nowoczesnej sieci osadniczej w oparciu o miasta: Głogów, Lubin, Polkowice i Legnica. W wyniku napływu kapitału oraz intensywnych zmian miasta te zmieniają się na nowoczesne ośrodki osadnicze (w których wzrasta rola najnowszych usług, działają uczelnie wyższe oraz ośrodki badawcze i wzrasta rola kapitału społecznego), a one same zaczynają tworzyć integrujący się system osadniczy. Natomiast w sudeckim obszarze gospodarczym zmniejsza się poziom aktywności, co jest efektem likwidacji przede wszystkim kopalń węgla kamiennego oraz zapaścią przemysłu włókienniczego z początku ostatniej dekady XX w. Na obszarze tym obserwujemy jednak zjawiska wskazujące na ponowną reindustrializację związaną przede wszystkim z funkcjonującymi tam strefami ekonomicznymi. Przy czym reindustrializacja ta odbywa się w oparciu o najnowszą technologię i produkcję, co korzystnie oddziałuje na rozwój tego obszaru. Osobnym przypadkiem jest miasto Jelenia Góra i jego okolice, gdzie poziom aktywności został zachowany – mimo dużych zmian strukturalnych (likwidacja działalności uciążliwej dla środowiska np. Celwiskozy) - a w niektórych dziedzinach wręcz się rozwija (np. turystyka, kreowanie rozwoju zrównoważonego). Innym pozytywnym przykładem z tego obszaru w ostatnim czasie jest wzrost znaczenia miasta Świdnica, które charakteryzuje się intensywnym wielokierunkowym rozwojem. W ramach tych przekształceń staje się ona nowoczesnym ośrodkiem, który zaczyna integrować obszar WOM z rejonem pogórza sudeckiego (przede wszystkim Wałbrzycha, Dzierżoniowa, Bielawy itp.), silniej jednak jest wiązana z obszarem metropolitalnym.

Takie zmiany wywołały zjawisko kształtowania się nowej przestrzeni gospodarczej regionu, w którym to nie branże przemysłowe czy też inne dziedziny działalności gospodarczej odgrywają kluczową rolę, lecz ośrodki miejskie, o nowoczesnej strukturze pasmowo-węzłowej dokonując zmian wewnątrz naszego regionu.

Ostateczną konkluzją może być stwierdzenie, że obecnie jednym z podstawowych elementów decydujących o poziomie i tempie rozwoju regionu jest występowanie na nim ośrodków osadniczych w postaci wielofunkcyjne rozwiniętych miast tworzących jednolitą sieć osadniczą, natomiast zróżnicowanie poziomu rozwoju przestrzeni gospodarczej jest w znacznym stopniu warunkowane liczbą ośrodków miejskich i ich lokalizacją, przy czym należy podkreślić, że proces ten będzie narastał.

Przeprowadzone analizy i oceny potwierdzają, że w regionie dolnośląskim w latach 2004-2009 występowały intensywne zjawiska związane z pozytywnymi zmianami w gospodarce. Rozwój ten nie przebiegał jednak w sposób bezproblemowy i wyłącznie pozytywny. Wynika to z faktu, że w omawianym okresie występowało także wiele rozmaitych zagrożeń i barier rozwoju regionalnego, często będących wynikiem złej gospodarki z lat poprzednich. Mogą one znacznie zakłócić realizację prawidłowych i pożądaných przekształceń w strukturze gospodarczej. Do najważniejszych problemów należy zaliczyć:

- 1) Występowanie obszarów problemowych, duże uzależnienie od przemysłów wydobywczych (surowcowych) i ciężkich, co w sposób bezpośredni rodzi liczne zagrożenia jak np. wysoki poziom bezrobocia, dekapitalizacja majątku, zanieczyszczenie środowiska powodujące jego degradację.
- 2) Regres demograficzny (będący, co prawda zjawiskiem ogólnokrajowym). Jest on szczególnie widoczny na obszarze Dolnego Śląska (np. wyludnianie się niektórych terenów, starzenie się mieszkańców, migracja, minimalny przyrost naturalny).
- 3) Zanieczyszczenie środowiska. Znajdują się tutaj liczne obszary zagrożenia ekologicznego. Mimo że na tych obszarach prowadzono o w ostatnich latach wiele prac w celu ochrony środowiska, nadal stwierdza się znaczne przekroczenia przyjętych norm dotyczących jego stanu.
- 4) Dekapitalizacja i starzenie się majątku trwałego, w tym także infrastruktury. Na przykład przestarzałe rozwiązania komunikacyjne powodują, że mimo znacznej ich gęstości, sieci dróg nie są przystosowane do obecnego natężenia ruchu.

5) Brak dostatecznej liczby nowoczesnych połączeń komunikacyjnych z otoczeniem zewnętrznym, tym z ośrodkami dynamicznego wzrostu w UE (także z Warszawą).

Dodatkowo należy wskazać na zjawisko określane mianem „kryzysu małych miast”, które występuje także na Dolnym Śląsku. Przy czym znaczenie miast małych w regionie jest zróżnicowane w zależności od funkcji i położenia. Należy oczekiwać, że ta zależność będzie narastać, co w sposób niekorzystny będzie wpływać na funkcjonowanie małych ośrodków miejskich, szczególnie na Pogórzu Sudeckim, tzw. miast przemysłowych. Z tych powodów w przyszłych działaniach dotyczących kształtowania rozwoju regionalnego należy podjąć przedsięwzięcia ograniczające ich marginalizację i witalizujące je, gdyż dobrze rozwinięta struktura osadnicza regionu jest jego atutem.

Dokonując kompleksowej oceny przestrzeni regionu, można stwierdzić, że układ osadniczy w regionie jest prawidłowo ukształtowany. Ma on policentryczny charakter z wyraźną dominacją ośrodka centralnego. Do jego podstawowych wad należy zaliczyć, znacznie posuniętą fragmentaryzację i enklawowość. Poszczególne ośrodki miejskie, szczególnie małe, mają wyłącznie znaczenie lokalne, ewentualnie subregionale, jednak nie mają dużego znaczenia w gospodarce regionu. Jako główny powód takiego stanu rzeczy, należy wymienić brak nowoczesnej infrastruktury, szczególnie komunikacyjnej. Brak nowoczesnych i sprawnych połączeń między dużymi miastami regionu odgrywającymi rolę swoistych biegunów wzrostu, powoduje, że tempo tego procesu jest niezadowalające, a pozytywne tendencje mają ograniczony przestrzennie zasięg. Do innych przyczyn należy zaliczyć, brak dostatecznej współpracy podmiotów administracji zarówno rządowej, jak i przede wszystkim samorządowej regionu z omawianych ośrodków.

Wymienione czynniki ograniczające a zarazem warunkujące rozwój Dolnego Śląska nie wyczerpują wszystkich problemów występujących na jego obszarze, wskazują tylko na zakres trudności kumulujących się w tym regionie. Aby te zagrożenia nie hamowały jego rozwoju (ich ujemnego wpływu na ten proces nie da się całkowicie wyeliminować), zarówno władze centralne, jak i instytucje regionalne powinny podjąć zdecydowane działania w celu

przebudowy istniejących dotychczas struktur gospodarczych, demograficznych i innych oraz dostosowania ich do wyznaczonych im w przyszłości funkcji w regionie.

Dodatkowym problemem, który ujawnił się w ostatnich latach, są klęski żywiołowe (m.in. powódź z 1997 i 2010 oraz ostatecznie katastrofalne zjawisko w Bogatyni i okolicach), których źródeł upatruje się m.in. w zmianach klimatycznych. Te niekorzystne zjawiska wymagają dodatkowych nakładów finansowych; uwidocznily także niesprawność poprzedniego podziału administracyjnego. Mimo tych wszystkich negatywnych zjawisk należy oczekiwać, że region w najbliższej przyszłości będzie nadal należeć do liderów rozwoju gospodarczego w kraju. Sam proces rozwoju w analizowanym okresie należy mimo tych wszystkich ograniczeń ocenić pozytywnie.

Spis tabel

Tab. 1 Kierunki zmian gospodarki w czterech województwach dolnośląskich w latach 1990 - 1998.....	19
Tab. 2 Zmiany w liczbie pracujących na Dolnym Śląsku w ważniejszych gałęziach (sekcjach) w latach 1990-2009 (w tys. osób)	20
Tab. 3 Zmiany w tworzeniu PKB na jednego mieszkańca (Polska 100%).....	24
Tab. 4 PKB według podregionów (podział obowiązujący od 1 stycznia 2008 r.)	25
Tab. 5 Szacunkowa wielkość PKB w podregionach województwa dolnośląskiego w roku 2008	27
Tab. 6 Wybrane wskaźniki dla regionu w latach 2004 i 2008	29
Tab. 7 PKB Polski i Dolnego Śląska w latach 2004- 2009	30
Tab. 8 Ludność z wykształceniem wyższym w woj. dolnośląskim na tle Polski w latach 2005-2008 (w % ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej)	32
Tab. 9 Studenci szkół wyższych na 10 tys. ludności w woj. dolnośląskim na tle Polski w latach 2005-2008	33
Tab. 10 Jednostki prowadzące działalność badawczo-rozwojową (B+R) w latach 2005-2008 w woj. dolnośląskim na tle Polski	33
Tab. 11 Jednostki prowadzące działalność badawczo-rozwojową (B+R) w latach 2005-2008	33
Tab. 12 Zatrudnienie w działalności badawczo-rozwojowej (B+R) w latach 2005-2008 w woj. dolnośląskim.....	34
Tab. 13 Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w latach 2005- 2008 w woj. dolnośląskim na tle Polski (w zł)	35
Tab. 14 Przedsiębiorstwa innowacyjne w przemyśle według rodzajów wprowadzonych innowacji w latach 2006-2008	36
Tab. 15 Ochrona własności przemysłowej w latach 2005-2008 w woj. dolnośląskim na tle Polski	37

Tab. 16 Przedsiębiorstwa wykorzystujące wybrane technologie teleinformatyczne w 2008 r. w woj. dolnośląskim na tle Polski (% ogółu przedsiębiorstw).....	37
Tab. 17 Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty w woj. dolnośląskim na tle Polski (w % ogółu gospodarstw domowych).....	37
Tab. 18 Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do Internetu w woj. dolnośląskim na tle Polski (w % ogółu gospodarstw domowych).....	38
Tab. 19 Gospodarstwa domowe wyposażone w telefon komórkowy w woj. dolnośląskim na tle Polski (w % ogółu gospodarstw domowych).....	38
Tab. 20 Szkoły podstawowe wyposażone w komputery w woj. dolnośląskim na tle Polski (w % danej grupy szkół).....	38
Tab. 21 Gimnazja wyposażone w komputery w woj. dolnośląskim na tle Polski (w % danej grupy szkół)	38
Tab. 22 Wybrane wskaźniki dla woj. dolnośląskiego za rok 2004 i 2006.....	47
Tab. 23 Wydatki na badania i rozwój jako procent PKB w woj. dolnośląskim na tle Polski i Unii Europejskiej.....	47
Tab. 24 Pracujący w sektorze B+R (jako procent wszystkich pracujących) w woj. Dolnośląskim na tle Polski i Unii Europejskiej.....	47
Tab. 25 Zmiany w liczbie mieszkańców (w tys. osób) w miastach Dolnego Śląska w wybranych latach	52
Tab. 26 Zmiany liczby mieszkańców miast w latach 2002 a 2008 w wybranych przedziałach	52
Tab. 27 Wybrane czynniki demograficzne za rok 2004 w podregionach dolnośląskich.....	57
Tab. 28 Wybrane czynniki demograficzne za rok 2008 w podregionach dolnośląskich.....	58
Tab. 29 Wybrane czynniki ekonomiczne za rok 2004 w podregionach dolnośląskich.....	60
Tab. 30 Wybrane czynniki ekonomiczne za rok 2008 w podregionach dolnośląskich.....	61
Tab. 31 Wybrane czynniki infrastrukturalne za rok 2004 roku w podregionach dolnośląskich	62

Tab. 32 Wybrane czynniki infrastrukturalne za rok 2008 w podregionach dolnośląskich.....	63
Tab. 33 Wybrane czynniki mające wpływ na jakość i warunki życia mieszkańców za rok 2004 w podregionach dolnośląskich	64
Tab. 34 Wybrane czynniki mające wpływ na jakość i warunki życia mieszkańców za rok 2008 w podregionach dolnośląskich	64
Tab. 35 Wartości zmiennych dolnośląskich podregionów nadane w celu ich zhierarchizowania za rok 2004	66
Tab. 36 Wartości zmiennych dolnośląskich podregionów nadane w celu ich zhierarchizowania za rok 2008	67
Tab. 37 Zmiana wskaźnika aktywności zawodowej w roku 2008 w stosunku do 2004	73
Tab. 38 Syntetyczny miernik rozwoju powiatów w latach 2004-2008.....	95
Tab. 39 Przyporządkowanie powiatów do grup typologicznych według kryterium poziomu rozwoju.....	97
Tab. 40 Syntetyczny miernik rozwoju podregionów w latach 2004-2008	100
Tab. 41 Przyporządkowanie podregionów do grup typologicznych według kryterium poziomu rozwoju.....	101
Tab. 42 Podstawowe wskaźniki makro dla Gospodarki Polski, stan 31.06.2010	104
Tab. 43 Podstawowe wskaźniki makro dla gospodarki strefy euro, stan 31.06.2010	105
Tab. 44 Kierunki rozwoju przestrzennego regionu do roku 2020 w przekroju podregionów	107
Tab. 45 Analiza SWOT proponowanych rozwiązań	124

Spis rysunków

Rys. 1 Udział województwa dolnośląskiego w tworzeniu PKB w latach 1992-2007 (Polska = 100%).....	23
Rys. 2 Udział WOM w tworzeniu PKB regionu w latach 2004-2008	28
Rys. 3 Nakłady na działalność B+R w województwie dolnośląskim w 2008 r. według dziedzin (w %).....	35
Rys. 4 Skuteczność wdrażania innowacji w europejskich regionach w 2006 roku	45
Rys. 5 Skuteczność wdrażania innowacji w europejskich regionach w 2008 roku	46
Rys. 6 Spadek liczby ludności w regionie w wybranych latach 2000 -2035 (od roku 2008 jest to prognoza GUS)	50
Rys. 7 Migracja funkcji małych miast w nowych realiach gospodarczych	55
Rys. 8 Zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego.....	69
Rys. 9 Zmiany liczby ludności w przekroju powiatów w roku 2008 w stosunku do roku 1999	71
Rys. 10 Zmiany liczby pracujących na 1000 ludności w roku 2008 w stosunku do 2004.....	72
Rys. 11 Pracujący w przemyśle i w budownictwie w ogólnej liczbie procujących w roku 2008 w %	74
Rys. 12 Zmiany w strukturze pracujących w przemyśle i budownictwie w latach 2004-2008	76
Rys. 13 Powiaty, w których nastąpił realny przyrost liczby pracujących i nastąpił wzrost zatrudnienia w przemyśle i budownictwie w latach 2000-2004.....	77
Rys. 14 Powiaty, w których nastąpił realny przyrost liczby pracujących i nastąpił wzrost zatrudnienia w przemyśle i budownictwie w latach 2000-2004.....	78
Rys. 15 Pracujący w usługach w ogólnej liczbie pracujących w roku 2004	79
Rys. 16 Pracujący w usługach w ogólnej liczbie pracujących w roku 2008.....	80
Rys. 17 Zmiany w udziale pracujących w usługach w ogólnej liczbie pracujących w latach 2004-2008	81

Rys. 18 Powiaty w których w latach 2004-2008 nastąpił wzrost zatrudnienia w usługach i wzrost liczby pracujących na 1000 mieszkańców zbliżony do średniej regionu lub wyższy.... 82

Rys. 19 Powiaty, w których analizowane wielkości kształtowały się powyżej stanów przeciętnych w latach 2000-2004 83

Rys. 20 Powiaty, w których nastąpił przyrost ludności, lub spadek mniejszy niż w regionie równocześnie nastąpił większy przyrost pracujących na 1000 mieszkańców powyżej stanów przeciętnych w latach 2004 – 2009 i jeden z analizowanych wskaźników kształtował powyżej średniej..... 84

Rys. 21 Powiaty, w których analizowane wielkości kształtowały się poniżej stanów przeciętnych w latach 2000-2004 85

Rys. 22 Powiaty w których analizowane wielkości kształtowały się w większości poniżej średniej regionalnej w latach 2004-2008..... 86

Rys. 23 Prognoza kształtowania się stopy bezrobocia w wariacie pesymistycznym i bazowym 113

Rys. 24 Wariant bazowy prognozy PKB *per capita* (według siły nabywczej) dla Dolnego Śląska (w odniesieniu do poziomu 15 państw UE równego 100) 114

Bibliografia

Literatura zwarta:

- 1) Babiak J., *Fundusze europejskie a innowacyjność polskiej gospodarki*. Studio EMKA, Warszawa 2008.
- 2) Bąk A., *Wykorzystanie metod wielowymiarowej analizy porównawczej w analizie finansowej*. W: *Zastosowanie metod ilościowych*. Red. J. Dziechciarz, PN AE we Wrocławiu nr 811, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 1999.
- 3) Borodo A., *Samorząd terytorialny. System prawno-finansowy*. Wyd. III. zm. Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2004.
- 4) Borys T., *Jakość, jakość życia oraz pojęcia i relacje pochodne*. W: *Ocena i analiza jakości życia*. Red. W. Ostasiewicz, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2004.
- 5) Bury P., Markowski T., Reguński J., *Podstawy ekonomii miasta*. Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości, Łódź 1993.
- 6) Castells M., *Koniec tysiąclecia*. PWN, Warszawa 2009.
- 7) Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z., *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*. Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2007.
- 8) Czornik M., *Miasto. Ekonomiczne aspekty funkcjonowania*. Wyd. AE w Katowicach, Katowice 2004.
- 9) Derlukiewicz N., *Regionalne strategie innowacji jako czynnik wzrostu konkurencyjności regionów w Unii Europejskiej*. Rozprawa doktorska, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2009.
- 10) Domański R., *Miasto innowacyjne*. Wyd. PWN. Studia Tom CIX. Warszawa 2000.
- 11) *Efektywność gospodarki opartej na wiedzy. Teoria i praktyka*. Red. T. Kamińska, J. Fryc, B. Majecka, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007.
- 12) Gaczek W. M., Rykiel Z., *Konkurencyjność regionów a regionalizm ekonomiczny*. W: *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*. Red. M. Klamut, L. Cybulski, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Lanego we Wrocławiu, Wrocław 2000.

- 13) *Globalizacja*, pod red. J. Kilcha, Instytut Studiów Strategicznych, Kraków 2001.
- 14) Harańczyk A., *Miasta polskie w procesie globalizacji gospodarki*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- 15) Jałowiecki B., *Współczesne przekształcenia struktury osadniczej i przestrzeni miejskiej. W: Cywilizacja informacyjna a przekształcenia przestrzeni. Zmiany strukturalne metropolii polskich*, pod red. J. Kołodziejskiego i T. Parteki. PAN, KPZK, Warszawa 1999.
- 16) Klaassen L.H., *Myśl i praktyka ekonomiczna a przestrzeń*. Łódź 1988. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
- 17) Klasik A., *Strategie regionalne. Formułowanie i wprowadzanie w życie*. AE w Katowicach. Katowice 2002.
- 18) Kompa K., *Budowa mierników agregatowych do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego*, w: *Ekonomia i organizacja gospodarki żywnościowej*. Nr 74 (2009).
- 19) Korcelli P., *Teoria struktury rozwoju przestrzennej miasta*. PWN, Warszawa 1974.
- 20) Korenik S., *Problemy restrukturyzacji regionów depresji na przykładzie Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego*. Wrocław 1994 (maszynopis)
- 21) Korenik S., *Rozwój regionu ekonomicznego na przykładzie Dolnego Śląska*. Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1999.
- 22) Korenik S., *Znaczenie małych miast w rozwoju regionu Dolny Śląska. W: Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*, pod red. K. Hefnera. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2005.
- 23) Korenik S., *Problemy restrukturyzacji regionów depresji na przykładzie okręgu wałbrzyskiego. W: Polityka regionalna w warunkach gospodarki rynkowej*, pod red. B. Winiarskiego. Ossolineum, Wrocław 1992.
- 24) *Metody oceny rozwoju regionalnego*. Red. D. Strahl, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2006.
- 25) Niedzielski P., Rychlik K., *Innowacje i kreatywność*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2006.
- 26) Nowak E., *Problemy doboru zmiennych do modelu ekonometrycznego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.

- 27) Pietrzyk I., *Konkurencyjność regionów w ujęciu Komisji Europejskiej*. W: *Polityka regionalna*. Red. M. Klamut, L. Cybulski, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Lanego we Wrocławiu, Wrocław 2000.
- 28) Ptaszyńska-Wołczykiewicz M., *Miasto jako system – próba identyfikacji problemu*. W: *Miasto i jego władze. Studia na ekonomiczną teorię rozwoju miast*, pod red. J. Regulskiego. Ossolineum, Wrocław 1984; *Miasto i jego władze. Studia na ekonomiczną teorię rozwoju miast*, pod red. J. Regulskiego. Ossolineum, Wrocław 1984.
- 29) Saganowska E., Śmiatkowska T., *Uproszczona metoda szacunków PKB według regionów*. GUS, Warszawa 1996.
- 30) Sej-Kolasińska M., Zielińska A., *Analiza porównawcza gmin województwa dolnośląskiego na podstawie wybranych wskaźników zrównoważonego rozwoju*. W: *Taksonomia 9. Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania*. Red. K. Jajuga, M. Walesiak, PN AE we Wrocławiu nr 942, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2002.
- 31) *Statystyczne metody analizy danych*. Red. W. Ostasiewicz. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Lanego we Wrocławiu, Wrocław 1998.
- 32) Stawasz D., *Współczesne uwarunkowania rozwoju polskich regionów*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000.
- 33) Strykiewicz T., *Koncepcja usieciowienia (networking) w badaniach przestrzenno-ekonomicznych*, w: *Koncepcje teoretyczne metody badań geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej*, pod red. H. Rogackiego. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2001.
- 34) *Sytuacja społeczno-gospodarcza Polski i regionów w 2009r. na tle lat poprzednich*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Departament koordynacji Polityki Strukturalnej, Warszawa maj 2010.
- 35) *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*. Red. A. Ziela, Wyd. AE w Krakowie, Kraków 2000.
- 36) Wolaniuk A., *Funkcje metropolitalne Łodzi i ich rola w organizacji przestrzennej*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 1997.
- 37) *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*. Red. T. Borys, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok 2005.
- 38) Wyszowska D., *Polityka regionalna jako instrument podwyższania konkurencyjności polskich regionów*. W: *Rozwój oraz polityka regionalna i lokalna w Polsce*. Red. J. Kaja, K. Piech, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2005.

39) Zeliaś A., *Metody statystyczne*. PWE, Warszawa 2000.

Czasopisma:

- 1) Borys T., *Metody normowania cech w statystycznych badaniach porównawczych*. Przegląd Statystyczny 1978 (z. 2).
- 2) Gorzelak G., Jałowiecki B., *Strategie polskich regionów w procesie integracji europejskiej*. W: *Samorząd Terytorialny* nr1-2, 1999.
- 3) Parteka T., *Polskie regiony w realizacji Strategii Lizbońskiej*. W: *Rozwój regionalny Polski w warunkach reformy europejskiej polityki spójności w latach 2007-2013*. Red. J. Szlachta, J. Woźniak, *Biuletyn KPZK, Zeszyt 231, KPZK PAN, Warszawa 2007*.
- 4) Rykiel Z., *Globalizacja, unionizacja i regionalizacja polskiej przestrzeni*. W: *Studia Regionalnie i Lokalne* nr 1 (1) 2000.
- 5) Szczepański M., *System światowy: między globalizmem a lokalizmem*, w; *Przegląd socjologiczny* t. XLI, 1992.

Dokumenty i opracowania:

- 1) *Dolnośląska Strategia Innowacji*, Wrocław 2005.
- 2) *Identyfikacja i delimitacja obszarów problemowych i strategicznej interwencji w Polsce. Wnioski z analiz*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.
- 3) *Narodowy Plan Rozwoju 2007-2013*.
- 4) *Nauka, technika i innowacyjność w województwie dolnośląskim w latach 2005-2008*, Wydawnictwo GUS, Wrocław 2010.
- 5) *Regional Innovation Scoreboard (RIS)*, 2009.
- 6) *Regiony na rzecz zmian gospodarczych. Promowanie konkurencyjności poprzez innowacyjne technologie i dobrze prosperujące społeczności*, Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej, Bruksela 2007.
- 7) *Stan i prognoza koniunktury gospodarczej, Kwartałne Prognozy Makroekonomiczne*, IBnGR, nr 67, lipiec 2010.

- 8) *Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego do roku 2020, Załącznik 1. Diagnoza społeczno-gospodarcza regionu. Wrocław 2005.*
- 9) *Założenia Projektu Budżetu Państwa na rok 2011, Warszawa lipiec 2010.*
- 10) Zarządzenie nr 59/2008 Marszałka Województwa Dolnośląskiego z dnia 22 lipca 2008 r. w sprawie szczegółowego zakresu zadań Departamentu Rozwoju Regionalnego.

Strony internetowe:

- 1) http://pl.wikipedia.org/wiki/Miasta_w_Polsce
- 2) <http://www.eitplus.wroclaw.pl>
- 3) <http://www.ict-cluster.wroc.pl>
- 4) <http://www.letia.pl>
- 5) <http://www.npr.gov.pl>
- 6) <http://www.otwt.uni.wroc.pl>
- 7) <http://www.parkmedyczny.pl>
- 8) <http://www.technologpark.pl>
- 9) <http://www.t-park.pl>
- 10) <http://www.t-park.pl>
- 11) <http://www.wctt.pl>
- 12) www.ibngr.edu.pl
- 13) www.mf.gov.pl
- 14) www.mrr.gov.pl
- 15) www.ptc.pl,
- 16) www.stat.gov.pl